

THE PALIVERSE PROJECT

The Universe of Buddha's Wisdom

Subcommentaries (Tīkā)

2. The Canon of Discipline - Subcommentaries (2. Vinaya Piṭaka - Tīkā)

09. Subcommentary on the Vimativinodanī-1 (09. Vimativinodanī-tīkā (paṭhamo bhāgo))

1. Pārājikakaṇḍo (1. Pārājikakaṇḍo)

PaliVerse

09. Subcommentary on the Vimativinodanī-1

1.

Pārājikakaṇḍo

1.

Paṭhamapārājikaṃ

Sudinnabhāṇavāraṇṇanā

24. Vikkāyikabhaṇḍassa vikkīṇaṇaṃ iṇadānañca bhaṇḍappayojanaṃ nāma. Evaṃ payojitassa mūlassa saha vaḍḍhiyā gahaṇavāyāmo uddhāro nāma. Asukadivase dinnantiādinā pamuṭṭhassa satuppādanādi sāraṇaṃ nāma. Catubbidhāyāti khattiyabrāhmaṇagahapatisamaṇānaṃ vasena, bhikkhuādīnaṃ vā vasena catubbidhāya. Disvānassa etadahosīti hetuatthe ayaṃ disvāna-saddo asamānakattukattā, yathā ghataṃ pivitvā balaṃ hotīti, evamaññatthāpi evarūpesu. Bhabbakulaputtoti upanissayamattasabhāvena vuttaṃ, na pacchimabhavikatāya. Tenevassa mātādiakalyāṇamittasamāyogena katavītikkamanaṃ nissāya uppannavippaṭṭisārena adhigamantarāyo jāto. Pacchimabhavikānaṃ pubbabuddhuppādesu laddhabyākaraṇānaṃ na sakkā kenaci antarāyaṃ kātuṃ. Teneva aṅgulimālattherādayo akusalaṃ katvāpi adhigamasampannā eva ahesuntī. Carimakacittanti cuticittaṃ. Saṅkhaṃ viya likhitaṃ ghaṃsitvā dhovitaṃ saṅkhalikhitanti āha dhotaiccādi. Ajjhāvasatāti adhi-saddayogena agāranti bhummatthe upayogavacananti āha “agāramajjhe”ti. Kasāyarasarattāni kāsāyānīti āha “kasāyarasapītātāyā”ti. Kasāyato nibbattatāya ca hi rasopi “kasāyaraso”ti vuccati.

26. Yadā jānāti-saddo bodhanattho na hoti, tadā tassa payoge sappino jānāti madhuno jānātītiādīsu viya karaṇatthe sāmivacanaṃ saddasatthavidū icchantīti āha “kiñci dukkhena nānubhosī”ti. Kenaci dukkhena nānubhosīti attho, kiñcīti etthāpi hi karaṇatthe sāmivacanassa lopo kato, teneva vakkhati “vikappadvayepi purimapadassa uttarapadena samānavibhattilopo daṭṭhabbo”ti. Yadā pana jānāti-saddo saraṇattho hoti, tadā mātu saratītiādīsu viya upayogatthe sāmivacanaṃ saddasatthavidū vadantīti āha “atha vā kiñci dukkhaṃ nassaratīti attho”ti, kassaci dukkhassa ananubhūtatāya nassaratīti attho. Vikappadvayepīti anubhavanasaraṇatthavasena vutte dutiyatativayavikappadvaye. Purimapadassāti kiñcīti padassa. Uttarapadenāti dukkhassātipadena. Samānāya sāmivacanabhūtatāya vibhattiyā “kassaci dukkhassā”ti vattabbe “kiñci dukkhassā”ti lopoti daṭṭhabbo. Maraṇenapi mayaṃ teti ettha teti padassa sahatthe karaṇavasenapi atthaṃ dassetuṃ tayā viyogaṃ vā pāpuṇissāmāti atthantaraṃ vuttaṃ.

28. Gandhabbā nāma gāyanakā. Naṭṭā nāma raṅganaṭṭā. Nāṭakā laṅghanakādayo. Sukhūpakaraṇehi attano paricaraṇaṃ karonto yasmā laṅanto

kīlanto nāma hoti, tasmā dutiye atthavikappe laḷātiādi vuttaṃ.
Dānappadānādīnīti ettha niccadānaṃ dānaṃ nāma, visesadānaṃ padānaṃ
nāma, ādi-saddena sīlādīni saṅgaṇhāti.

30. Cuddasa bhattānīti saṅghabhattaṃ uddesabhattaṃ nimantanāṃ salākaṃ
pakkhikaṃ uposathikaṃ pāṭipadikaṃ āgantukaṃ gamikaṃ gilānaṃ
gilānupaṭṭhākaṃ vihāra-dhura-vārabhattanti imāni cuddasa bhattāni. Ettha ca
senāsanādipaccayattayanissitesu āraññaṅgādipadhānaṅgānaṃ
gahaṇavasena sesadhutaṅgānīpi gahitāneva hontīti veditabbaṃ. Vajjīnanti
vajjīrājūnaṃ. Vajjisūti janapadāpekkhaṃ bahuvacanaṃ, vajjīnāmake
janapadeti attho. Pañcakāmaguṇāyeva upabhuñjitabbato paribhuñjitabbato ca
upabhogaparibhogā, itthivatthādīni ca tadupakaraṇānīti āha “yehi tesa”ntiādi.
Ukkaṭṭhapiṇḍapātikattāti sesadhutaṅgaparivāritena
ukkaṭṭhapiṇḍapātikadhutaṅgena samannāgatattā, tenāha “sapidānacāraṃ
caritukāmo”ti.

31. Dosāti ratti. Tattha abhivutthaṃ parivusitaṃ ābhidosikaṃ, abhidosam vā
paccūsakālaṃ gato patto atikkanto ābhidosiko, tenāha ekarattātikantassa
vātiādi.

32. Udaḁakañjiyanti pānīyaparibhojanīyaudakañca yāgu ca. Tathāti
samuccayatthe. Anokappanaṃ asaddhanaṃ, amarisaṇaṃ asahaṇaṃ.

34. Taddhitalopanti pitāmahato āgataṃ “petāmaḁa”nti vattabbe
taddhitapaccayanimitassa e-kārassa lopaṃ katvāti attho. Yesam santakaṃ
dhaṇaṃ gahitaṃ, te iṇāyikā. Palibuddhoti ‘mā gaccha mā bhuñjā’tiādinā
katāvaraṇo, pīḷitoti attho.

35. Attanāti sayam. Sapatino dhanasāmino idaṃ sāpateyyam, dhaṇaṃ.
Tadeva vibhavo.

36. Bhijjantīti agahitapubbā eva bhijjanti. Dinnāpi paṭisandhīti pitarā dinnam
sukkaṃ nissāya uppannaṃ sattassa paṭisandhipi tena dinnā nāma hotīti
vuttaṃ. Sukkameva vā idha paṭisandhinissayattā “paṭisandhī”ti vuttaṃ,
tenāha “khippaṃ patitṭhātī”ti. Na hi pitu saṃyogakkhaṇeyeva sattassa
uppattiniyamo atthi sukkameva tathā patitṭhānaniyamato. Sukke pana
patitṭhite yāva satta divasāni, aḁḁhamāsamattaṃ vā, taṃ gabbhasaṇṭhānaṃ
khattameva hoti mātu maṃsassa lohitalessa sabbadāpi vijjamānattā.
Pubbepi paññattasikkhāpadānaṃ sabbhāvato apaññatte sikkhāpadeti imassa
paṭhamapārājikasikkhāpade aṭṭhapiteti attho vutto. Evarūpanti evaṃ
garukasabhāvaṃ, pārājikasaṅghādisesavatthubhūṭanti attho, tenāha
“avasese pañcakhuddakāpattikkhandhe eva paññapesī”ti. Yaṃ ādīnavanti
sambandho. Kāyaviññatticopanatoti kāyaviññattiyā nibbattacalanato.

Tenevāti avadhāraṇena yāni gabbhaggahaṇakāraṇāni nivattitāni, tānīpi
dassetuṃ kiṃ panātiādi vuttaṃ. Tattha ubhayaṃ chandarāgavasena
kāyasamaggato vutto. Itthiyā eva chandarāgavasena nābhiparāmasanaṃ
visuṃ vuttaṃ. Sāmapaṇḁitassa hi mātā puttuppattiyā sañjātādarā
nābhiparāmasanakāle kāmarāgasamākulacittā ahosi, itarathā puttuppattiyā
eva asambhavato. “Sakko cassā kāmarāgasamuppattinimittāni akāsī”tipi
vadanti, vatthuvaseṇa vā etaṃ nābhiparāmasanaṃ kāyasamaggato visuṃ

Yānti sudinnassa purāṇadutiyaikā. Yaṃ sandhāyāti yaṃ ajjhācāraṃ sandhāya. Mātāpitāro ca sannipatitā hontīti iminā sukkassa sambhavaṃ dīpeti, mātā ca utunī hotīti iminā soṇitassa. Gandhabboti tatrupago satto adhippeto, gantabboti vuttaṃ hoti, ta-kārassa cettha dha-kāro kato. Atha vā gandhabbā nāma raṅganaṭṭhā, te viya tatra tatra bhavesu nānāvesaggahaṇato ayampi “gandhabbo”ti vutto, so mātāpitūnaṃ sannipātakkaṇato pacchāpi sattāhabbhantare tatra upapanno “paccupaṭṭhito”ti vutto. Gabbhassāti kalalārūpasahitassa paṭisandhiviññāṇassa. Tañhi idha “gabbho”ti adhippetam sā tena gabbhaṃ gaṇhītiādīsu viya. Assa taṃ ajjhācāraṇti sambandho. Pāliyaṃ nirabbudo vata bho bhikkhusaṅgho nirādīnavoti imassa anantaraṃ tasmim bhikkhusaṅgheti ajjhāharitvā sudinnena...pe... ādīnavo uppāditoti yojanā veditabbā. Itihāti nipātasamudāyassa evanti idaṃ atthabhavaṇaṃ. Muhuttenāti idaṃ khaṇenāti padassa vevacanaṃ. Yāva brahmalokā abhuggatopi devānaṃ tāvamahanto saddo tesam rūpaṃ viya manussānaṃ gocarō hoti. Tasmā pacchā sudinnena vutte eva jāniṃsūti daṭṭhabbaṃ.

38. Gaṇe janasamāgame sannipātanaṃ gaṇasaṅgaṇikā, sāva papañcā, tena gaṇasaṅgaṇikāpapañcena. Yassāti ye assa. Kathāphāsukāti viśāsikabhāvena phāsukakathā, sukhasambhāsāti attho. Upādārūpaṃ bhūtarūpamukheneva mandanaṃ pīnanañca hotīti āha pasādaiccādi. Dānīti nipāto idha pana-saddatthe vattati takkālavācino etarahi-padassa viśuṃ vuccamānattāti āha “so pana tva”nti. No-saddopi nu-saddo viya pucchanaṭṭhoti āha “kacci nu tva”nti. Tamevāti gihibhāvapaṭṭhanālakkaṇameva. Anabhiraṭṭimevāti eva-kārena nivattitāya pana tadaññāya anabhiraṭṭiyā vijjamaṇattaṃ dasseṭṭuṃ adhikusaṇāntiādi vuttaṃ, samathaviṭṭassanā adhikusaṇā nāma. Iḍaṃ paṇātiādi upari vattaḇḇavisesaḇḇassanaṃ. Pariyāyavacanamaṭṭanti saddaṭṭhakathanamaṭṭam.

Ñātatīraṇapahānavasenāti ettha lakkhaṇādivasena
sappaccayanāmarūpapariggaho ñātapariññā nāma.
Kalāpasammasanādivasena pavattā lokiyavipassanā tīraṇapariññā nāma.
Ariyamaggo pahānapariññā nāma. Idha pana ñātātīraṇakiccānampi
asammohato maggakkhaṇe sijjhanato ariyamaggameva sandhāya tividhāpi
pariññā vuttā, teneva “lokuttaramaggova kathito”ti vuttaṃ. Kāmesu
pātabyatānanti vatthukāmesu pātabyatāsaṅkhātānaṃ subhādiākārānaṃ
tadākāragāhikānaṃ taṇhānanti attho. Visayamukhena hettha visayino gahitā.
Tīsu ṭhānesūti “virāgāya dhammo desito...pe... no saupādānāyā”ti evaṃ
vuttesu.

39. Kalisāsanāropanatthāyāti dosāropanatthāya. Kalīti kodhassa nāmaṃ,
tassa sāsanaṃ kalisāsaṃ, kodhavasena vuccamānā garahā. Ajjhācārova
vītikkamo. Samaṇakaraṇānaṃ dhammānanti samaṇabhāvakarānaṃ
hirottappādidhammānaṃ. Pāḷiyaṃ kathaṃ-saddayogena na sakkhissasīti
anāgatavacanaṃ kataṃ, “nāma-saddayogenā”tipi vadanti. Ativiya
dukkhavipākanti ghaṭṭhānaṃ nātisāvajjampi kammaṃ pabbajitānaṃ
bhagavato āṇāvītikkamato ceva samādinnaṃ sikkhattayavināsanato ca
mahāsāvajjaṃ hotīti vuttaṃ. Udahe bhavaṃ odakaṃ, dhovanakiccanti āha
udakakiccantiādi. Samāpajjissasīti anāgatavacanaṃ nāma-saddayogena
katanti āha “nāma-saddena yojetabba”nti. Dubbharatādīnaṃ hetubhūto
asaṃvaro idha dubbharatādi-saddena vutto kāraṇe kāriyopacārenāti āha
“dubbharatādīnaṃ vatthubhūtaṃ asaṃvarassā”ti. Attāti attabhāvo.
Dubbharatanti attanā upaṭṭhākehi ca dukkhena bharitabbataṃ. Sattehi
kilesehi ca saṅgaṇanaṃ samodhānaṃ saṅgaṇikāti āha gaṇasaṅgaṇikāyātiādi.
Aṭṭhakusītavatthupāripūriyāti ettha kammaṃ kātābanti ekaṃ, tathā akāsinti,
maggo gantabboti agamāsinti, nālatthaṃ bhojanassa pāripūrinti, alatthanti,
uppanno me ābādhoti, aciravuṭṭhito gelaṇṇāti ekanti imāni aṭṭha
kusītavatthūni nāma. Ettha ca kosajjaṃ kusīta-saddena vuttaṃ. Vināpi hi
bhāvajotanaṃ paccayaṃ bhāvavatto viññāyati yathā paṭassa sukkanti.
Sabbakilesāpacayaṃ bhūtāya vivaṭṭāyāti rāgādisabbakilesānaṃ
apacayaṃ hetubhūtāya nibbānāya, nibbānatthanti attho.
Saṃvarappahānapaṭisaṃyuttanti sīlasaṃvarādīhi pañcahi saṃvarehi ceva
tadaṅgappahānādīhi pañcahi pahānehi ca upetaṃ. Asuttanta vinibaddhanti
tīsu piṭakesu pāḷisaṅkhātasuttantavasena aracitaṃ, saṅgītikārehi ca
anāropitaṃ, tenāha “pāḷivinimutta”nti. Tena ca aṭṭhakathāsu yathānurūpaṃ
saṅgahitanti dasseti. Evarūpā hi pakiṇṇakadesanā aṭṭhakathāya mūlaṃ.
Okkantikadhammadesanā nāma tasmīṃ tasmīṃ pasaṅge otāretvā otāretvā
nānāyehi kathiyamānā dhammadesanā, tenāha bhagavā kirātiādi.
Paṭikkhipanādhippāyāti paññattampi sikkhāpadaṃ “kimetenā”ti
maddanacittā.

Vuttatthavasenāti paṭiṭṭhādhigamupāyavasena. Sikkhāpadavibhaṅge yā
tasmīṃ samaye kāmesumicchācārā āraṭi viratītiādinā niddiṭṭhaviratiyo ceva,
yā tasmīṃ samaye cetanā sañcetanātiādinā niddiṭṭhacetanā ca,
kāmesumicchācārā viramantassa phasso...pe... avikkhepotiādinā
niddiṭṭhaphassādidhammā ca sikkhāpadanti dassetuṃ “ayaṇca attho
sikkhāpadavibhaṅge vuttanayeneva veditabbo”ti vuttaṃ. “Yo tattha
nāmakāyo padakāyoti idaṃ mahāaṭṭhakathāyaṃ vutta”nti vadanti.

Nāmakāyoti nāmasamūho nāmapaññattiyeva, sesānipi tasseva vevacanāni. Sikkhakoṭṭhāsoti viratiādayo vuttā tappakāsakañca vacanaṃ.

Atthavaseti hitavisese ānisaṃsavise, te ca sikkhāpadapaññattiyā hetūti āha “kāraṇavase”ti. Sukhavihārābhāve sahaḥjīvanassa abhāvato sahaḥjīvitāti sukhavihārova vutto. Dussīlapuggalāti nissīlā dūsitāsīlā ca. Pārājikasikkhāpadappasaṅge hi nissīlā adhippetā, sesasikkhāpadappasaṅge tehi tehi vītikkamehi khaṇḍachiddādibhāvappattiyā dūsitāsīlā adhippetā. Ubhayenapi alajjinova idha “dussīlā”ti vuttāti veditabbā. Sabbasikkhāpadānampi dasa atthavase paṭicceva paññattattā upari dussīlapuggale nissāyāti etthāpi eseva nayo, teneva “ye maṅkutaṃ...pe... niggahessatī”ti sabbasikkhāpadasādhāraṇavasena attho vutto. Tattha maṅkutanti nittejataṃ adhomukhataṃ. Dhammenātiādīsu dhammoti bhūtaṃ vatthu. Vinayoti codanā ceva sāraṇā ca. Satthusāsananti ṇattisampadā ceva anusāvanasampadā ca. Sandiṭṭhamānāti saṃsayamaṃ āpajjamānā. Ubbāḥhāti pīlītā. Dussīlapuggale nissāya hi uposatho na tiṭṭhati, pavāraṇā na tiṭṭhati, saṅghakammāni nappavattanti, sāmaggī na hotīti iminā alajjīhi saddhiṃ uposathādisakalasaṅghakammaṃ kātuṃ na vaṭṭati dhammaparibhogattāti dasseti. Uposathapavāraṇānaṃ niyatakālikatāya ca avassaṃ kattabbattā saṅghakammato visuṃ gahaṇaṃ veditabbaṃ. Akitti garahā. Ayaso parivārahāni.

Cuddasa khandhakavattāni nāma vattakkhandhake vuttāni āgantukavattaṃ āvāsikagamikaanumodanabhattachagapiṇḍacārikaāraññakasenāsanajantāghara vaccakuṭiupajjhāyasaddhivihārikaācariyaantevāsikavattanti imāni cuddasa vattāni, etāni ca sabbesaṃ bhikkhūnaṃ sabbadā ca yathārahaṃ caritabbāni. Dve asīti mahāvattāni pana tajjanīyakammakatādikāleyeva caritabbāni, na sabbadā. Tasmā visuṃ gaṇitāni. Tāni pana “pārivāsikānaṃ bhikkhūnaṃ vattaṃ paññapessāmī”ti ārabhitvā “na upasampādetabbaṃ...pe... na chamāya caṅkamante caṅkame caṅkamitabba”nti vuttāvasānāni chasatṭhi, tato paraṃ “na, bhikkhave, pārivāsikena bhikkhūnā pārivāsikena vuḍḍhatarena bhikkhūnā saddhiṃ, mūlāyapaṭikassanārahena, mānattacārikena, mānattārahena, abbhānārahena bhikkhūnā saddhiṃ ekacchanne āvāse vatthabba”ntiādīnā vuttavattāni pakatattena caritabbhehi anaññattā visuṃ agaṇetvā pārivāsikavuḍḍhatarādīsu puggalantaresu caritabbattā tesam vasena sampiṇḍetvā ekekaṃ katvā gaṇitāni pañcāti ekasattativattāni ca ukkhepanīyakammakatavattesu ca vuttaṃ “na pakatattassa bhikkhuno abhivādanaṃ paccuṭṭhānaṃ...pe... nahāne piṭṭhiparikammaṃ sādītābba”nti idaṃ abhivādanādīnaṃ asādiyaṇaṃ ekaṃ, “na pakatatto bhikkhu sīlavipattiyā anuddhaṃsetabbo”tiādīni ca dasāti evaṃ dvāsīti vattāni honti, etesveva pana kānici tajjanīyakammādivattāni kānici pārivāsikādivattānīti aggahitaggahaṇena dvāsītiyeva. Aññattha pana atṭhakathāpadese appakaṃ ūnamadhikaṃ vā gaṇanūpagaṃ na hotīti asītikhandhakavattānīti āgataṃ. Atha vā purimehi cuddasavattehi asaṅghatāni vinayāgatāni sabbāni vattāni yathā dvāsīti vattāni, asīti vattāni eva vā honti, tathā saṅghahetvā ṇātabbāni.

Samvaravinayoti silasamvaro satsamvaro ñāṇasamvaro khantisamvaro vīriyasamvaroti pañcavidhopi samvaro yathāsakaṃ samvaritabbānaṃ vinetabbānañca kāyaduccaritādīnaṃ samvaraṇato samvaro, vinayanato vinayoti vuccati. Pahānavinayoti tadaṅgappahānaṃ vikkhambhanappahānaṃ samucchedappahānaṃ paṭippassaddhippahānaṃ nissaraṇappahānanti pañcavidhampi pahānaṃ, yasmā cāgaṭṭhena pahānaṃ, vinayanatṭhena vinayo, tasmā “pahānavinayo”ti vuccati. Samathavinayoti satta adhikaraṇasamathā. Paññattivinayoti sikkhāpadameva. Tampi hi bhagavato sikkhāpadapaññattiyāva anuggahitaṃ hoti tabbhāve eva bhāvato. Saṅkhalikanayaṃ katvā dasakkhattuṃ yojanañca katvā yaṃ vuttanti sambandho. Tattha purimapurimapadassa anantarapadeneva yojitattā ayosaṅkhalikasadisanti “saṅkhalikanaya”nti vuttaṃ. Dasasu padesu ekamekaṃ padaṃ tadavasesehi navanavapadehi yojitattā “ekekapaḍamūlika”nti vuttaṃ.

Atthasataṃ dhammasatanti ettha yo hi so parivāre yaṃ saṅghasuṭṭhu, taṃ saṅghaphāsūti ādiṃkatvā yaṃ saddhammatṭhitiyā, taṃ vinayānuggahāyāti pariyosānaṃ khaṇḍacakkavaseneva saṅkhalikanayo vutto, tasmīṃ ekamūlakanaye āgatabaddhacakkayanena yaṃ vinayānuggahāya, taṃ saṅghasuṭṭhūti idampi yojetvā baddhacakke kate purimapurimāni dasa dhammapadāni, pacchimapacchimāni dasa atthapadāni cāti vīsati padāni honti. Ekamūlakanaye pana ekasmiṃ vāre naveva atthapadāni labbhanti. Evaṃ dasahi vārehi navuti atthapadāni navuti dhammapadāni ca honti, tāni saṅkhalikanaye vuttehi dasahi atthapadehi dasahi dhammapadehi ca saddhiṃ yojitāni yathāvuttaṃ atthasataṃ dhammasatañca hontīti veditabbaṃ. Yaṃ panettha sārattadīpaniyaṃ saṅkhalikanayepi ekamūlakanayepi paccekaṃ atthasatassa dhammasatassa yojanāmukhaṃ vuttaṃ, taṃ tathā siddhepi atthasataṃ dhammasatanti gāthāya na sameti dve atthasatāni dve dhammasatāni cattāri niruttisatāni aṭṭha ñāṇasatānīti vattabbato. Tasmā idha vuttanayeneva atthasataṃ dhammasatanti vuttanti gahetabbaṃ. Dve ca niruttisatānīti atthajotikānaṃ niruttīnaṃ vasena niruttisataṃ, dhammabhūtānaṃ niruttīnañca vasena niruttisatanti dve niruttisatāni. Cattāri ca ñāṇasatānīti atthasate ñāṇasataṃ, dhammasate ñāṇasataṃ, dvīsu niruttisatesu dve ñāṇasatānīti cattāri ñāṇasatāni. Atirekānayanatthoti avuttasamuccayattho.

Paṭhamapaññattikathāvaṇṇanāyo niṭṭhito.

Sudinnabhāṇavāraṇṇanā niṭṭhitā.

Makkaṭṭivatthukathāvaṇṇanā

40. Pacuratthe hi vattamānavacananti ekadā paṭisevitvā pacchā anoramitvā divase divase sevanicchāya vattamānattā sevanāya abhāvakkhaṇepi iha mallā yujjhantītiādīsu viya abbotchinnaṃ bāhullavuttitañca upādāya paṭisevatīti vattamānavacanāṃ katanti attho. Āhiṇḍantāti vicarantā.

41. Sahoḍḍhaggahitoti sabhaṇḍaggahito, ayameva vā pāṭho. Taṃ sikkhāpadaṃ tatheva hotīti manussāmanussādipuggalavisesaṃ kiñci anupādiyitvā sāmāññato “yo pana bhikkhu methunaṃ dhammaṃ

paṭiseveyyā”ti vuttattā manussāmanussatiracchānagatānaṃ
 itthipurisapaṇḍakaubhatobyañjanānaṃ tiṃsavidhepi magge methunaṃ
 sevantassa taṃ sikkhāpadaṃ mūlacchejjakaraṃ hoti evāti adhippāyo. Etena
 yaṃ anupaññattimūlapaññattiyā eva adhippāyappakāsanavasena
 subodhatthāya vatthuvaseṇa pavattānaṃ visesatthajotakavaseṇāti dassitaṃ
 hoti. Āmasanaṃ āmaṭṭhamattaṃ. Tato daḥhataṃ phusaṃ. Ghaṭṭanaṃ
 pana tato daḥhataṃ katvā sarīreṇa sarīrassa saṅghaṭṭanaṃ. Taṃ sabbampīti
 anurāgena pavattitaṃ dassanādisabbampi.

42. Pāṇātipātādisacittakasikkhāpadānaṃ surāpānādiacittakasikkhāpadānañca
 ekeneva lakkhaṇavacanena lokavajjitaṃ dassetuṃ “yassa sacittakapakkhe
 cittaṃ akusalameva hoti, taṃ lokavajjaṃ nāmā”ti vuttaṃ. Tattha
 sacittakapakkheti idaṃ kiñcāpi acittakasikkhāpadaṃ sandhāyeva vattuṃ
 yuttaṃ tasseva sacittakapakkhasambhavato, tathāpi
 sacittakasikkhāpadānampi asañcicca caṅkamanādīsu loke
 pāṇaghātavohārasambhavena acittakapakkhaṃ parikappetvā ubhinnaṃpi
 sacittakācittakasikkhāpadānaṃ sādharmaṇavasena “sacittakapakkhe”ti
 vuttaṃ. Itarathā sacittakasikkhāpadānaṃ imasmiṃ vākye
 lokavajjātālakkhaṇaṃ na vuttaṃ siyā. “Sacittakapakkhe cittaṃ
 akusalamevā”ti vutte pana sacittakasikkhāpadānaṃ cittaṃ akusalameva,
 itaresaṃ sacittakapakkheyeva akusalaniyamo, na acittakapakkhe. Tattha
 pana yathāsambhavaṃ kusalaṃ vā siyā, akusalaṃ vā, abyākataṃ vāti
 ayamatto sāmatthiyato sijjhatīti veditabbaṃ. Sacittakapakkheti
 vatthuvītikkamavijānanacittena sacittakapakkheti gahetabbaṃ, na
 paṇṇattivijānanacittena tathā sati sabbasikkhāpadānampi
 lokavajjātāpasaṅgato. “Paṭikkhittamidaṃ kātuṃ na vaṭṭatī”ti jānantassa hi
 paṇṇattivajjepi anādariyavasena paṭighacittameva uppajjati, tasmā idaṃ
 vākyam niratthakameva siyā sabbasikkhāpadānampi lokavajjānīti
 ettakamattasseva vattabbatāpasaṅgato.

Ettha ca sacittakapakkheyeva cittaṃ akusalanti niyamassa akatattā
 surāpānādīsu acittakapakkhe cittaṃ akusalaṃ na hotevāti na sakkā
 niyametuṃ, kevalaṃ pana sacittakapakkhe cittaṃ akusalameva, na kusalādīti
 evamettha niyamo sijjhati, evañca surāti ajānitvā pivantānampi
 akusalacitteneva pānaṃ gandhavaṇṇakādibhāvaṃ ajānitvā limpantīnaṃ
 bhikkhunīnaṃ vināpi akusalacittena limpanañca, ubhayatthāpi
 āpattisambhavo ca samatthito hoti. Yaṃ pana sārattadīpaniyaṃ
 “sacittakapakkhe cittaṃ akusalamevāti vacanato acittakassa
 vatthua jānanavasena acittakapakkhe cittaṃ akusalamevāti ayaṃ niyamo
 natthīti viññāyati”ti vuttaṃ, taṃ na yuttaṃ. Acittakesu hi terasasu lokavajjesu
 surāpānasseva acittakapakkhepi akusalacittaniyamo, na itaresaṃ
 dvādasannaṃ akusalādicittena āpajjitabbato. Yaṃ pana evaṃ kenaci
 anicchamānaṃ saddatopi apatīyamānamimaṃ niyamaṃ parādhippāyaṃ
 katvā dassetuṃ “yadi hi acittakassa acittakapakkhepi cittaṃ akusalameva
 siyā, sacittakapakkheti idaṃ visesanaṃ niratthakaṃ siyā”tiādi vuttaṃ, taṃ
 niratthakameva evaṃ niyamassa kenaci anadhippetattā. Na hi koci
 saddasatthavidū niyamaṃ icchatī, yena sacittakapakkheti idaṃ visesanaṃ
 niratthakaṃ siyātiādi vuttaṃ bhavēyya, kintu sacittakapakkhe cittaṃ
 akusalameva, acittakapakkhe pana cittaṃ aniyataṃ akusalameva vā siyā,

kusalādīsu vā aññataranti evameva icchati. Tena sacittakapakkheti visesanampi sātthakaṃ siyā. Acittakasikkhāpadānaṃ sacittakapakkhesu akusalaniyameva lokavajjatā ca sijjhati. Tesu ca surāpānasseva acittakapakkhepi lokavajjatā akusalacittatā ca, itaresaṃ pana sacittakapakkhe evāti vādopi na virujjhatīti na kiñcetha anupapannaṃ nāma.

Yaṃ panettha “surāti ajānitvā pivantassa...pe...vināpi akusalacittena āpattisambhavato...pe... surāpānādiacittakasikkhāpadānaṃ lokavajjatā na siyā”tiādi vuttaṃ. Yañca tamatthaṃ sādhetuṃ gaṇṭhipadesu āgatavacanaṃ dassetvā bahuṃ papañcitaṃ, taṃ na sārato paccetabbaṃ aṭṭhakathāhi viruddhattā. Tathā hi “vatthuajānanatāya cettha acittakatā veditabbā akusaleneva pātabbatāya lokavajjatā”ti vuttaṃ. Yañcetassa “sacittakapakkhe akusaleneva pātabbato lokavajjatā”ti vuttaṃ aṭṭhakathāvacanaṃ, taṃ na sundaraṃ. “Sacittakapakkhe cittaṃ akusalamevā”ti sabbesaṃ lokavajjānaṃ idheva pārājikaṭṭhakathāya sāmāññato vatvā surāpānasikkhāpadaṭṭhakathāyaṃ “akusaleneva pātabbatāyā”ti evaṃ acittakapakkhepi akusalacittatāya visesetvā vuttattā. Na hi “sāmāññato idha vuttova attho puna surāpānaṭṭhakathāyampi vutto”ti sakkā vuttuṃ vuttasseva puna vacane payoanābhāvā, tadanñhesupi acittakalokavajjesu vattabbatāpasaṅgato ca, nāpi ekattha vutto nayo tadanñhesupi ekalakkhaṇatāya vutto eva hotīti “surāpānasikkhāpadeyeveva vutto”ti sakkā vuttuṃ acittakalokavajjānaṃ sabbapaṭhame uyyuttasikkhāpadeyeveva vattabbato, surāpānasikkhāpadeyeveva vā vatvā eseva nayo sesesu acittakalokavajjesupīti atidisitabbato ca.

Apica vuttamevatthaṃ vadantena “sacittakapakkhe akusaleneva pātabbatāyā”ti pubbe vuttakkameneva vattabbaṃ sandehādivigamatthattā puna vacanassa. Sikkhāpadavisaye ca visesitabbaṃ visesetvāva vuccati, itarathā āpattānāpattādibhedassa duviññeyyattā. Tathā hi bhikkhunīvibhaṇṇaṭṭhakathāyaṃ “vināpi cittena āpajjitabbattā acittakāni, citte pana sati akusaleneva āpajjitabbattā lokavajjāni ceva akusalacittāni cā”ti giraggasamajjādīnaṃ sacittakapakkhe eva lokavajjatā akusalacittatā ca visesetvā vuttā, na evaṃ surāpānassa. Tassa pana pakkhadvayassāpi sādharmaṇavasena “akusaleneva pātabbatāyā”ti vuttaṃ, na pana “sacittakapakkhe”ti visesetvā. Tasmā idaṃ surāpānaṃ sacittakācittakapakkhadvayepi lokavajjaṃ akusalacittāñcāti dassetumeva “akusaleneva pātabbatāya lokavajjatā”ti visuṃ vuttanti suṭṭhu sijjhati. Eteneva yaṃ sārattadīpaniyaṃ “sacittakapakkhe akusaleneva pātabbatāya lokavajjatā”ti vuttassa imasseva adhippāyassa paṭipādakametanti saññāya iminā eva hi adhippāyena aññhesupi lokavajjesu acittakasikkhāpadesu akusalacittatā eva vuttā, na pana ticittatā. Teneva bhikkhunīvibhaṇṇaṭṭhakathāyaṃ vuttaṃ “giraggasamajjaṃ cittāgārasikkhāpadaṃ saṅghāṇi itthālaṅkāro gandhavaṇṇako vāsitaṇṇāko bhikkhunīādīhi ummaddanaparimaddanānīti imāni dasa sikkhāpadāni acittakāni akusalacittāni, ayaṃ panettha adhippāyo vināpi cittena āpajjitabbattā acittakāni, citte pana sati akusaleneva āpajjitabbattā lokavajjāni ceva akusalacittāni cā”ti vuttaṃ, tampi paṭisiddhaṃ hoti tabbiparītasseva atthassa yathāvuttanayena sādhanato. Tasmā surāpānassa acittakapakkhepi cittaṃ akusalamevāti imaṃ visesaṃ dassetumeva idaṃ

vacanaṃ vuttanti gahetabbaṃ. Ayañhettha attho vatthujānanatāya cetthāti ettha ca-kāro visesatthajotako apicāti iminā samānattho. Tasmā yadidaṃ aññesu acittakalokavajjesu vināpi cittena āpajjitabbattā acittakāni, citte pana sati akusaleneva āpajjitabbattā lokavajjāni ceva akusalacittāni cāti lokavajjatāya akusalacittatāya ca lakkhaṇaṃ vuccati, taṃ ettha surāpānasikkhāpade nāgacchati, idha pana viseso atthīti vuttaṃ hoti. So kataroti ce? Vatthujānanatāya eva vatthujānanacittena vināpi āpajjitabbatāya eva acittakatā veditabbā, natthettha acittakatāya viseso. Kintu vatthujānanasaṅkhātāacittakapakkehi akusalacitteneva surāmerayassa ajjhoharitabbatāyāti imassa sikkhāpadassa sacittakapakkehi acittakapakkehi lokavajjatā akusalacittatā ca veditabbāti ayamettha viseso. Idha hi “citte pana satī”ti avisesetvā “akusalenevā”ti sāmāññato vuttattā ubhayapakkehi lokavajjatā akusalacittatā ca siddhāti veditabbā. Teneva paramatthajotikāya khuddakaṭṭhakathāya sikkhāpadavaṇṇanāya “surāmerayamajjapamādaṭṭhānaṃ kāyato ca kāyacittato cāti dvisamuṭṭhāna”nti vuttaṃ. Surāti jānanacittābhāveneva hettha cittaṅgavirahito kevalopi kāyo ekasamuṭṭhānaṃ vutto, tasmīṅca ekasamuṭṭhānakkhaṇepi yāya cetanāya pivati, sā ekantaakusalā eva hoti. Teneva tattheva aṭṭhakathāyaṃ “paṭhamā cettha pañca ekantaakusalacittasamuṭṭhānattā pāṇātipātādīnaṃ pakativajjato veramaṇiyo, sesā paṇṇattivajjato”ti evaṃ pañcannampi sāmāññato akusalacittatā lokavajjatāsaṅkhātā pakativajjatā ca vuttā. Añgesu ca jānanaṅgaṃ na vuttaṃ. Tathā hi “surāmerayamajjapamādaṭṭhānassa pana surādīnaṃ aññataraṃ hoti madanīyaṃ, pātukāmatācittaṅca paccupaṭṭhitāṃ hoti, tājjaṅca vāyāmaṃ āpajjati, pīte ca pavisaṭṭi imāni cattāri aṅgāni”ti vuttaṃ, na pana surāti jānanaṅgena saddhiṃ pañcāti. Yadi hi surāti jānanampi aṅgaṃ siyā, avassameva taṃ vattabbaṃ siyā, na ca vuttaṃ. Yathā cettha, evaṃ aññāsupi suttaṭṭhākaṭṭhakathāsu katthaci jānanaṅgaṃ na vuttaṃ. Tasmā “akusaleneva pātabbatāya lokavajjatā”ti imassa aṭṭhakathāpāṭhassa acittakapakkehi “akusaleneva pātabbatāya lokavajjatā”ti evameva atthoti niṭṭhamettha gantabbaṃ.

Apica yaṃ gaṇṭhipadesu “etaṃ sattaṃ māressāmīti tasmimyeva padese nipannaṃ aññaṃ mārentassa pāṇasāmāññassa atthitāya yathā pāṇātipāto hoti, evaṃ etaṃ majjaṃ pivissāmīti aññaṃ majjaṃ pivantassa majjasāmāññassa atthitāya akusalameva hoti, yathā pana kaṭṭhasaññāya sappamaṃ ghātentassa pāṇātipāto na hoti, evaṃ nāḷikerapānasaññāya majjaṃ pivantassa akusalaṃ na hotī”ti pāṇātipātena saddhiṃ sabbathā samānattena upametvā vuttaṃ, taṃ ativiya ayuttaṃ sabbesaṃ sikkhāpadānaṃ pāṇātipātādiakusalānaṅca aññamaññaṃ samānatāya niyamābhāvā. Pāṇātipāto hi pariyāyenāpi sijjhati, na tathā adinnādānaṃ. Taṃ pana āṇattiyāpi sijjhati, na ca methunādīsu. Tasmā payogaṅgādīhipi bhinnānameva saṃsaṭṭhaṃ sabbathā samīkaraṇaṃ ayuttameva. “Pāṇātipāto viya adinnādānamethunādīnapi pariyāyakathādīhi sijjhantī”ti kenaci vutte taṃ kinti na gayhati tathā vacanābhāvāti ce? Idhāpi “tathā pāṇātipātasadisamaṃ surāpāna”nti vacanābhāvā idampi na gahetabbameva. Kiñci aṭṭhakathāvacaneneva siddhamevatthaṃ paṭibāhantena vinayaññunā suttasuttānulomādīhi tassa virodhaṃ dassetvā paṭibāhetabbaṃ, na pana

payogaṅgādīhi accantavibhinnena sikkhāpadantarena saha samīkaraṇamattena. Na hi “surāti ajānitvā pivantassāpi akusalamevā”ti ettha suttdādivirodho atthi, vinayapiṭake tāva etassa atthassa viruddhaṃ suttdārikaṃ na dissati, nāpi suttapīṭakādīsu.

Yaṃ panettha keci vadanti “manopubbaṅgamā dhammāti vuttattā sabbāni akusalāni pubbe vītikkamavatthum jānantasseva hontī”ti. Taṃ tesam suttdhīppāyānabhiññātameva pakāseti. Na hi “manopubbaṅgamā dhammā”ti idaṃ vacanaṃ pubbe vītikkamavatthum jānantasseva akusalā dhammā uppajjantīti imamatthaṃ dīpeti, atha kho kusalākusalā dhammā uppajjamānā uppādapaccayaṭṭhena pubbaṅgamabhūtaṃ sahaajātacittaṃ nissāyeva uppajjanti, na vinā cittenāti imamatthaṃ dīpeti. Na hettha “surāti ajānitvā pivantassa akusalamevā”ti vutte sahaajātacittaṃ vināpi lobhādiakusalacetāsikā dhammā uppajjantīti ayamatto āpajjati. Yena taṃ nisedhāya idaṃ suttaṃ āharaṇīyaṃ siyā, abhidhammavirodhopettha natthi pubbe nāmajātiādivasena ajānantasseva pañcaviññāṇavīthiyaṃ kusalākusalajavanupattivacanato.

Apica bālaputhujjanānaṃ chasu dvāresu uppajjamānāni javanāni yebhuyyena akusalāneva uppajjanti. Kusalanā pana tesam kalyāṇamittādiupanissayabalena appakāneva uppajjanti, tuṇhībhūtānampi niddāyitvā supinaṃ passantānampi uddhaccādiakusalajavanasseva yebhuyyappavattito kusalākusalavirahitassa javanassa tesam abhāvā. Akusalā hi visayānugūṇaṃ vāsanānugūṇaṇca yathāpaccayaṃ samuppajjanti, tattha kiṃ pubbe jānanājanānibaddhena. Ye pana jānanādiāṅgasampannā pāṇātipātādayo, ye ca jānanādiṃ vināpi sijjhamānā surāpānamicchādiṭṭhiādayo, te te tathā tathā yāthāvato ṇatvā sammāsambuddhena niddiṭṭhā, tesaṇca yathāniddiṭṭhavasena gahaṇe ko nāma abhidhammavirodho. Evaṃ suttdādivirodhābhāvato, aṭṭhakathāya ca vuttattā yathāvuttavasenevettha attho gahetabbo. Yadi evaṃ kasmā “sāmaṇero jānitvā pivanto sīlabhedam āpajjati, na ajānitvā”ti aṭṭhakathāyaṃ vuttanti? Nāyaṃ doso sīlabhedassa bhagavato āṇāyattattā ukkhittānuvattikādīnaṃ sīlabhedo viya. Na hi tāsam akusaluppattiyā eva sīlabhedo hoti saṅghāyattasamanubhāsanānantareyeva vihitattā. Evamidhāpi jānitvā pivane eva vihitto, na ajānitvā pivane. Añño hi sikkhāpadavisayo, añño akusalavisayo. Teneva sāmaṇerānaṃ purimesu pañcasu sikkhāpadesu ekasmiṃ bhinne sabbānipi sikkhāpadāni bhijjanti. Akusalaṃ pana yaṃ bhinnaṃ, tena ekeneva hoti, nāññehi. Tasmā sāmaṇerassa ajānitvā pivantassa sīlabhedābhāvepi kammaopathappattaṃ akusalamevāti gahetabbaṃ.

Yaṃ pana sārattadīpaniyaṃ “sāmaṇerassa surāti ajānitvā pivantassa pārājikaṃ natthi, akusalaṃ pana hotī”ti kehici vuttavacanaṃ “taṃ tesam matimatta”nti paṭikkhipitvā “bhikkhuno ajānitvāpi bījato paṭṭhāya majjama pivantassa pācittiyaṃ. Sāmaṇero jānitvā pivanto sīlabhedam āpajjati, na ajānitvāti ettakameva hi aṭṭhakathāyaṃ vuttaṃ, akusalaṃ pana hotīti na vutta”nti tattha kāraṇaṃ vuttaṃ, taṃ akāraṇaṃ. Na hi aṭṭhakathāyaṃ sāmaṇerānaṃ jānitvā pivane eva sīlabhedo, na ajānitvāti sīlabhedakathanaṭṭhāne akusalaṃ pana hotīti avacanaṃ ajānanapakke akusalābhāvassa kāraṇaṃ hoti, tattha pasaṅgābhāvā, vattabbaṭṭhāne eva

“akusaleneva pātabbatāya lokavajjatā”ti vuttattā ca. Na ca te “akusalaṃ pana hotī”ti vadantā ācariyā imaṃ sāmaṇerānaṃ sīlabhedappakāsakaṃ khandhakaṭṭhakathāpāṭhameva gahetvā avocaṃ, yena “ettakameva aṭṭhakathāyaṃ vutta”nti vattabbaṃ siyā, atha kho surāpānaṭṭhakathāgataṃ suttaṭṭakathāgataṃ anekavidhaṃ vacanaṃ, mahāvihāravāsīnaṃ paramparopadesaṃ gahetvā avocaṃ. Bhinnaladdhikānaṃ abhayagirikādīnaṃ matañhetuṃ, yadidaṃ jānitvā pivantasseva akusalanti gahaṇaṃ. Tasmā yaṃ vuttaṃ kehici “sāmaṇerassa surāti ajānitvā pivantassa pārājikaṃ natthi, akusalaṃ pana hotī”ti, taṃ suvuttanti gahetabbaṃ.

Yaṃca sārattadīpaniyaṃ “ajānitvā pivantassāpi sotāpannassa mukhaṃ surā na pavisati kammaṭṭhappattaakusalacitteneva pātabbato”ti kehici vuttavacanaṃ “na sundara”nti paṭikkhipitvā “bodhisatte kucchigate bodhisattamātu sīlaṃ viya hi idampi ariyasāvakānaṃ dhammatāsiddhanti veditabba”nti vatvā dhammatāsiddhattaṃyeva samatthetum “bhavantarepi hi ariyasāvako jīvitahetupi neva pāṇaṃ hanati, na suraṃ pivati. Sace pissa suraṃca khīraṃca missetvā mukhe pakkhipanti, khīrameva pavisati, na surā. Yathā kiṃ? Yathā koṇcasakuṇānaṃ khīramissake uḍake khīrameva pavisati, na uḍakaṃ. Idaṃ yonisiddhanti ce, idampi dhammatāsiddhanti veditabba”nti idaṃ aṭṭhakathāvacanaṃ dassitaṃ, tampi na yuttameva. Yathā hi bodhisattamātu sīlaṃ viya ariyasāvakānaṃ dhammatāsiddhanti ettha bodhisattamātu dhammatā nāma bodhisattassa ca attano ca pāramitānubhāvena akusalānupattiniyamo eva. Tathā ariyasāvakānampi bhavantare pāṇātipātādīnaṃ dasannaṃ kammaṭṭhānaṃ aññesaṃca apāyahetukānaṃ akusalānaṃ accantappahāyakassa maggassa ānubhāvena taṃtaṃsīlavītikkaṃmahetukassa akusalassa anupattiniyamo eva dhammatā. Na hi sabhāvavādīnaṃ dhammatā viya ahetukatā idha dhammatā nāma. Yathā vā evaṃdhammatānaye kāraṇassa bhāve abhāve ca kāriyassa bhāvo abhāvo ca dhammatā, na ahetuappaccayābhāvābhāvo, evamidhāpi pāṇātipātādikammaṭṭhānaṃ hetubhūtaṃ kilesassa accantābhāvena tesāṃ abhāvo, tadavasesānaṃ akusalānaṃ hetuno bhāvena bhāvo ca dhammatā, na ahetukatā. Tasmā apāyahetuno rāgassa abhāveneva ariyānaṃ ajānitvāpi surāya anajjhoharaṇanti suvuttamevidaṃ kehici “ajānitvā pivantassāpi sotāpannassa mukhaṃ surā na pavisati kammaṭṭhappattaakusalacitteneva pātabbato”ti, taṃ kena hetunā na sundaraṃ jātanti na ñāyati, dhammatāsiddhanti vā kathanena kathaṃ taṃ paṭikkhittanti.

Yampi dīghanikāyaṭṭhakathāyaṃ “suraṃca khīraṃca missetvā...pe... idaṃ dhammatāsiddha”nti vacanaṃ, tampi surāpānassa acittakapakkhepi akusalacittaññeva sādheti. Tathā hi “bhavantarepi hi ariyasāvako jīvitahetupi pāṇaṃ na hanati, nādinnaṃ ādiyati...pe... na suraṃ pivatī”ti vutte “purimānaṃ tāva catunnaṃ kammaṭṭhānaṃ sacittakattā viramaṇaṃ sukaraṃ, pacchimassa pana surāpānassa acittakattā kathaṃ viramaṇaṃ bhavēyyā”ti codanāsambhavaṃ manasikatvā vatthujānanavasena acittakattepi yasmā kammaṭṭhappattaakusaleneva surā ajjhoharitabbā, tādisī ca akusalappavatti ariyasāvakassa maggeneva hatā, tasmāssa paragalaṃ surāya pavisaṇaṃ natthīti atthato gamyamānatthaṃ parihāravacanaṃ vadatā “sace pissa suraṃca khīraṃcā”tiādi vuttaṃ. Tattha khīrameva pavisati, na surāti idaṃ surāya sabbathāpi

paragalappavesābhāvadassanaparam, na pana surāmissakhīrassa surāya viyojanasāmatthiyadassanaparam. Ayañhettha adhippāyo - yadi hi surāmissa khīre kiñci paviseyya, khīrameva paviseyya, na surā. Khīre pana surāya aviyutte na kiñci pavisatīti. Idam yonisiddhanti udakassa mukhe appavisanam yonisiddham. Yonīti cettha jāti adhippetā. Tasmā koñcajātikānam mukhatuṇḍasañkhātānam rūpadhammānam khīramissaudakajjhoharaṇahetuttābhāvena tam appavisanam siddhanti attho. Idampi hi khīramissāya surāya khīre pavisante pi paragalāpavisananti. Dhammatāsiddhanti ariyasāvakassa arūpadhammānam surāpivanahetubhūtakilesasahitattābhāvasañkhātāya dhammatāya siddham. Evamettha acittakapakkhepi surāya akusalacitteneva pātabbato ariyasāvakānam apivanam samatthitanti veditabbam. Athāpi siyā ajānanapakkhe akusalacittena vināva pātabbattepi surāya apivanam ariyānam dhammatāti samatthanaparametanti, tam na, atthakathāvacanantarehi virujjhanato. Yathā hi vacanantarehi na virujjhati, tathāyeva attho gahetabbo.

Apica pāṇātipātādīnam pañcannam kamma pathānam bhavantarepi akaraṇam ariyānam dhammatāsīlameva, tesañca yadi sacittakataṃ samānam. Surāpānam viya itarānapi cattāri ajānantenāpi ariyasāvakena na kattabbāni siyum, tathā ca ajānantānam ariyānam kusalābyākatacitthepi viramaṇaparamāraṇaparasantakagahaṇādīsu kāyavacīpavatti na sampajjeyya, no ce sampajjati, cakkhupālattherassa cañkamanena pāṇaviyogassa, uppalaṇṇattheriyā balakkārena maggenamaggaphusanassa ca pavattattā. Tasmā surāpānassa acittakapakkhepi akusaleneva pātabbatāya surā ariyānam paragalam na pavisatīti visesetvā vuttanti veditabbam.

Nanu vatthum jānantasseva sabbe kamma pathā vuttāti? Na, micchādīṭṭhiyā viparītaggahaṇeneva pavattattā. Kathaṇhi nāma asabbaññum sabbaññuto, aniccādiṃ niccādito ca gahaṇantī diṭṭhi vatthum vijānāti. Yadi hi jāneyya, micchādīṭṭhiyeva na siyā. Sā ca kamma pathesu gaṇitāti kuto jānantasseva kamma pathappavattiniyamo. Atha sabbaññum sabbaññūti gaṇhantīpi “ayaṃ satto”ti tassa sarūpaggahaṇato diṭṭhipi vatthum vijānātīti ce? Na, surāpānassapi “ayaṃ na surā”ti sarūpaggahaṇassa samānattā. “Aya”nti ca vatthuparāmasanepi “surā”ti visesavijānanābhāvā na jānātīti ce? “Aya”nti puggalattaṃ jānantīpi “asabbaññū”tipi visesajānanābhāvā diṭṭhipi vatthum na jānātīti samānameva. Evañhi tesam buddhāti ahitoti ahitaṃ vā pūraṇakassapādiṃ hito paṭighassa vā anunayassa vā uppādanepi eseva nayo. Vipallāsapubbakañhi sabbam akusalam.

Apica surāya pīyamānāya niyamena akusaluppādanam sabhāvo pītāya viya. Khīrādisaññāya pītasurassa puggalassa mātubhaginiādīsipi rāgadosādiakusalappabandho vatthusabhāvene va uppajjati, evaṃ pīyamānakkhaṇepi tikhiṇo rāgo uppajjateva, teneva sāgatattherassa ajānitvā pīvanakāle pañcābhiññādi jhānaparihāni, pacchā ca buddhādīsū agāravādiakusalappabandho yāva surāvigamā pavattittha. Teneva bhagavāpi tassa agāravādiakausalappavattidassanamukhena surādosam pakāsetvā sikkhāpadaṃ paññapesi. Na hi pañcanīvaraṇuppattiṃ vinā jhānaparihāni hoti. Tasmā ajānantassāpi surā pīyamānā pītā ca attano sabhāvene va

akusaluppādikāti ayamatto sāgatattherassa jhānaparihāniyā anvayatopi, ariyānaṃ kilesābhāvena mukhena surāya appavesasaṅkhātabyatirekatopi sijjhatīti niṭṭhamettha gantabbaṃ, evaṃ gahaṇameva hi vibhajjavādīmatānusāraṃ.

Yaṃ pana “jānītvā pivantasseva akusala”nti gahaṇaṃ, taṃ bhinnaladdhikānaṃ abhayagirikādīnameva mataṃ, taṃ pana gaṇṭhipadakārakādīhi “paravādo”ti ajānantehi attano matiyā saṃsanditvā likhitaṃ vibhajjavādīmaṇḍalampi pavisitvā yāvajjatanā sāsanaṃ dūseti, purāpi kira imasmimpi dāmiḷaraṭṭhe koci bhinnaladdhiko nāgaseno nāma thero kuṇḍalakesivattumaṃ paravādamathananayadassanattaṃ dāmiḷakabbarūpena kārento “imaṃ surāpānassa jānītvā pivane akusalanayaṃ, aññaṃca desakālādibhedena anantampi ñeyyaṃ sabbaññaṃ salakkhaṇavaseneva ñātumaṃ na sakkoti ñāṇena paricchinnaṃ ñeyyassa anantattahānippasaṅgato. Aniccādisāmaññaḷakkhaṇavaseneva pana ñātumaṃ sakkoti”ti ca, “paramatthadhammesu nāmarūpantiādibhedo viya puggalādisammutipi visuṃ vatthubhedo evā”ti ca evamādikaṃ bahuṃ viparītatthanayaṃ kabbākārassa kavino upadisitvā tasmaṃ pabandhe kāraṇābhāsehi satīṃ sammohetvā pabandhāpesi, taṃca kabbamaṃ nissāya imaṃ bhinnaladdhikamataṃ idha vibhajjavādīmate sammissaṃ ciraṃ pavattittha. Taṃ pana pacchā ācariyabuddhappiyamahātherena bāhirabbhārikaṃ diṭṭhiyālaṃ vighātetvā idha parisuddhaṃ sāsanaṃ patiṭṭhāpentena sodhitampi sārattadīpaniyā vinayaṭikāya surāpānassa sacittakapakkheya cittaṃ akusalanti samatthanavacanaṃ nissāya kehici vipallattacittehi puna ukkhittasiraṃ jātamaṃ, taṃca mahātherehi vinicchinītvā gārayhavādaṃ katvā madditvā laddhigāhake ca bhikkhū viyojetvā dhammena vinayena satthusāsanena cireneva vūpasamitaṃ. Tenevettha mayaṃ evaṃ vitthārato idaṃ paṭikkhipimha “mā aññepi vibhajjavādino ayaṃ laddhi dūsesi”ti. Tasmā idha vuttāni avuttāni ca kāraṇāni suṭṭhu sallakkhetvā yathā āgamavirodho na hoti, tathā attho gahetabbo.

Sesanti yassa vatthuvijānanacittena sacittakapakkhepi cittaṃ akusalamevāti niyamo natthi, taṃ sabbanti attho. Rundhantīti “tiracchānagatitthiyā doso natthi”tiādīnā anāpattiyā lesaggahaṇaṃ nivārentī. Dvāraṃ pidahantīti “taṃca kho manussitthiyā”tiādīnā lesaggahaṇassa kāraṇasaṅkhātamaṃ dvāraṃ pidahantī. Sotaṃ pacchindamānāti tadubhayalessaggahaṇadvārānaṃ vasena avicchinnaṃ vitikkamasotaṃ pacchindamānā. Gāḷhataraṃ karontīti yathāvutthehi kāraṇehi paṭhamapaññattisiddhaṃ āpattiññaṃ dāḷhaṃ karontī, anāpattiyā okāsaṃ adadamānāti attho. Sā ca yasmā vitikkamābhāve, avisayatāya abbohārike vitikkame ca lokavajjēpi sithilaṃ karontī uppajjati, tasmā tathā uppattiṃ uppattikāraṇaṃca dassento āha aññatra adhimānātiādi. Aññatra adhimānāti imissā anupaññattiyā “vitikkamābhāvā”ti kāraṇaṃ vuttaṃ. Aññatra supinantāti imissā “abbohārikattā”ti kāraṇaṃ vuttaṃ. Tattha vitikkamābhāvāti pāpicchāya avijjamānassa uttarimanussadhammassa vijjamānato pakāsanavasappavattavisaṃvādanādhippāyasaṅkhātassa vitikkamassa abhāvato. Adhimānikassa hi anadhigate adhigatasaññitāya yathāvuttavītikkamo natthi. Abbohārikattāti “atthesā, bhikkhave, cetanā, sā ca kho abbohārikā”ti vacanato mocanassādacetanāya upakkamanassa ca vijjamānattepi thinamiddhena abhibhūtatāya avasattena abbohārikattā,

āpattikāraṇavohārābhāvāti attho. Vā-saddo cettha samuccayattho datṭhabbo,
“abbohārikattā cā”ti vā pāṭho. Vuttāti duvidhāpi cesā anupaññatti
anāpattikarā vuttāti adhippāyo.

Akate vītikkameti āpadāsupi bhikkhūhi sikkhāpadavītikkame akate, kukkuccā
na bhuñjimsūtiādīsu viya vītikkamaṃ akatvā bhikkhūhi attano dukkhuppattiyā
ārocitāyāti attho. Sithilaṃ karontīti paṭhamaṃ sāmāññato
baddhasikkhāpadaṃ mocetvā attano visaye anāpattikaraṇavasena sithilaṃ
karontī. Dvāraṃ dadamānāti anāpattiyā dvāraṃ dadamānā. Aparāparampi
anāpattiṃ kurumānāti dinnena tena dvārena uparūpari anāpattibhāvaṃ
dīpentī. Paññattepi sikkhāpade udāyinā “muhuttikāya vesiyā na doso”ti
lesena vītikkamitvā sañcarittāpajjanavatthusmiṃ paññattattā “kate
vītikkame”ti vuttaṃ. Paññattigatikāti atthato mūlapaññattiyevāti adhippāyo.

Makkaṭivattukathāvaṇṇanāyaya nīṭṭhito.

Santhatabhāṇavāro

Vajjiputtakavatthukathāvaṇṇanā

43-44. Vajjiputtakavatthukathāya pāḷiyaṃ “vesālikā...pe... methunaṃ
dhammaṃ paṭiseviṃsū”ti ettha te ñātikulaṃ gantvā gihiliṅgaṃ gahetvā
“gihibhūtā maya”nti saññāya methunaṃ paṭiseviṃsūti gahetabbaṃ, tenāha
ñātibyasanenapi phuṭṭhātiādi. Ñātiṇaṃ vināso rājadaṇḍādikāraṇena hotīti āha
rājadaṇḍaiccādi. Dhaññahiraññadāsīdāsagomahiṃsādīdhanāni bhogā nāma,
tesampi rājadaṇḍādīnāva vināsoti āha “esa nayo dutiyapadepī”ti. Na
sabbaññubuddhotiādīnā tīsu vatthūsu appasannāva sāsane abhabbāti saññāya
attano bhabbataṃ pakāsentā na mayantiādīmāhaṃsūti veditabbaṃ.
“Atṭhatimsārammaṇesū”ti pāḷiyaṃ anāgate ālokākāsakasiṇe vajjetvā vuttaṃ,
tehi pana saddhiṃ cattālīsa honti. Vibhattā kusalā dhammāti “imasmiṃ
ārammaṇe idaṃ hotī”ti vibhāgaso dassitā saupacārajjhānā mahaggatakusalā
dhammā. Ghipalibodhanti sahasokitādivasena gihīsu byāvaṭataṃ.
Āvāsapalibodhanti senāsanesu navakammādivasena niccabyāvaṭataṃ.
Duppariccāgānaṃ imesaṃ dvinnaṃ palibodhānaṃ vasena sabbepi palibodhā
saṅgahitā evāti veditabbaṃ.

Yenāti kāraṇena. Asaṃvāsoti idaṃ tasmīṃ attabhāve kenacipi pariyāyena
bhikkhu hutvā bhikkhūhi saddhiṃ saṃvāsaṃ nārahatīti imamatthaṃ
sandhāya vuttanti āha “asaṃvāso”ti. Paññattaṃ samūhaneyyāti “so āgato na
pabbājetabbo”ti avatvā “na upasampādetabbo”ti ettakasseva vuttattā
pārājikassa sāmaṇerabhūmi anuññātāti viññāyati, tenāha sāmaṇerabhūmiyaṃ
pana ṭhitotiādi. “Yo pana bhikkhū”ti vuttattā paccakkhātasikkho yasmā
bhikkhu na hoti, methunasevane ca pārājikaṃ nāpajjati, tasmāssa “āgato
upasampādetabbo”ti upasampadaṃ anujānanto pārājikaṃ na samūhanati
nāma, tenāha “bhikkhubhāve ṭhatvā avipannasīlatāyā”ti. Uttamatthaṃ
arahattaṃ, nibbānameva vā.

Catubbidhavinayādikathāvaṇṇanā

45. Nīharitvāti pālito uddharitvā, tathā hi “pañcahupāli, aṅgehi
samannāgatena bhikkhunā nānuyuñjitabbaṃ. Katamehi pañcahi? Suttaṃ na

jānāti, suttānulomaṃ na jānātī”tiādipālito suttam suttānulomañca nīhariṃsu. “Anāpatti evaṃ amhākaṃ ācariyānaṃ uggaho paripucchāti bhaṇatī”ti evamādito ācariyavādaṃ. “Āyasmā upāli evamāha - ‘anāpatti, āvuso, supinantenā’ti” evamādito attano matiṃ nīhariṃsu, sā ca therassa attanomati suttana saṅgahitattā suttam jātaṃ, evamaññāpi suttādīhi saṅgahitāva gahetabbā, netaṛāti veditabbam. Atha vā nīharitvāti vibhajitvā sātṭhakathaṃ sakalaṃ vinayapiṭakaṃ suttādīsu catūsu padesesu pakkhipitvā catudhā vibhajitvā vinayaṃ pakāsesuṃ tabbinimuttassa abhāvāti adhippāyo. Vuttanti nāgasenattherena milindapañhe vuttaṃ. Kaṇṭhādivaṇṇupattitṭhānakaraṇādīhi āharitvā attano vacīviññattiyāva bhāsivavacanaṃ āhaccapadaṃ. Rasoti sāro “pattaraso”tiādīsu viya, paṭikkhittaanuññātasuttasāroti attho, rasoti vā lakkhaṇaṃ paṭivatthukaṃ anuddharitvā lakkhaṇānulomena vuttattā. Dhammasaṅgāhakādiācariyavaṃsena ābhatā aṭṭhakathā ācariyavaṃsoti āha “ācariyavaṃsoti ācariyavādo”ti.

Vinayapiṭake pālīti idha adhikāravasena vuttaṃ. Sesapiṭakesupi suttādicatunayā yathānurūpaṃ labbhanteva. Mahāpadesāti mahāokāsā mahāvisayā, te atthato “yaṃ, bhikkhave”tiādipālivasena akappiyānulomato kappiyānulomato ca puggalehi nayato tathā tathā gayhamānā atthanayā eva. Te hi bhagavatā sarūpato avuttesupi paṭikkhittānulomesu, anuññātānulomesu ca sesesu kicesu nivattipavattihetutāya mahāgocarāti “mahāpadesā”ti vuttā, na pana “yaṃ, bhikkhave, mayā idaṃ na kappatī”tiādinā vuttā sādhippāyā pālīyeve tassā sutte pavitṭhattā. “Suttānulomampi sutte otāretabbam...pe... suttameva balavatara”nti hi vuttaṃ, na hesā sādhippāyā pālī sutte otāretabbā, na gahetabbā vā hoti, yenāyaṃ suttānulomaṃ siyā. Tasmā imaṃ pālīadhippāyaṃ nissāya puggalehi gahitā yathāvuttaatthāva suttānulomaṃ. Tappakāsakattā pana ayaṃ pālīpi suttānulomanti gahetabbam, tenāha ye bhagavatā evaṃ vuttātiādi. Yaṃ bhikkhavetiādipālīnayena hi puggalehi gahetabbā ye akappiyānulomādayo atthā vuttā, te mahāpadesāti attho.

Bhagavato pakiṇṇakadesanābhūtā ca suttānulomabhūtā ca aṭṭhakathā. Yasmā dhammasaṅgāhakattherehi pālīvaṇṇanākkamena saṅgahetvā vuttā, tasmā “ācariyavādo”ti vuttā, etena ca aṭṭhakathā suttasuttānulomesu atthato saṅgayhatīti veditabbā. Yathā ca esā, evaṃ attanomatipi pamāṇabhūtā. Na hi bhagavato vacanaṃ vacanānulomañca anissāya aggasāvakādayopi attano ñāṇabalena suttābhidhammavinayesu kañci sammutiparamatṭhabhedam atthaṃ vuttaṃ sakkonti, tasmā sabbampi vacanaṃ sutte suttānulome ca saṅgayhati. Viṣuṃ pana aṭṭhakathādīnaṃ saṅgahitattā tadavasesaṃ suttasuttānulomato gahetvā catudhā vinayo niddiṭṭho. Suttādayo nissāyeve pavattāpi attanomati tesu sarūpena anāgatattā vuttaṃ “suttasuttānulomaācariyavāde muñcitvā”ti, tenāha “anubuddhiyā nayaggāhenā”ti. Tattha suttādīni anugatāya eva buddhiyā tehi laddhanayaggāhena cāti attho.

Theravādoti mahāsumattherādīnaṃ gāho. Suttādīṃ nissāyeve viparītato pi attanomatī upajjatīti āha taṃ panātiādi. Atthenāti attanā nayaggahitena atthena. Pālīnti attano gāhassa nissayabhūtaṃ sātṭhakathaṃ pālīṃ. Pālīyāti tappaṭikkhepatthaṃ parenāhaṭāya sātṭhakathāya pālīyā, attanā gahitaṃ

atthaṃ nissāya pāḷiṅca saṃsanditvāti attho. Ācariyavādeti attanā parena ca samuddhaṭṭaattṭhakathāya. Otarati ceva sameti cāti attanā uddhaṭṭeḥi saṃsandanavasena otarati, parena uddhaṭṭena sameti. Sabbadubbalāti asabbaññupuggalassa dosavāsanāya yāthāvato atthasampañipattiabhāvato vuttaṃ. Pamādapāṭhavasena ācariyavādassa suttānulomena asaṃsandanāpi siyāti āha “itaro na gahetabbo”ti.

Samentameva gahetabbanti ye suttena saṃsandanti, evarūpāva atthā mahāpadesato uddharitabbāti dasseti tathā tathā uddhaṭṭaattṭhānameva suttānulomattā, tenāha “suttānulomato hi suttameva balavatara”nti. Appaṭivattiyanti appaṭibāhiyaṃ. Kārakasāṅghasadisanti pamāṇattā saṅgītikārakasāṅghasadisanti. Buddhānaṃ ṭhitakālasadisanti dharamānakabuddhasadisanti attho. Sakavādī suttaṃ gahetvā kathetītiādīsu yo yathābhūtamattaṃ gahetvā kathanasīlo, so sakavādī. Suttanti saṅgītittayāruḷhaṃ pāḷivacanāṃ. Paravādīti mahāvihāravāsī vā hotu aññanikāyavāsī vā, yo viparītato atthaṃ gahetvā kathanasīlo, sova idha “paravādī”ti vutto. Suttānulomanti saṅgītittayāruḷhaṃ vā anāruḷhaṃ vā yaṃkiñci vipallāsato vā vañcanāya vā “saṅgītittayāgatamida”nti dassiyamānaṃ suttānulomaṃ. Keci “aññanikāye suttānuloma”nti vadanti, taṃ na yuttaṃ sakavādīparavādīnaṃ ubhinnampi saṅgītittayāruḷhasuttādīnaṃ eva gahetabbato. Tathā hi vakkhati “tisso saṅgītiyo āruḷhaṃ pāḷiāgatam paññāyati, gahetabba”ntiādi. Na hi sakavādī aññanikāyasuttādīṃ pamāṇato gaṇhāti, yena tesu suttādīsu dassitesu tattha ṭhātabbaṃ bhavēyya, vakkhati ca “paro tassa akappiyabhāvasādhakaṃ suttato bahuṃ kāraṇaṅca vinicchayaṅca dasseti...pe... ‘sādhū’ti sampañicchitvā akappiyēveva ṭhātabba”nti. Tasmā paravādīnaṃ saṅgītittaye anāruḷhampi anāruḷhamicceva dassiyati, kevalaṃ tassa tassa suttādīno saṅgītittaye anāgatassa kūṭatā, āgatassa ca byañjanacchāyāya aññathā adhippāyayojanā ca viseso. Tattha ca yaṃ kūṭaṃ, taṃ apanīyati. Yaṃ aññathā yojitaṃ, tassa viparītāsandassanatthaṃ tadaññena suttādīnā saṃsandanaṃ karīyati. Yo pana paravādīnā gahito adhippāyo suttantādīnā saṃsandati, so sakavādīnaṃ attano gāhaṃ vissajjetvā gahetabboti ubhinnampi saṅgītittayāgatameva suttādīpamāṇanti veditabbaṃ. Teneva kathāvatthuppakaraṇe sakavāde pañca suttasatāni paravāde pañcāti suttasahassampi adhippāyaggahaṇanānattena saṅgītittayāgatameva gahitaṃ, na nikāyantare kiñcīti.

Khepanti “kiṃ iminā”ti paṭikkhepaṃ chaḍḍanaṃ. Garahanti “kimesa bālo jānāti”ti nindanaṃ. Sutte otāretabbanti yassa suttassa anulomanato idaṃ suttānulomaṃ akāsi, tasmīṃ, tadanurūpe vā aññatarasmīṃ sutte attanā gahitaṃ suttānulomaṃ atthato saṃsandanavasena otāretabbaṃ, “iminā ca iminā ca kāraṇena imasmīṃ sutte saṃsandatī”ti saṃsanditvā dassetabbanti attho. Ayanti sakavādī. Paroti paravādī. Ācariyavādo sutte otāretabboti yassa suttassa vaṇṇanāvasena ayaṃ ācariyavādo pavatto, tasmīṃ, tādise ca aññatarasmīṃ sutte pubbāparaatthasaṃsandanavasena otāretabbaṃ. Gārayhācariyavādoti pamādalikhito, bhinnaladdhikehi vā ṭhapito, esa nayo sabbattha.

Yaṃ kiñci kūṭasuttaṃ bāhirakasuttādivacanāṃ na gahetabbanti dasseṭṭum
suttaṃ suttānulome otāretabbantiādi vuttaṃ. Guḷhavessantarādīni
mahāsaṅghikādhinnaladdhikānaṃ pakaraṇāni. Ādi-saddena
guḷhaummaggādīnaṃ gahaṇaṃ. Sakavādī suttaṃ gahetvā katheti, paravādīpi
suttantiādinā aññepi vādāmbanā vuttanayena sakkā ñātunti idha na vuttā.

Evamaṃ suttasuttānulomādimukhena sāmāññato vivādaṃ dasseṭṭvā idāni
vissesato vivādavatthūṃ tabbinicchayaṃ mukhena suttādīnaṃ dasseṭṭum atha
panāyaṃ kappiyantiādi vuttaṃ. Sutte ca suttānulome cāti ettha ca-kāro
vikappattho, tena ācariyavādādīnampi saṅgaho, tenāha “kāraṇaṃ
vinicchayaṃ dasseṭṭi”ti. Tattha kāraṇanti suttādīnaṃ nissāya attanomatīyā
uddhaṭṭaṃ hetuṃ. Vinicchayanti aṭṭhakathāvinicchayaṃ. Kāraṇacchāyāti
suttādīsu “kappiya”nti gāhassa, “akappiya”nti gāhassa ca nimittabhūtaṃ
kicchena paṭipādanīyaṃ avibhūtakāraṇaṃ kāraṇacchāyā, kāraṇapatirūpakanti
attho. Vinayañhi patvāti imassa vivaraṇaṃ
kappiyākappiyavicāraṇamāgammāti. Rundhitabbanti kappiyasaññāya
vīṭikkamakaraṇaṃ rundhitabbaṃ, taṃnivāraṇacittaṃ daḷhataraṃ kātabbaṃ.
Sotaṃ pacchinditabbanti tattha vīṭikkamappavatti pacchinditabbā.
Garukabhāveti akappiyabhāve. Suttavinicchayaṃkāraṇehīti suttena
aṭṭhakathāvinicchayena ca laddhakāraṇehi. Evantiādi yathāvuttassa atthassa
nigamanavacanāṃ. Atirekakāraṇanti suttādīsu purimaṃ purimaṃ
atirekakāraṇaṃ nāma, bahukāraṇaṃ vā.

Vācuggatanti vācāya uggataṃ, tattha nirantaraṃ ṭhitanti attho. “Suttaṃ
nāma sakalaṃ vinayapiṭaka”nti vuttattā puna suttatoti tadatthapaṭipādaṃ
suttābhidhammapāḷivacanāṃ adhippettaṃ. Anubyañjanatoti imassa vivaraṇaṃ
paripucchato ca aṭṭhakathāto cāti. Tattha paripucchāti ācariyassa santikā
pāḷiyā atthasavanaṃ. Aṭṭhakathāti pāḷimuttakavinicchayo. Tadubhayampi hi
pāḷiṃ anugantvā atthassa byañjanato “anubyañjana”nti vuttaṃ. Vinayeti
vinayācāre, teneva vakkhati vinayaṃ avijahanto avokkamantotiādi. Tattha
patiṭṭhānaṃ nāma sañcicca āpattiyā anāpajjanādi hotīti āha “lajjibhāvena
patiṭṭhito”ti, tena lajjī hotīti vuttaṃ hoti. Vinayadharassa lakkhaṇe vattabbe
kiṃ iminā lajjibhāvenāti āha alajjī hītiādi. Tattha bahussutopīti iminā
paṭhamalakkhaṇasamannāgamaṃ dasseṭṭi. Lābhagarutāyātiādinā vinaye
ṭhitatāya abhāve paṭhamalakkhaṇayogo kiccakaro na hoti, atha kho
akiccakaro anattakaro evāti dasseṭṭi. Saṅghabhedassa pubbabhāgo kalaho
saṅgharāji.

Vitthunatīti vitthambhati, nitthunati vā santiṭṭhituṃ na sakkoti, tenāha yaṃ
yantiādi. Ācariyaparamparāti ācariyānaṃ vinicchayaṃparamparā, teneva
vakkhati “attano matīṃ pahāya...pe... yathā ācariyo ca ācariyācariyo ca
pāḷiṃ paripucchāṃ vādanti, tathā ñātum vaṭṭatī”ti. Na hi ācariyānaṃ
nāmamattato paramparājānane payojanamatthi. Pabbāparānusandhitoti
pubbavacanassa aparavacanena saha atthasambandhajānanato. Atthatoti
padatthapiṇḍatthaadhippetatthādito. Kāraṇatoti tadatthupapattito.
Theravādaṅganti theravādapaṭipāṭiṃ, tesāṃ vinicchayaṃpaṭipāṭinti attho.

Imehi ca pana tīhi lakkhaṇehīti ettha paṭhamena lakkhaṇena vinayassa suṭṭhu
uggahitabhāvo vutto. Dutiyenassa lajjibhāvena ceva acalatāya ca patiṭṭhitatā.
Tatiyena pāḷiaṭṭhakathāsu anurūpena anāgatampi tadanulomato ācariyehi

dinnanayato vinicchinitum samatthata. Otiṇṇe vatthusminti codanāvasena vītikkamavattusmiṃ saṅghamajjhe otiṇṇe. Codakena cuditakena ca vutte vattabbe evaṃ otiṇṇe vatthum nissāya codakena “diṭṭhaṃ suta”ntiādinā cuditakena “atthi natthi”tiādinā ca yaṃ vattabbaṃ, tasmīṃ vattabbe vutteti attho. Thullaccayadubbhāsitaṃ mātikāya anāgatattā “pañcannaṃ āpattina”nti vuttaṃ. Tikadukkaṭanti “anupasampanne upasampannasaññi ujjhāyati vā khīyati vā āpatti dukkaṭassā”tiādinā āgataṃ tikadukkaṭaṃ. Aññataraṃ vā āpattinti “kāle vikālasaññi āpatti dukkaṭassa, kāle vematiko āpatti dukkaṭassā”tiādikaṃ dukadukkaṭaṃ sandhāya vuttaṃ. Antarāpattinti tasmīṃ tasmīṃ sikkhāpade āgatavattuvītikkamaṃ vinā aññasmiṃ vatthuvītikkame nidānato pabhuti vinītavatthupariyosānā antarantarā vuttaṃ āpattiṃ. Idha pana “vatthum oloketi”ti visum gahitattā tadavasesā antarāpattīti gahitā. Paṭilātaṃ ukkhipatīti idaṃ visibbanasikkhāpade āgataṃ. Tattha ḍayhamānaṃ alātaṃ aggikapālādito bahi patitaṃ avijjhātameva paṭiukkhipati, puna yathāṭhāne ṭhapetīti attho. Vijjhātaṃ pana pakkhipantassa pācittiyameva. Anāpattinti ettha antarantarā vuttā anāpattipi atthi, “anāpatti, bhikkhave, iddhimassa iddhivisaye”tiādi viya sāpi saṅgayhati.

Pārājikāpattīti na tāva vattabbanti idaṃ āpannapuggalena lajjidhamme ṭhatvā yathābhūtaṃ āvikaraṇepi dubbinicchayaṃ adinnādānādim sandhāya vuttaṃ. Yaṃ pana methunādīsu vijānanaṃ, taṃ vattabbameva, tenāha methunadhammavītikkamo hītiādi. Yo pana alajjitāya paṭiññaṃ adatvā vikkhepaṃ karoti, tassa āpatti na sakkā oḷārikāpi vinicchinitum, yāva so yathābhūtaṃ nāvi karoti, saṅghassa ca āpattisandeho na vigacchati, tāva nāsitakova bhavissati. Sukhumāti cittaparivattiyā sukhumatāya sukhumā. Tenāha “cittalahukā”ti, cittaṃ tassa lahukanti attho. Teti vītikkame. Taṃvatthukanti adinnādānādimūlakam. Yaṃ ācariyo bhaṇati, taṃ karohītiādi sabbaṃ lajjīpesalaṃ kukkucakameva sandhāya vuttaṃ. Yo yāthāvato pakāsetvā suddhimeva gavesati, tenāpi, pārājikosīti na vattabboti anāpattikoṭiyāpi saṅkiyamānattā vuttaṃ, teneva “pārājikacchāyā”ti vuttaṃ. Sīlāni sodhetvāti yasmiṃ vītikkame pārājikāsaṅkā vattati, tattha pārājikābhāvapakkhaṃ gahetvā desanāvutṭhānagāminīnaṃ āpattīnaṃ sodhanavasena sīlāni sodhetvā. Dvattiṃsākāranti pākāṭabhāvato upalakkhaṇavasena vuttaṃ, yaṃ kiñci abhirucitaṃ manasikātuṃ vaṭṭateva. Kammatṭhānaṃ ghaṭiyatīti vippaṭisāramūlakena vikkhepena antarantarā khaṇḍaṃ adassetvā pabandhavasena cittaṃ saṅghaṭiyati. Saṅkhārāti vipassanākammattṭhānavasena vuttaṃ. Sāpattikassa hi paṇḍampi kammatṭhānaṃ na suṭṭhu upaṭṭhāti, pageva pārājikassa. Tassa hi vippaṭisāraninnatāya cittaṃ ekaggaṃ na hoti. Ekassa pana vitakkavikkhepādibahulassa suddhasīlassapi cittaṃ na samādhiyati, taṃ idha pārājikamūlakanti na gahetabbaṃ. Katapāpamūlakena vippaṭisārenevettha cittassa asamādhiyanaṃ sandhāya “kammattṭhānaṃ na ghaṭiyatī”ti vuttaṃ, tenāha vippaṭisāragginātiādi. Attanāti cittaṃ karaṇabhūtena puggalo kattā jānāti, paccatte vā karaṇavacanaṃ, attā sayam pajānātīti attho.

Catubbidhavinayādikathāvaṇṇanāyaya niṭṭhito.

Padabhājanīyavaṇṇanā

Yo viya dissatīti yādiso, yaṃ-saddatthe yathā-saddo vattatīti āha “yena vā tena vā yutto”ti. Yena tenāti hi padadvayena aniyamato yaṃ-saddatthova dassito. Vāsadhurayuttoti vipassanādhurayutto. Yā jāti assāti yaṃjāti, puggalo, sova yaṃjacco sakatthe yapaccayaṃ katvā. Gottavasena yena vā tena vā gottena yathāgotto vā tathāgotto vā hotūti sambandho. Sīlesūti pakatīsu. Atha khoti idaṃ kintūti imasmiṃ atthe. Kiṃ vuttaṃ hotīti attho. Imasmiṃ attheti imasmiṃ pārājikavisaye. Esoti yathāvutthehi pakārehi yutto. Ariyāyāti “uddissa ariyā tiṭṭhanti, esā ariyānaṃ yācanā”ti evaṃ vuttāya, na, “dehi me”ti kapaṇāya. Liṅgasampaṭicchanenāti “bhikkhaṃ carissāmī”ti cittābhāvepi bhikkhāhāranissitapabbajjālīṅgassa sampaṭicchanena. Kājabhattanti kājehi ānītabhattaṃ. Adhammikāyāti adhisīlasikkhādibhikkhugūṇābhāvato vuttaṃ, tenāha “abhūtāyā”ti. “Mayaṃ bhikkhū”ti vadantā paṭiññāmatteva bhikkhū, na atthatotī attho. Idañca “mayaṃ bhikkhū”ti paṭijānanassāpi sambhavato vuttaṃ. “Mayaṃ bhikkhū”ti appaṭijānantāpi hi bhikkhuvohāranimittassa liṅgassa gahaṇena ceva bhikkhūnaṃ dinnapaccayabhāgaggahaṇādina ca bhikkhupaṭiññā eva nāma honti. Tathā hi vuttaṃ puggalapaññattiatṭhakathāyaṃ -

“Abrahmacārī brahmacāripaṭiñño”ti aññe brahmacārino sunivatthe supārute sumbhakapattadhare gāmanigamajanapadarājadhānīsu piṇḍāya caritvā jīvikāṃ kappente disvā sayampi tādīsena ākārena tathā paṭipajjanato ‘ahaṃ brahmacārī’ti paṭiññāṃ dento viya hoti. ‘Ahaṃ bhikkhū’ti vatvā uposathaggādīni pavisanto pana brahmacāripaṭiñño hotiyeva, tathā saṅghikaṃ lābhaṃ gaṇhanto”ti.

Tasmā evarūpehi paṭiññāya bhikkhūhi gotrabhupariyosānehi saddhiṃ sambhogaparibhogo na vaṭṭati, alajjīparibhogova hoti. Sañcicca āpattiāpajjanādiajjilakkhaṇaṃ pana ukkaṭṭhānaṃ bhikkhūnaṃ vasena vuttaṃ sāmaṇerādīnampi alajjīvohāradassanato. “Alajjīsāmaṇerehi hatthakammampi na kāretabba”nti hi vuttaṃ. Yathāvihitapaṭipattiyaṃ atiṭṭhanañhi sabbasādhāraṇaṃ alajjīlakkhaṇaṃ. Dussīlā liṅgaggahaṇato paṭṭhāya yathāvihitapaṭipattiyā abhāvato ekantā lajjinova mahāsaṅghikādinikāyantarikā viya, liṅgatthenakādayo viya, ca. Yāva 11 ca tesāṃ bhikkhupaṭiññā anuvattati, tāva bhikkhu eva, tehi ca paribhogo alajjipaabhogova, tesañca bhikkhusaṅghasaññāya dinnāṃ saṅghe dinnāṃ nāma hoti. Vuttañhi bhagavatā -

“Bhavissanti kho panānanda, anāgatamaddhānaṃ gotrabhuno kāsāvakaṇṭhā dussīlā pāpadhammā, tesu dussīlesu saṅghaṃ uddissa dānaṃ dassanti, tadāpāhaṃ, ānanda, saṅghagataṃ dakkhiṇaṃ asaṅkhyeyyaṃ appameyyaṃ vadāmī”ti.

Bhagavato saṅghaṃ uddissa dinnattā dakkhiṇā asaṅkhyeyyā appameyyā jātā. Dussīlānaṃ dinnattā nāti ce? Na, tesu saṅghaṃ uddissāti gotrabhūnaṃ paṭiggāhakattena parāmaṭṭhattā, itarathā “yesu kesuci gahaṭṭhesu vā pabbajitesu vā saṅghaṃ uddissā”ti vattabbatāpasāṅgato, tathā ca “tadāpāhaṃ, ānandā”ti hetṭhimakoṭidassanassa payojanaṃ na siyā. Tasmā

gotrabhūnampi abhāve saṅghaṃ uddissa dānaṃ natthi, heṭṭhimakoṭiyā tesupi dinnā saṅghagatā dakkhiṇā asaṅkhyeyyā, na tato paraṃ sijjhatīti tepi paṭiññāya bhikkhu evāti gahetabbaṃ.

Brahmaghosanti uttamaghosam, brahmuno ghosasadisaṃ vā ghosam. Ehi bhikkhūti “bhikkhū”tisambodhanaṃ. Saṃsāre bhayaikkhaka tassa bhayassa sabbaso vināsanatthaṃ tisaraṇaṃ, sāsanaṃ vā ehi manasā “tānaṃ leṇa”nti pavisa upagaccha. Upagantvāpi cara brahmacariyanti sāsanaabrahmacariyaṃ maggabrahmacariyañca carassu. Bhaṇḍūti muṇḍitakeso. Vāsīti dantakaṭṭhādicchedanavāsi. Bandhananti kāyabandhanaṃ. Yutto yogo samādhipaññāvasena so yuttayogo, tassa aṭṭhete parikkhārāti seso. Sarīre paṭimukkehiyeva upalakkhitoti seso. “Tīṇi satānī”ti vattabbe gāthābandhasukhatthaṃ “tīṇi sata”nti vuttaṃ.

Tasmāti bhagavā heṭṭhā vuttaṃ parāmasati. Heṭṭhā hi “ahaṃ kho pana, kassapa, jānaññeva vadāmi ‘jānāmī’ti, passaññeva vadāmi ‘passāmī’”ti vuttaṃ, taṃ parāmasati, yasmā ahaṃ jānaṃ vadāmi, tasmāti attho. Ihāti imasmiṃ sāsane. Tibbanti mahantaṃ. Paccupaṭṭhitaṃ bhavissatīti therādiupasaṅkamanato puretameva tesu yaṃnūna me hirottappaṃ upaṭṭhitaṃ bhavissatīti attho. Kusalūpasamhitanti anavajjadhhammanissitaṃ. Aṭṭhiṃ katvāti attānaṃ tena dhammena aṭṭhikaṃ katvā, taṃ vā dhammaṃ “esa me attho”ti atthaṃ katvā. Ohitasototi dhamme nihitasoto. Evañhi te, kassapa, sikkhitabbanti ñāṇasotañca pasādasotañca odahitvā “dhammaṃ sakkaccameva suṇissāmī”ti evameva tayā sikkhitabbaṃ. Sātasahagatā ca me kāyagatāsattīti asubhesu ceva ānāpāne ca paṭhamajjhānavasena sukhasampayuttakāyagatāsati. Yaṃ panetassa ovādassa sakkaccapaṭiggahaṇaṃ, ayameva therassa pabbajjā ca upasampadā ca ahosi.

Uddhumātakapaṭibhāgārammaṇaṃ jhānaṃ uddhumātakasaññā. Kasiṇārammaṇaṃ rūpāvacarajjhānaṃ rūpasaññā. Imeti saññāsīsena niddiṭṭhā ime dve jhānadhammā. Sopāko ca bhagavatā puṭṭho “rūpāvacarabhāvena ekatthā, byañjanaṃeva nāna”nti āha. Āraddhacittoti ārādhitaṃ. Garudhammapaṭiggahaṇādiupasampadā upari sayameva āvi bhavissati.

Sabbantimena pariyāyenāti sabbantimena paricchedena. Ñatticatutthā kammavācā upasampadākammassa kāraṇattā ṭhānaṃ, tassa ṭhānassa arahaṃ anucchavikanti vatthudosādivinimuttakammaṃ “ṭhānāraha”nti vuttaṃ vatthādidosaṃyuttassa kammassa sabhāvato kammavācārahattābhāvā. Atha vā ṭhānanti nibbānappattihetuto sikkhattayasaṅghaṃ sāsanaṃ vuccati, tassa anucchavikaṃ kammaṃ ṭhānārahaṃ. Yathāvihiṭalakkhaṇena hi kammena upasampannova sakalaṃ sāsanaṃ samādāya paripūretumarahati. Tasmā parisuddhakammavācāpariyosānaṃ sabbaṃ saṅghakiccaṃ ṭhānārahaṃ nāma, tenāha “satthusāsanārahenā”ti, sīlādisakalasāsanaparipuṇṇassa anucchavikenāti attho. Ayaṃ imasmiṃ attheti ñatticatutthakammena upasampannasseva sabbasikkhāpadesu vuttattā kiñcāpi ehibhikkhūpasampadādīhi upasampannānaṃ suddhasattānaṃ paṇṇattivajjasikkhāpadavītikkamepi abhabbatā vā dosābhāvo vā saddato paññāyati, tathāpi atthato tesampi paṇṇattivajjesu, lokavajjesupi vā surāpānādilahukesu magguppattito pubbe asaṅciccādinā āpattiāpajjanaṃ sijjhatiyeva. Tathā hi “dve puggalā abhabbā āpattiṃ āpajjituṃ buddhā ca

paccekabuddhā ca. Dve puggalā bhabbā āpattiṃ āpajjitum bhikkhū ca bhikkhuniyo cā”ti vuttaṃ. Ñatticatutthena kammaṇa upasampannoti idaṃ pana sabbasikkhāpadavītikkamārahe sabbakālike ca bhikkhū gahetvā yebhuyyavasena vuttaṃ. Niruttivasenāti nibbacanavasena. Abhilāpavasenāti vohāravasena. Guṇavasenāti bhikkhuvohāranimittānaṃ guṇānaṃ vasena.

Sāḷivapadabhājanīyavaṇṇanā

Vivaṭṭūpanissayā sīlādayo lokiyeḥi abhivisiṭṭhattā adhisīlādivohārena vuttāti dassetuṃ katamaṃ paṇātiādi āraddhaṃ. Tattha pañcaṅgadasaṅgasīlanti abuddhuppādakāle sīlaṃ sandhāya vuttaṃ tassa vivaṭṭūpanissayattābhāvā. Yaṃ pana buddhuppāde ratanattayaguṇaṃ tathato ñatvā sāsane suniviṭṭhasaddhāhi upāsakopāsikāhi ceva sāmaṇerasikkhamānāhi ca rakkhiyamānaṃ pañcaṅgaatṭhaṅgadasaṅgasīlaṃ, tampi adhisīlameva magguppattihetuto. Vipassanāmagguppattinimittatāya hi pātimokkhasaṃvarasīlaṃ lokiyānaṃ sīlehi adhisīlaṃ jātaṃ adhiccattaṃ viya. Na hi vipassanāmagganimittataṃ muñcitvā lokiyacittato adhiccittassa añño koci viseso upalabbhati, tadubhayañca anādimato saṃsāraavaṭṭassa attādisāravahitatāya tilakkhaṇabbhāhatattaṃ, “ahaṃ mamā”ti ākārena pavattaavijjātaṇhādidosamūlakattañca, taṃdosamūlaviddhaṃsanasaṃmatthāya sīlacittabalopatthaddhāya vipassanāya ukkaṃseneva tassa saṃsāraavaṭṭassa vigamañca, tadupadesakassa sammāsambuddhassa sabbaññutādiaparimitaguṇagaṇayogena aviparītasaddhammadesakattañca yāthāvato ñatvā paṭipannena samādāya sikkhitabbatāya vivaṭṭūpanissayaṃ jātaṃ, na aññena kāraṇena, tañca vivaṭṭūpanissayattaṃ yadi sāsane pañcasīlādissāpi samānaṃ, kimidaṃ adhisīlaṃ na siyā. Pañcasīlādimatte tṭhitānañhi anāthapiṇḍikādīnaṃ gahaṭṭhānampi maggo uppajjati. Na hi adhisīlādhiccattaṃ vinā magguppatti hoti, tañca kiñcāpi kesañci anupanissayatāya tasmiṃ attabhāve magguppattiyā hetu na hoti, tathāpi bhavantare avassaṃ hotevāti adhisīlameva kālaṃ karontānaṃ kalyāṇaputhujjanānaṃ pātimokkhasaṃvarasīlaṃ viya, tenāha buddhuppādeyeva ca pavattatītiādi. Vivaṭṭaṃ patthetvā rakkhiyamānampi pañcasīlādi buddhuppādeyeva pavattati. Na hi taṃ paññattintiādi pana ukkaṭṭhavasena sabbam pātimokkhaṃ sandhāya vuttaṃ. Tadekadesabhūtampi hi pāṇātipātādinnādānādīgahaṭṭhasīlampi. Buddhāyeva vinaye pārājikasuttavibhaṅgādīsu āgatavasena sabbaso kāyavacīdvāresu magguppattiyā vibandhakaajjhācārasotaṃ vicchinditvā magguppattiyā padaṭṭhānabhāvena paññāpetuṃ sakkonti, na aññe. Magguppattiṃ sandhāya hissa adhisīlatā vuttā. Tenāha “pātimokkhasaṃvaratopi ca maggaphalasampayuttameva sīlaṃ adhisīla”nti. Tasseva hi adhisīlanti abyavadhānena maggādhiṭṭhānāti. Idha anadhippetanti imasmiṃ paṭhamapārājikavisaye “sikkhā”ti anadhippetam.

Lokiyaaṭṭhasamāpatticittānīti sāsanasabhāvaṃ ajānantehi lokiyajanehi samāpajjitabbāni aṭṭha rūpārūpajjhānasampayuttacittāni sandhāya vuttaṃ. Na hi mahaggatesu lokiyalokuttarabhedo atthi, yena lokiyavisesanaṃ lokuttaranivattanaṃ siyā. Tasmā sāsanikehi samāpajjitabbamahaggatajjhānanivattanameva lokiyavisesanaṃ kataṃ. Yathā

cettha, evaṃ kāmāvacarāṇi pana aṭṭha kusalacittānīti etthāpi lokiyavisesanaṃ kātābbameva. Ayameva hi adhiccittato cittassa bhedo, yaṃ sāsanaṃ ajānantassa puggalassa samuppajjanaṃ. Evañca abuddhuppādepi sāsanasabhāvaṃ jānantānaṃ paccekabuddhādīnampi sīlacittānaṃ adhisīlādhiccittatā samatthitā hoti. Na vinā buddhuppādāti idaṃ pana aññesaṃ abhisamayahetubhāvena paccekabuddhabodhisattādīnaṃ desanāsāmatthiyābhāvato vuttaṃ. Āyatīṃ vāsanāhetuṃ pana sīlacittaṃ tepi desentiyeva, tañca maggaheṭutāya adhisīlādhiccittampi hontaṃ appakatāya vipphārikatābhūjaññattābhāvena abbohārikanti “buddhuppādeyevā”ti avadhāraṇaṃ katanti veditabbaṃ. Na hi taṃsamāpannotiādiatṭhakathāvacanehi idha adhiccittaniddese, upari adhipaññāniddese ca maggaphalasampayuttaadhicittāadhipaññānameva paṭikkhepato lokiyādhiccittādhīpaññānaṃ idha adhippetatā, taṃ dvayaṃ samāpannassāpi methunadhammasamāpajjanasabhāvo ca viññāyati, pāḷiyaṃ pana “yāyaṃ adhisīlasikkhā, ayaṃ imasmiṃ atthe adhippetā sikkhā”ti vuttattā lokiyāpi adhiccittādhīpaññā anadhippetāti viññāyati. Tasmā pāḷiyaṃ aṭṭhakathāyañca evamadhippāyo veditabbo - “methunaṃ dhammaṃ paṭisevissāmī”ti citte uppannamatte lokiyaṃ adhiccittaṃ adhipaññā ca parihāyati, adhisīlaṃ pana cittuppādamattena na parihāyatīti pāḷiyaṃ adhisīlasikkhāva vuttā. Aṭṭhakathāyaṃ pana paṭiladdhalokuttaramaggassa bhikkhuno “methunaṃ paṭisevissāmī”ti cittampi na uppajjati sabbaso akuppadhammattā, puthujjanānaṃ samāpattilābhīnampi kenaci kāraṇena uppajjati kuppadhammattāti imaṃ visesaṃ dassetuṃ “na hi taṃsamāpanno”ti lokuttarāva paṭikkhittāti veditabbaṃ.

Atthi dinnanti ettha dinnanti dānacetanā adhippetā, tassa dinnassa phalaṃ atthīti attho. Esa nayo atthi yitṭhanti etthāpi. Ādi-saddena hutādīnaṃ saṅgaho. Tattha yitṭhanti mahāyāgo sabbasādhāraṇaṃ mahādānameva. Hutanti pahonakasakkāro, attano vā hotu, paresaṃ vā dasa akusalakammaṃ pathā, sabbepi vā akusalā dhammā anatthuppādanato na sakaṃ kammaṃ nāma, tabbiparītā kusalā dhammā sakaṃ nāma, tadubhayampi vā kusalākusalaṃ kammassakomhītiādivacanato sati saṃsārappavattiyaṃ adhimuccanaṭṭhena sattānaṃ sakanti evaṃ kammassakatāya sakabhāve attano santakatāya uppajjanakaññaṃ kammassakataññaṃ, upalakkhaṇamattañcetaṃ. Sāsananissitā pana sabbāpi vaṭṭagāminikusalapaññā kammassakataññaṃ pavitṭhā. Sāsananissitā hi vivaṭṭagāminī sabbāpi paññā “saccānulomikaññaṃ”nti vuccati. Sā eva ca adhipaññā tadavasesaṃ sabbāṃ kammassakataññaṇanti veditabbaṃ, teneva bhagavā “kammassakataññaṇaṃ saccānulomikaññaṃ maggasaṃgissa ññaṃ phalasamaṅgissa ññaṃ”nti sabbampi ññaṇacatukkeyeva saṅgahesi. Tilakkhaṇākāraparicchedakaṃ pana vipassanāññaṇanti idaṃ pana maggassa āsannapaccayatāya ukkaṭṭhavasena vuttaṃ. Taditarāsañhi ratanattayānussaraṇādīpaññānampi maggaheṭutāya adhipaññatā samānāvāti gahetabbaṃ.

Sāḷivapadabhājanīyavaṇṇanāyayaṃ niṭṭhito.

Paccakkhānavibhaṅgavaṇṇanā

Dubbalye āvikateti yaṃnūnāhaṃ buddhaṃ paccakkheyyantiādinā dubbalabhāve pakāsite. Mukhāruḷhatāti lokajanānaṃ sattaṭṭhātiādīsu mukhāruḷhañāyenāti adhippāyo. Dirattatirattanti ettha yathā antarantarā sahaseyyāvasena tirattaṃ aggahetvā nirantameva tisso rattiyo anupasampanna saddhiṃ sahaseyyāya aruṇuṭṭhāpanavasena tirattaggahaṇatthaṃ “dirattatiratta”nti abyavadhānena vuttanti dirattaggahaṇassa payoṇāṃpi sakkā gahetuṃ, evamidhāpi dubbalyaṃ anāvikatvāti imassāpi gahaṇassa payoṇāmatthevāti dassetuṃ yasmā vā sikkhāpaccakkhānassātiādi vuttaṃ.

Idāni dubbalyaṃ anāvikatvāti imassa purimapadasseva vivaraṇabhāvaṃ vināpi visuṃ atthasabbhāvaṃ dassetuṃ apicātiādi vuttaṃ. Visesāvisesanti ettha yena vākyena dubbalyāvikammameva hoti, na sikkhāpaccakkhānaṃ, tattha sikkhāpaccakkhānadubbalyāvikammānaṃ aññamaññaṃ viseso hoti. Yena pana vacanena tadubhayampi hoti, tattha nevatthi viseso avisesopi, taṃ visesāvisesaṃ. “Kaṭṭha kicchajīvane”ti dhātūsu paṭhitattā vuttaṃ “kicchajīvikappatto”ti. Ukkaṇṭhanañhi ukkaṇṭhā, taṃ ito gatoti ukkaṇṭhito, kicchajīvikāṃ pattoti attho. Uddhaṃ gato kaṇṭho etissāti ukkaṇṭhā, anabhiratiyā vaje niruddhagogaṇo viya gamanamaggaṃ gavesanto puggalo ukkaṇṭho hoti, taṃ ukkaṇṭhaṃ. Anabhiratiṃ itotipi ukkaṇṭhitoti atthaṃ dassento āha - “uddhaṃ kaṇṭhaṃ katvā viharamāno”ti. Sā ca ukkaṇṭhatā vikkhepenevāti vikkhittotiādi vuttaṃ.

Samaṇabhāvatoti upasampadato. Bhāvavikappākārenāti bhikkhubhāvato cavitvā yaṃ yaṃ gihiādibhāvaṃ pattukāmo “ahaṃ assa”nti attano bhavanaṃ vikappeti, tena tena gihiādiākārena, attano bhavanassa vikappanākārenāti adhippāyo.

46. Pāḷiyaṃ yadi panāhanti ahaṃ yadi buddhaṃ paccakkheyyaṃ, sādhu vatassāti attho. Apāhaṃ, handāhanti etthāpi vuttanayeneva attho gahetabbo. “Hoti me buddhaṃ paccakkheyya”nti mama cittaṃ uppajjatīti vadati.

50. Na ramāmīti pabbajjāya dukkhabahulatāya sukhābhāvaṃ dasseti. Nābhiraṃamīti pabbajjāya vijjāmanepi anavajjasukhe attano abhiratiabhāvaṃ dasseti.

51. Teneva vacībhedenāti vacībhedaṃ katvāpi aññena kāyappayogena viññāpanaṃ nivatteti. Ayaṃ sāsanaṃ jahitukāmotiādinā bhāsākosallābhāvena sabbaso padatthāvabodhābhāvepi “ayaṃ attano pabbajitabhāvaṃ jahitukāmo imaṃ vākyabhedaṃ karotī”ti ettakaṃ adhippetatthamattaṃ cepi so tāva jānāti, paccakkhānameva hotīti dasseti. Tenāha “ettakamattampi jānāti”ti. Padapacchābhaṭṭhanti padaparāvatti, māgadhabhāsato avasiṭṭhā sabbāpi bhāsā “milakkhabhāsā”ti veditabbā. Khetameva otiṇṇanti sikkhāpaccakkhānassa ruhanaṭṭhānabhūtaṃ khetameva otiṇṇaṃ.

Dūtanti mukhasāsanaṃ. Sāsanaṃ paṇṇasāsanaṃ, bhittithambhādīsu akkharaṃ vā chinditvā dasseti. Paccakkhātukāmatācittē dharanteyeva vacībhedasamuppattiṃ sandhāya “cittasampayutta”nti vuttaṃ, cittasamuṭṭhānanti attho. Niyamitāniyamitavasena vijānanabhedaṃ dassetumāha yadi ayameva jānātūtiādi. Ayañca vibhāgo vadati viññāpetīti ettha yassa vadati, tasseva vijānanaṃ adhippetanti iminā vuttanayena

laddhoti datṭhabbaṃ, na hettha ekassa vadati aññassa viññāpetīti ayamatto sambhavati. “Tesu ekasmiṃ jānante”ti vuttattā “dveyeva jānantu eko mā jānātū”ti evaṃ dvinnampi jānānaṃ niyamevā ārocitepi tesu ekasmiṃpi jānante paccakkhānaṃ hotiyevāti gahetabbaṃ. Parisaṅkamānoti “vāressantī”ti āsaṅkamāno. Samayaññūti sāsanasaṅketaññū, idha pana adhippāyamattajānanenāpi samayaññū nāma hoti, tenāha ukkaṇṭhitotiādi. Tasmā buddhaṃ paccakkhāmītiādikhettaṭṭapadānaṃ sabbaso atthaṃ ñatvāpi sace “bhikkhubhāvato cavitukāmatāya esa vadati”ti adhippāyaṃ na jānāti, appaccakkhātāva hoti sikkhā. Atthaṃ pana ajānitvāpi “ukkaṇṭhito vadati”ti taṃ jānāti, paccakkhātāva hoti sikkhā. Sotaviññāṇavīthiyā saddamattaggahaṇameva, atthaggaṇaṃ pana manoviññāṇavīthiparamparāyāti āha taṅkhaṇaṇñevātiādi.

53. Vaṇṇapaṭṭhānanti satthugunaṇṇappakāsakaṃ pakaraṇaṃ. Upāligāthāsūti upālisutte upāligahapatinā dhīrassa vigatamohassātiādīnā vuttagāthāsu. Yathārutanti pāliyaṃ vuttamevāti attho. Anantabuddhītiādīni vaṇṇapaṭṭhāne āgatanāmāni. Dhīrantiādīni pana upāligāthāsu. Tattha bodhi vuccati sabbaññutaññāṇaṃ, sā jānanahetuttā paññāṇaṃ etassāti bodhipaññāṇo. Svākkhātaṃ dhammantiādīsu dhamma-saddo svākkhātādipadānaṃ dhammavevacanabhāvaṃ dassetuṃ vutto. Tasmā svākkhātaṃ paccakkhāmītiādīnā vuttheyeva vevacanena paccakkhānaṃ nāma hoti. Dhamma-saddena saha yojetvā vutte pana yathārutavasena paccakkhānanti veditabbaṃ. Suppaṭipannaṃ saṅghantiādīsūpi eseṇa nayo. Kusalaṃ dhammantiādīnīpi kusalā dhammā akusalā dhammātiādidhammameva sandhāya vuttanāmāni, itarathā akusaladhammapaccakkhāne dosābhāvappasaṅgatoti, tenāha caturāsītīdhammakhandhasahassesūtiādi. Paṭṭhamapārājikantiādīnā sikkhāpadānaṃyeva gahaṇaṃ veditabbaṃ, na āpattīnaṃ.

Yassa mūlenāti yassa santike. Ācariyavevacanesu yo upajjhaṃ adatvā ācariyova hutvā pabbājesi, taṃ sandhāya “yo maṃ pabbājesi”ti vuttaṃ. Tassa mūlenāti tassa santike. Okallakoti khuppiṭṭāsādidukkhāturaṇaṃ kisalūkhasarīravesānaṃ gahaṭṭhamanussānaṃ adhivacanaṃ. Moḷibaddhoti baddhakesakalāpo gahaṭṭho. Kumārakoti kumārāvattho ativiya daharo sāmaṇero. Cellakoti tato kiñci mahanto. Ceṭakoti majjhimo. Moḷigalloti mahāsāmaṇero. Samaṇuddesoti avisesato sāmaṇerādhivacanaṃ. Asucisaṅkassarasamācāroti asuci hutvā “mayā kataṃ pare jānanti nu kho, na nu kho”ti attanā, “asukena nu kho idaṃ kata”nti parehi ca saṅkāya saritabbena anussaritabbena samācārena yutto. Saṅjātarāgādīkacavarattā kasambujāto. Koṇṭhoti dussīlādhivacanametam.

54. Tihetukapaṭṭisandhikāti atikhippaṃ jānanasamatthe sandhāya vuttaṃ, na duhetukānaṃ tattha asambhavato. Sabhāgassāti purisassa. Visabhāgassāti mātugāmassa. Potthakarūpasadisassāti mattikādīhi katarūpasadisassa. Garumedhassāti ārammaṇesu lahuppavattiyā abhāvato dandhagatikatāya garupaññassa, mandapaññassāti vuttaṃ hoti.

Idānettha sikkhāpaccakkhānavārassa pāliyaṃ aṭṭhakathāyañca vuttanayānaṃ sampiṇḍanatthavasena evaṃ vinicchayo veditabbo - tattha hi sāmāñña cavitukāmotiādīhi padehi cittaniyamaṃ dasseti. Buddhantiādīhi padehi khattaniyamaṃ, paccakkhāmi dhāretīti etena kālaniyamaṃ, vadatīti iminā payoganiyamaṃ, alaṃ me buddhena, kiṃ nu me, na mamattho, sumuttāhantiādīhi anāmaṭṭhakālavasenapi paccakkhānaṃ hotīti dasseti, viññāpetīti iminā vijānananiyamaṃ, ummattako sikkhaṃ paccakkhāti ummattakassa santiketiādīhi puggalaniyamaṃ, so ca nappaṭivijānātītiādīhi vijānananiyamābhāvena paccakkhānābhāvaṃ dasseti, davāyātīādīhi cittaniyamābhāvena, sāvetukāmo na sāvetīti iminā payoganiyamābhāvena, aviññussa sāveti viññussa na sāvetīti etehi yaṃ puggalaṃ uddissa sāveti, tasseva savane sīsaṃ eti, nāññassāti. Sabbaso vā pana na sāveti appaccakkhātā hoti sikkhāti idaṃ pana cittādiniyameneva sikkhāpaccakkhānaṃ hoti, na aññathāti dassanatthaṃ vuttaṃ. Tasmā cittakhettaḥkālapayogapuggalavijānanavasena sikkhāya paccakkhānaṃ ñatvā tadabhāvena appaccakkhānaṃ veditabbaṃ.

Kathaṃ? Upasampannabhāvato cavitukāmatācitteneva hi sikkhāpaccakkhānaṃ hoti, na davā vā ravā vā bhaṇantassa. Evaṃ cittavasena sikkhāpaccakkhānaṃ hoti, na tadabhāvena. Tathā buddhaṃ paccakkhāmītiādīnā vuttānaṃ buddhādīnaṃ sabrahmacāripariyosānānaṃ catuddasannañceva gihīti maṃ dhārehītiādīnā vuttānaṃ gihiādīnaṃ asakyaputtiyapariyosānānaṃ aṭṭhannañcāti imesaṃ dvāvīsatiyā khettaḥpadānaṃ yassa kassaci savevacanassa vasena tesu yaṃ kiñci vattukāmassa yaṃ kiñci vadatopi sikkhāpaccakkhānaṃ hoti. Evaṃ khettaḥavasena sikkhāpaccakkhānaṃ hoti, na tadabhāvena. Tattha yadetaṃ “paccakkhāmīti ca maṃ dhārehīti cā”ti vuttaṃ vattamānakālavacanaṃ, yāni ca “alaṃ me buddhena, kiṃ nu me buddhena, na mamattho buddhena, sumuttāhaṃ buddhenā”tiādīnā nayena ākhyātavasena kālaṃ anāmasitvā purimehi cuddasahi padehi saddhiṃ yojetvā vuttāni alaṃ metiādīni cattāri padāni, tesameva ca savevacanānaṃ vasena paccakkhānaṃ hoti, na pana “paccakkhāsi”nti vā, “paccakkhissa”nti vā, “maṃ dhāressī”ti vā, “maṃ dhāressasi”ti vā, “yaṃnūna paccakkheyya”nti vātiādīni atītānāgataparikappavacanāni bhaṇantassa. Evaṃ vattamānakālavasena ceva anāmaṭṭhakālavasena ca paccakkhānaṃ hoti, na tadabhāvena. Payogo pana duvidho kāyiko vācasiko, tattha buddhaṃ paccakkhāmītiādīnā nayena yāya kāyaci bhāsāya vacībhedaṃ katvā vācasikapayogeneva paccakkhānaṃ hoti, na akkharalikhanaṃ vā hatthamuddādidassanaṃ vā kāyapayogaṃ karontassa. Evaṃ vācasikapayogeneva paccakkhānaṃ hoti, na tadabhāvena.

Puggalo pana duvidho yo ca paccakkhāti, yassa ca paccakkhāti, tattha yo paccakkhāti, so sace ummattakakhittacittavedanaṭṭānaṃ aññataro na hoti, yassa pana paccakkhāti, so sace manussajātiko hoti, na ca ummattakādīnaṃ aññataro sammukhībhūto ca, sikkhāpaccakkhānaṃ hoti. Na hi asammukhībhūtassa dūtena vā paṇṇena vā ārocanaṃ ruhati. Evaṃ yathāvuttapuggalavasena paccakkhānaṃ hoti, na tadabhāvena. Vijānanampi niyamitāniyamitavasena duvidhaṃ. Tattha yassa yesaṃ vā niyamevā imassa imesaṃ vā ārocemīti vadati, sace te yathā pakatiyā loke manussā vacanaṃ sutvā āvajjanasamaye jānanti, evaṃ tassa vacanānantarameva “ayaṃ

ukkaṇṭhito”ti vā, “gihibhāvaṃ patthayati”ti vā yena kenaci ākārena manussajātiko vacanattamaṃ jānāti, paccakkhātāva hoti sikkhā. Atha aparabhāge “kiṃ iminā vutta”nti cintetvā jānanti, aññe vā jānanti, appaccakkhātāva hoti. Aniyametvā ārocentassa pana sace vuttanayena yo koci manussajātiko vacanattamaṃ jānāti, paccakkhātā hoti sikkhā, evaṃ jānanaśasena paccakkhānaṃ hoti, na tadabhāvena. Iti imesaṃ vuttappakārānaṃ cittādīnaṃ vaseneva sikkhāpaccakkhānaṃ hoti, na aññathāti daṭṭhabbaṃ.

Sikkhāpaccakkhānavaṇṇanāyaya niṭṭhito.

Mūlapaññattivaṇṇanā

55. Ito paṭṭhāyāti duṭṭhullapadato paṭṭhāya. Methunadhammo yathā sarūpeneva duṭṭhullaṃ, evaṃ dassanādiduṭṭhulladhammaparivārattāpi duṭṭhullanti dassetuṃ yasmātiādi vuttaṃ. Avassutānanti methunarāgena tintānaṃ. Pariyuṭṭhitānanti methunarāgena abhibhūtaṭṭhānaṃ. Methuna-saddassa sadisaśaddapaayāyattā vuttaṃ “sadisaṇa”nti, rattatādīhi sadisaṇanti attho. Idaṇca yebhuyyato vuttaṃ ubhosu aññatarassa rāgābhāvepi itarassa methunasevanasaṃsiddhito. Methuna-saddo vā ubhayasaddapaayāyo, methunaṃ yugaḷaṃ yamaḷaṃ ubhayanti hi atthato ekaṃ, tenāha “ubhinnaṃ rattāna”nti. “Dvayaṃdvayasamaṃpattī”ti hi pāḷiyampi vuttaṃ. Nimittenāti bhummatthe karaṇavacanaṃ, itthinimittatano nimittaṃ pavesetīti attho. Nimittaṃ aṅgaṇātanti atthato ekaṃ. Tilaphalanti sāsapaṃattaṃ tilabījaṃ adhippettaṃ, na kosasaḷitaṃ phalanti āha “tilabījaṃattampi”ti. Allokāseti sabhāvena pihitassa nimittassa pakativātena asaṃphuṭṭhe tintappadesa. Tādiso padeso sacepi kenaci vātādivikārena sukkhati, tathāpi anallokāsoti upakkamato pārāḷikameva.

Vemaḷjhanti yathā cattāri passāni aḷhusanto paveseti, evaṃ kataḷivarassa itthinimittassa abbhantaṛatalaṃ vuccati. Purisaṇimittatano maḷjhanti aggaḷoṭiṃ sandhāya vadati. Uparīti maḷjhimapaḷbena samaṇḷjivā pavesiyaṃmaṇassa aṅgaṇātassa samaṇḷjitaṅguliyaṃ maḷjhimapaḷbapiṭṭhisadisaaggaḷoṭiyeva. Heṭṭhā pavesentoti itthinimittassa heṭṭhābhāgena chupiyaṃmaṇaṃ pavesento, yathā itthinimittassa allokāsaṃ heṭṭhimatalaṃ tilabījaṃattampi attano nimittatena chupati, evaṃ pavesentoti attho. Chupanameva heṭṭha pavesanaṃ, evaṃ sesesupi. Maḷjhena pavesentoti abbhantaṛatalena chupiyaṃmaṇaṃ pavesento, yathā abbhantaṛatalaṃ chupati, evaṃ pavesentoti attho. Katthaci acchupantaṃ pavesetvā ākāsaḷatameva nīhantaṛassa natthi pārāḷikaṃ, dukkaṭaṃ pana hoti chinnaśisavaṭṭhusmiṃ viya. Maḷjheneva chupantaṃ pavesentoti aggaḷoṭiyaṃ chupantaṃ pavesento. Maḷjhimapaḷbapiṭṭhiyaṃ saṅkocetvāti nimittaṃ attano maḷjhimapaḷbapiṭṭhiyaṃ samaṇḷjivā uparibhāgena chupantaṃ pavesentopi. Kiṃ viya? Samaṇḷjitaṅguli viyāti yojanā. Atha vā maḷjhimapaḷbapiṭṭhiyaṃ samaṇḷjitaṅguli viyāti sambandho, samaṇḷjitaṅguliṃ vā maḷjhimapaḷbapiṭṭhiyaṃ pavesento viyātipi yojetabbaṃ. Uparibhāgenāti saṅkocitassa nimittassa upariḷoṭiyaṃ.

Idāni purisaṇimittassa heṭṭhā vuttasu chasu “uparī”ti vuttassa chaṭṭhassa ṭhānaśsa vaśena viśuṃ cattāri passāni gaḷetvā purisaṇimittat dasaṭṭhānaḷbhedamaṃ dassento tatṭhātiādimaḷha. Heṭṭhā pana

agahitaggahaṇavasena cha ṭhānāni vuttāni. Tulādaṇḍasadisam pavesentassāpīti asamiñjitvā ujukaṃ pavesentassa. Cammakhīlanti eḷakādīnaṃ gīvāya viya nimitte jātaṃ cammaṅkuraṃ, “uṇṇigaṇḍo”tipi vadanti. “Upahatakāyappasāda”nti avatvā naṭṭhakāyappasādanti vacanena upādinnaḥve sati kenaci paccayena upahatepi kāyappasāde upahatindriyavatthusmiṃ viya pārājikamevāti dasseti. Itthinimittassa pana naṭṭhepi upādinnaḥve sati matasaṅghe viya pārājikakkhetatā na vijahatīti veditabbā. Methunassādenāti idaṃ kāyasamaggarāge sati saṅghādiseso hotīti vuttaṃ. Bījānīti aṇḍāni.

Mukhaṃ apidhāyāti pamādena samuppannampi hāsaṃ bījaniyā paṭicchādanampi akatvā nisīdanaṃ agāravanti vuttaṃ. Atha vā apidhāyāti pidahitvā, bījaniyā mukhaṃ paṭicchādetvā hasamānena na nisīditabbanti attho. Dantavidamśakanti dante dassetvā. Gabbhitenāti “ayuttakathā”ti saṅkocaṃ anāpajjantena, niravasesādhippāyakathane sañjātussāhenāti attho.

Anupaññattivaṇṇanā

Pārājikavatthubhūtāti yesaṃ tīsu maggesu tilabījamattampi nimittassa pavesokāso hoti, te itthipurisādibhedā sabbe saṅgayhanti, na itare. Idha pana tiracchānagatāyāti-pāḷipadānurūpato na sabbātiādinā itthilīṅgavasena vuttaṃ. Gonasāti sappavisesā, yesaṃ piṭṭhīsu mahantamahantāni maṇḍalāni honti. Kacchapamaṇḍūkānaṃ catuppadattepi odakatāsāmaññaṇa apadehi saha gahaṇaṃ. Mukhasaṅghānanti oṭṭhacammaṣaṅghānaṃ. Vaṇasaṅkhepanti vaṇasaṅgahaṃ. Vaṇe thullaccayaṇca “amaggena amaggaṃ paveseti, āpatti thullaccayassā”ti imassa suttassa vasena veditabbaṃ. Maṅgusāti nakulā. Etameva hi atthanti yo naṃ ajjhāpajjati, taṃ parājetīti imamatthaṃ vuttānaṃyeva pārājikādisaddānaṃ nibbananappasaṅge imissā parivāragāthāya pavattattā. Bhaṭṭhoti sāsanato parihīno. Niraṅkatoti nirākato. Etanti āpattirūpaṃ pārājikaṃ. Chinnoti antarākhaṇḍito.

Pakatattehi bhikkhūhīti ettha pakatattā nāma pārājikaṃ anāpannā anukkhittā ca. Keci pana “pakatattehi bhikkhūhi ekato kattabbattāti aṭṭhakathāyaṃ vuttattā pakatattabhūtehi alajjīhipi saddhiṃ uposathādisaṅghakammakaraṇe doso natthī”ti vadanti, taṃ na yuttaṃ, iminā vacanena tassa atthassa asijjhanato. Yadi hi saṅghakammaṃ karīyati, pakatatteheva karīyati, na apakatattehīti evaṃ apakatattehi sahasaṃvāsapaṭikkhepaparaṃ idaṃ vacanaṃ, na pana pakatattehi sabbehi alajjīdāhi ekato saṅghakammaṃ kattabbamevāti. Evaṃ saṃvāsavidhānaparaṃ pakatattesupi sabhāgāpattiṃ āpannehi aññaṃaññaṇca alajjīhi ca saddhiṃ ekato kammakaraṇassa paṭikkhittattā. Vuttañhi “sace sabbo saṅgho sabhāgāpattiyā sati vuttavidhiṃ akatvā uposathaṃ karoti, vuttanayeneva sabbo saṅgho āpattiṃ āpajjati”tiādi. “Yattha āmisaparibhogo vaṭṭati, dhammaparibhogopi tattha vaṭṭati”ti alajjīhi saha paribhogo ca aṭṭhakathāyaṃ paṭikkhitto ekato kammakaraṇassāpi dhammaparibhogattā. Tasmā yathā hi pāḷiyaṃ pārājikāpattiāpajjanakapuggalaniamatthaṃ yvāyaṃ ñatticatutthena kammena...pe... upasampanno, ayaṃ imasmiṃ atthe adhippeto bhikkhūti imasmiṃ vacane sabbepi ñatticatutthakammena upasampannā pārājikāpajjanakapuggalāyevāti niyamo na sijjhati pārājikānāpajjanakānampi

sekkhādīnaṃ sambhavā, atha kho ñatticatutthakammena upasampannesuyeva pārājikāpattiāpajjanakā alajjī bālaputhujjanā labbhanti, na pana ehibhikkhuādīsūti evaṃ niyamo sijjhati, evamidhāpi pakatattesuyeva ekato kammakaraṇārahā anāpattikā lajjī kukkuccakā sikkhākāmā upalabbhanti, na apakatattesūti evameva niyamo sijjhati apakatattānaṃ gaṇapūraṇattābhāvena asaṃvāsikattaniyamato. Alajjino pana gaṇapūrakā hutvā kammaṃ sādhanato asaṃvāsikesu na gahitā kattabbavidhiṃ akatvā tehi saha madditvā kammaṃ karontānaṃ āpatti alajjitā ca na vigacchatīti veditabbaṃ. “Eko alajjī alajjīsataṃpi karotī”ti hi vuttaṃ, teneva vakkhati “sabbepi lajjino etesu kammādīsū saha vasantī”tiādi. Ayañcattho upari vitthārato āvi bhavissati.

Tathāti sīmāparicchinnehītiādiṃ parāmasati. Ekato vandanabhuñjanagāmapavesanavattāpaṭivattakaraṇauggahaparipucchāsajjhāyākaraṇādisāmaggikiriyaavasena bhagavatā paññattasikkhāpadasikkhanaṃ samasikkhatā nāma, tañca lajjīheva samaṃ sikkhitabbaṃ, na alajjīhīti dassetuṃ “paññattaṃ pana...pe... samasikkhatā nāmā”ti vuttaṃ. Tattha anatikkamanavasena uggahaparipucchādivasena ca lajjīpuggalehi samaṃ ekato sikkhitabbā samasikkhatī sikkhāpadāni vuttāni, tasmaṃ samasikkhanaṃ yathāvuttanayena lajjīhi sikkhitabbabhāvo samasikkhatā nāmāti adhippāyo. Yathāvuttesu ekakammādīsū alajjīnaṃ lajjidhamme anokkante lajjīhi saha saṃvāso natthi, tato bahiyeva te sandissantīti āha sabbepi lajjinotiādi.

56. Yaṃ taṃ vuttanti sambandho. Vatthumeva na hotīti suvaṇṇādīhi kataitthirūpānaṃ aṅgaṇātesupi nimittavohāradassanato tattha pārājikāsaṅkhanivattanatthaṃ vuttaṃ. Teneva vinītavatthūsu lepacittādivatthūsu sañjātakukkuccassa pārājikena anāpatti vuttā.

Paṭhamacatukkavaṇṇanā

57. Assāti ākhyātapadanti tassa atthaṃ dassento “hotī”ti āha, bhaveyyāti attho, hotīti vuttaṃ hoti. Dutiye atthavikappe “hotī”ti idaṃ vacanaseso.

58. Sādiyantashevāti ettha sādiyanaṃ nāma sevetukāmatācittassa uppādanamevāti āha “paṭisevanacittasamaṅgissā”ti. Paṭipakkhanti anīṭṭhaṃ ahitaṃ. “Bhikkhūnaṃ paccatthikā bhikkhupaccatthikā”ti vutte upari vuccamānā rājapaccatthikādayopi idheva pavasantīti taṃ nivattanatthaṃ bhikkhū eva paccatthikāti rājapaccatthikānurūpena attho dassito. Tasmim̐ khaṇeti pavesanakkhaṇe. Aggato hi yāva mūlā pavesanakiriyāya vattamānakālo pavesanakkhaṇo nāma. Paviṭṭhakāleti aṅgaṇātassa yattakaṃ ṭhānaṃ pavesanārahaṃ, tattakaṃ anavasesato paviṭṭhakāle, pavesanakiriyāya niṭṭhitakkhaṇeti attho. Evaṃ paviṭṭhassa uddharaṇārambhato antarā ṭhitakāle ṭhitaṃ aṅgaṇātaṃ, tassa ṭhiti vā ṭhitaṃ nāma, atṭhakathāyaṃ pana mātugāmassa sukkavissatṭhiṃ patvā sabbathā vāyāmato oramitvā ṭhitakālaṃ sandhāya “sukkavissatṭhisamaye”ti vuttaṃ, tadubhayampi ṭhitamevāti gahetabbaṃ. Uddharaṇaṃ nāma yāva aggā nīharaṇakiriyāya vattamānakāloti āha “nīharaṇakāle paṭisevanacittaṃ upaṭṭhāpeti”ti.

Ettha ca yasmā parehi upakkamiyamānassa aṅgajātādikāyacalanassa vijjamānattā sevanacitte upaṭṭhitamatte tasmim̐ khaṇe cittajarūpena sañjāyamānaṃ aṅgajātādicālanam̐ iminā sevanacittena uppāditameva hoti. Apica sevanacitte uppanne parehi anupakkamiyamānassāpi aṅgajāte calanaṃ hoteva, tañca tena kataṃ nāma hoti, tasmā kāyacittato samuṭṭhitaṃ pārājikāpattiṃ so āpajjatiyeva ubbhajāṇumaṇḍalikā viya. Tatthāpi hi “adhakkhakaṃ ubbhajāṇumaṇḍalaṃ āmasanaṃ vā...pe... paṭipīlanaṃ vā sādiyeyyā”ti sādiyanamatteyeva āpatti vuttā, bhikkhuno kāyasaṃsagge pana “kāyasaṃsaggaṃ samāpajjeyyā”ti attano upakkamassa āpattinimittabhāvena vuttattā itthiyā phusiyamānassa kāyasaṃsaggarāge ca itthiyā sañjanitakāyacalane ca vijjamānepi attano payogābhāvena anāpattiyeva vuttāti gahetabbaṃ. Keci pana “paṭhamasaṅghādisesavisayepi parehi balakkārena hatthādīhi upakkamiyamānassa mocanassādo ca uppajjati, tena ca asucimhi mutte saṅghādiseso, amutte thullaccayaṃ evā”ti vadanti. Aṅgārakāsunti aṅgārārasiṃ, aṅgārapuṇṇāvāṭaṃ vā. Itthiyā upakkamiyamāne asādiyaṃ nāma na sabbesaṃ visayoti āha imaṇhītiādi. Ekādasahi aggīhīti rāgadosamohajātijarāmarāṇasokaparidevadukkhadomanassupāyāsasaṅkhāteh i ekādasaggīhi. Assāti asādiyantassa. Catukkaṃ nīharitvā ṭhapesīti ettha ekapuggalavisayatāya ekopi anāpattivāro pavesanapaviṭṭhaṭṭhitauddharaṇasaṅkhaātānaṃ catunnaṃ padānaṃ vasena “catukka”nti vutto. Paṭhamacatukkakathāti ettha pana anāpattivārena saddhiṃ pañcannaṃ vārānaṃ vuttanayena “pañca catukkā”ti vattabbepi ekamaggavisayatāya tesam̐ ekattaṃ āropetvā paṭhamacatukkatā vuttā. Teneva vakkhati tiṇṇaṃ maggānaṃ vasena tīṇi suddhikacatukkānītiādi.

Ekūnasattatidvisatacatukkakathāvaṇṇanā

59-60. Mattanti surādīhi mattaṃ. Akkhāyitanimittā idha uttarapadalopena akkhāyitasaddena vuttāti āha “akkhāyitanimitta”nti. Jāgarantintiādi visesanarahitattā “suddhikacatukkānī”ti vuttaṃ. Samānācariyakātherāti ekācariyassa uddesantevāsikā. Gaṅgāya aparabhāgo aparagaṅgaṃ. Vatareti garahatthe nipāto. Evaṃ vinayagarukānanti iminā upari upatissattherena vuccamānavinicchayassa garukaraṇīyatāya kāraṇaṃ vuttaṃ. Sabbam̐ pariyādiyitvāti sabbam̐ pārājikakhettaṃ anavasesato gahetvā. Yadi hi sāvasesaṃ katvā pañṇapeyya, alajjīnaṃ tattha lesena ajjhācārasoto pavattatīti āha “sotaṃ chinditvā”ti. Sahaseyyādipaṇṇattivajjasikkhāpadesuyeva sāvasesaṃ katvāpi pañṇāpanaṃ sambhavati, na lokavajjesūti āha idaṇhītiādi. Sahaseyyasikkhāpade hi kiñcāpi yebhuyyacchanne yebhuyyaparicchanne heṭṭhimaparicchedato pācittiyaṃ dassitaṃ, upaḍḍhacchanne upaḍḍhaparicchanne dukkaṭaṃ, tathāpi sāvasesattā pañṇattiyā yebhuyyacchannaupaḍḍhaparicchannādīsipi aṭṭhakathāyaṃ pācittiyameva dassitaṃ. Idha pana niravasesattā pañṇattiyā bhagavatā dassitaṃ yebhuyyena akkhāyitanimittato heṭṭhā pārājikakhettaṃ natthi, thullaccayādimeva tattha labbhati.

Upatissattherena vuttasseva vinicchayassa añṇampi upatthambhakāraṇaṃ dassento apicātiādimāha. Nimitte appamattikāpi maṃsarāji sace avasiṭṭhā hoti, taṃ yebhuyyakkhāyitameva hoti, tato paraṃ pana sabbaso khāyite nimitte dukkaṭamevāti dassento āha “tato paraṃ thullaccayaṃ natthī”ti. Keci

panettha vaccamaggādiṃ cattāro koṭṭhāse katvā “tesu dve koṭṭhāse atikkamma yāva tatiyakoṭṭhāsassa pariyosānā khāyitaṃ yebhuyyakkhāyitaṃ nāma, tato paraṃ thullaccayaṃ natthi, yāva catutthakoṭṭhāsassa pariyosānā khāyitaṃ, tampi dukkaṭavatt Huyevā”ti ca vadanti, taṃ na yuttaṃ.

Matasarīrasmiṃyeva veditabbanti mataṃ yebhuyyena akkhāyitantiādivacanato vuttaṃ. Yadi pi nimittantiādi jīvamānakasarīrameva sandhāya vuttaṃ tasveva adhikatattā. Teneva mātikāṭṭhakathāyaṃ “jīvamānakasarīrassa vuttappakāre magge saccepi tacādīni anavasesetvā sabbaso chinne”tiādi vuttaṃ. Sabbaso khāyitanti nimittamaṃsaṃ sabbam chinnanti attho. Nimittasaṇṭhānanti chinnaṃsaṃsaṃ anto yāva muttavatthikosā chiddākāro abbhantarachavicammamatto itthinimittākāro, tenāha “pavesanaṃ jāyatī”ti. Nimittasaṇṭhānaṃ pana anavasesetvāti pavesanārahachiddākārena ṭhitaabbhantaramaṃsādiṃ anavasesetvā. Etena yāva paveso labbhati, tāva maggoyevāti dasseti. Nimittato patitāya maṃsapesiyāti idaṃ nimittasaṇṭhānavirahitaṃ abbhantaramaṃsakhaṇḍaṃ sandhāya vuttaṃ. Nimittasaṇṭhānaṃ akopetvā samantato chinditvā uddhaṭamaṃsapesiyā pana matasarīre yebhuyyena akkhāyitanimitte viya upakkamantassa pārājikameva.

Evaṃ jīvamānakamanussasarīre labbhamānavisesaṃ dassetvā idāni matasarīre dassetuṃ matasarīre panātiādimāha. Vatthikosesūti purisānaṃ aṅgajātakosacammesu. “Navadvāro mahāvaṇo”tiādi vacanato manussānaṃ akkhināsādīni vaṇasaṅkhepena thullaccayakkhettānīti tesu pi thullaccayaṃ vuttaṃ, evaṃ manussānaṃ matasarīre pi, tenāha mate allasarīretiādi. Tattha allasarīreti akuthitaṃ sandhāya vuttaṃ. Pārājikakkhetteti yebhuyyena akkhāyitampi sandhāya vuttaṃ. Thullaccayakkhetteti upaḍḍhakkhāyitādiṃ pi sandhāya vuttaṃ. Ettha ca akkhināsādithullaccayakkhettesu yebhuyyena akkhāyitesu pi thullaccayaṃ, upaḍḍhakkhāyitādīsū dukkaṭanti veditabbaṃ. Sabbesampi yathāvuttahatthiādihi aññesaṃ tiracchānānaṃ saṅgaṇhanatthaṃ vuttaṃ. Tiracchānagatānaṃ akkhikaṇṇavaṇesu dukkaṭaṃ pana aṭṭhakathāppamāṇena gahetabbaṃ, “amaggena amaggaṃ paveseti, āpatti thullaccayassā”ti hi sāmāññato vuttaṃ, na pana manussānanti visesetvā. Yadi hi manussānaññeva vaṇesu thullaccayaṃ siyā, hatthiassādīnaṃ nāsavattikosesu pi paṭaṅgamukhamaṇḍūkassa mukhasaṇṭhāne pi ca vaṇasaṅkhepato thullaccayaṃ na vattabbaṃ siyā, vuttañca. Tasmā aṭṭhakathācariyā evettha pamāṇaṃ. Matānaṃ tiracchānagatānanti matakena sambandho.

Methunarāgena vatthikosaṃ pavesentassa thullaccayaṃ vuttanti āha “vatthikosaṃ appavesento”ti. Methunarāgo ca nāma kāyasaṃsaggarāgaṃ mocanassādañca muñcitvā visuṃ dvayaṃdvayasamāpattiyā rāgo, so ca purisādīsūpi uppajjati, tena ca apārājikakkhette itthisarīre pi upakkamantassa asucimhi mutte pi saṅghādiseso na hoti, khettānurūpaṃ thullaccayaḍukkaṭameva hotīti veditabbaṃ. Appavesentoti iminā tīsū maggesu pavesanādhippāye asati pi methunarāgena bahi ghaṭṭanaṃ sambhavatīti dasseti, teneva thullaccayaṃ vuttaṃ, itarathā pavesanādhippāyena bahi chupantassa methunassa pubbapayogattā dukkaṭameva vattabbaṃ siyā. Nimittena nimittaṃ chupati thullaccayanti idaṃca “na ca, bhikkhave, rattacittena aṅgajātaṃ chupitabbaṃ, yo chupeyya,

āpatti thullaccayassā''ti imassa cammakhandhake āgatassa suttassa vasena vuttaṃ. Tattha ca kesañci aññathāpi atthavikappassa bījaṃ dassento mahāatthakathāyaṃ panātiādīmāha. Mukheneva chupanaṃ sandhāyāti oṭṭhajivhādimukhāvayavena chupanaṃ sandhāya. Oḷārikattāti ajjhācārassa thullattā. Taṃ sandhāyabhāsanti taṃ yathāvuttasuttaṃ. Suttañhi ajjhācāraṃ sandhāya paṭicca vuttattā ''sandhāyabhāsita''nti vuccati. Suṭṭhusallakkhetvāti piṭṭhiṃ abhiruhantānaṃ aṅgajātamukheneva nimittachupanassa sambhavaṃ methunarāgīnañca aṅgajātena chupanasseva anurūpatañca sutte ca ''mukhenā''ti avuttatañca aññañca nayaṃ yathābalaṃ suṭṭhu sallakkhetvāti attho. Saṅghādisesoti manussitthiṃ sandhāya vuttaṃ. Passāvamagganti idaṃ cammakhandhake nidānavasena vuttaṃ. Itaramaggadvayaṃ pana nimittamukhena chupantassa vaṇasaṅkhepena thullaccayameva. Vuttanayenevāti methunarāgeneva. Nimittamukhena pana vinā methunarāgena manussitthiyā vā tiracchānagatitthiyā vā passāvamaggaṃ pakatimukhena chupantassa dukkaṭameva pakatimukhena pakatimukhachupane viya, itarathā tatthāpi thullaccayena bhavitabbaṃ, tañca na yuttaṃ khandhakasuttepi tathā avuttattā. Kāyasaṃsaggarāgena dukkaṭanti nimittamukhena vā pakatimukhādiṃ itarakāyena vā kāyasaṃsaggarāgena chupantassa dukkaṭameva.

Ettha ca kāyasaṃsaggarāgena bahinimitte upakkamato ajānantasseva aṅgajātaṃ yadi pārājikakkhettaṃ chupati, tattha kiṃ hotīti? Keci tāva ''methunarāgassa abhāvā manussitthiyā saṅghādiseso, sesesu vatthuvasena thullaccayadukkaṭānī''ti vadanti. Aññe pana ''pavesanakkhaṇe phassassa sādiyanasambhavato balakkārena upakkamanakkhaṇe viya pārājikamevā''ti vadanti, idameva yuttataraṃ. Maggattayato hi aññasmīṃ padeseveva kāyasaṃsaggādirāgabhedato āpattibhedo labbhati, na maggattaye. Tattha pana yena kenaci ākārena phassassa sādiyanakkhaṇe pārājikameva, teneva paropakkamena pavesanādīsu rāgabhedam anuddharitvā sādiyanamattena pārājikaṃ vuttaṃ.

Santhatacatukkabhedakathāvaṇṇanā

61-62. Paṭipannakassāti āraddhavi-passakassa. Upādinnaṃ kanti kāyindriyaṃ sandhāya vuttaṃ. Upādinnaṃ kena phusatīti upādinnaṃ kasaṃsāreṇa phusīyatīti kamma-sādhanaṃ attho daṭṭhabbo. Atha vā evaṃ karonto bhikkhu kiñci upādinnaṃ kanti upādinnaṃ kena na phusatīti attho. Lesaṃ oḍḍessantīti lesaṃ ṭhapessanti, parikappessantīti attho. Santhataḍḍibhedehi bhinditvāti santhataḍḍivisesanehi visesetvā. Santhatāyāti samudāye ekadesavohāro daḍḍhassa paṭassa chiddantiādīsu viya. Yathā hi paṭassa ekadesova vatthato daḍḍhoti vuccati, taṃ ekadesavohāraṃ samudāye paṭe upacārato āropetvā puna taṃ samudāyaṃ daḍḍhappadesasaṅkhātachiddasambandhībhāvena ''daḍḍhassa paṭassa chidda''nti voharanti, evamidhāpi itthiyā maggappadesavohāraṃ samudāyabhūtāya itthiyā āropetvā puna taṃ itthiṃ santhataṃ maggasambandhiniṃ katvā santhatāya itthiyā vaccaṃ maggenātiādi vuttaṃ. Sāratthadīpaniyaṃ panettha ''ekadesa samudāyavohāro''ti vuttaṃ, taṃ na yuttaṃ avayavavohāreṇa samudāyas-seva patīyamānattā. Itarathā hi

santhatāya vaccamaggenāti itthiliṅgatā maggasambandhitā ca na siyā, ekadesa samudāyopacārassa pana ekadesova attho sākāya chijjamānāya rukkho chijjatītiādīsu viya.

Vatthādīni maggassa anto appavesetvā bahiyeva veṭhanam sandhāya “paliveṭhetvā”ti vuttaṃ. Samudāye avayavūpacāreneva bhikkhupi santhato nāmātiādi vuttaṃ. Yattake pavittṭheti tilabījamatte pavittṭhe. Akkhināsādīnam santhatattepi yathāvatthukamevāti āha thullaccayakkhethe thullaccayantiādi. Khāṇum ghaṭṭentassa dukkaṭanti itthinimittassa anto khāṇum pavesetvā samatalaṃ, atirittaṃ vā ṭhitaṃ khāṇum sace ghaṭṭeti, ghaṭṭentassa dukkaṭam pavesābhāvato. Sace pana īsakaṃ anto allokāse pavesetvā ṭhitaṃ anupādinnameva khāṇusīsaṃ aṅgajātena chupati, pārājikameva. Tassa talanti veḷunaḷādikassa antotalaṃ. Bahiddhā khāṇuketi anto pavesitaveḷupabbādikassa bahi nikkhantaśīsaṃ sandhāya vuttaṃ. Yathā ca itthinimittetiādīsu yathā itthiyā passāvamagge khāṇum katvā ghaṭṭanādikaṃ vuttaṃ, evaṃ sabbattha vaccamaggādīsupi lakkhaṇam veditabbanti attho.

Rājapaccatthikādicatukkabheda kathāvaṇṇanā

65. Kerāṭikāti vañcakā. Paṭhamam itthidhuttameva dassetvā idāni itaradhuttepi saṅgahetvā dassetuṃ “itthidhuttasurādhuttādayo vā”ti vuttaṃ.

Āpattānāpattivāra vaṇṇanā

66. Paṭiññātakaraṇam natthi sevetukāmatā maggena maggappaṭipattī dvinnam aṅgānam siddhattā. Dūsitassa pana maggena maggappaṭipatti evamekaṃ aṅgam siddham, sevetukāmatāsaṅkhātam sādīyanam asiddham. Tasmā so pucchitvā “sādiyi”nti vuttapaṭiññāya nāsetabbo. Tatthevāti vesāliyam mahāvane eva. Sabbaṅgagatanti sabbakāyagataṃ. “Lohitam viyā”ti vuttattā kesādīnam vinimuttaṭṭhāne sabbatthāti gahetabbaṃ. Niccameva ummattako hotīti yassa pittakosato pittaṃ calitvā sabbadā bahi nikkhantaṃ hoti, tam sandhāya vuttaṃ. Yassa pana pittaṃ calitvā pittakoseyeva ṭhitaṃ hoti, kadāci vā nikkhantaṃ puna nikkhamati, sopi antarantarā saññaṃ paṭilabhati bhesajjena ca pakatiārogyam paṭilabhatīti veditabbaṃ.

Padabhājanīyavaṇṇanānayo niṭṭhito.

Pakiṇṇakakathāvaṇṇanā

Pakiṇṇakanti vomissakanayam. Samuṭṭhānanti uppattikāraṇam. Kiriyaṭiādi nidassanamattaṃ akiriyaḍīnampi saṅgahato. Vedanāya saha kusalañca veditabbanti yojetabbaṃ. Sabbasaṅgāhakavasenaṭi sabbesaṃ sikkhāpadānam saṅgāhakavasena “kāyo vācā kāyavācā kāyacittaṃ vācācittaṃ kāyavācācitta”nti evaṃ vuttāni cha āpattisamuṭṭhānāni. Samuṭṭhānādayo hi āpattiyā eva honti, na sikkhāpadassa. Tamtaṃsikkhāpadassa niyataāpattiyā eva gahaṇatthaṃ pana sikkhāpadasīsenā samuṭṭhānādīnam kathanam. Evañhi āpattiviseso paññāyati āpatti-saddassa sabbāpattisādhāraṇattā, imesu pana chasu samuṭṭhānesu purimāni tīṇi acittakāni, pacchimāni sacittakāni. Samāsato tam imaṃ pakiṇṇakaṃ viditvā veditabbanti sambandho. Cha samuṭṭhānāni etassāti chasamuṭṭhānam. Evaṃ sesesupī.

Atthi kathinasamuṭṭhānantiādi samuṭṭhānasīsavasena
dvisamuṭṭhānaekasamuṭṭhānānaṃ dassanaṃ. Terasa hi samuṭṭhānasīsāni
paṭhamapārājikasamuṭṭhānaṃ adinnādānasamuṭṭhānaṃ
sañcarittasamuṭṭhānaṃ samanubhāsanasamuṭṭhānaṃ kathinasamuṭṭhānaṃ
eḷakalomasamuṭṭhānaṃ padasodhammasamuṭṭhānaṃ addhānasamuṭṭhānaṃ
theyyasatthasamuṭṭhānaṃ dhammadesanāsamuṭṭhānaṃ
bhūtārocanasamuṭṭhānaṃ corīvuṭṭhāpanasamuṭṭhānaṃ
anānuññātasamauṭṭhānanti. Tattha atthi chasamuṭṭhānanti iminā
sañcarittasamuṭṭhānaṃ vuttaṃ, pañcasamuṭṭhānassa abhāvato “atthi
pañcasamuṭṭhāna”nti avatvā “atthi catusamuṭṭhāna”nti vuttaṃ, iminā ca
addhānasamuṭṭhānaṃ anānuññātasamuṭṭhānañca saṅgahitaṃ. Yañhi
paṭhamatatiyacatutthachaṭṭhehi samuṭṭhānehi samuṭṭhāti, idaṃ
addhānasamuṭṭhānaṃ. Yaṃ pana dutiyatatiyapañcamachaṭṭhehi samuṭṭhāti,
idaṃ anānuññātasamuṭṭhānaṃ. Atthi tisamuṭṭhānanti iminā
adinnādānasamuṭṭhānaṃ bhūtārocanasamuṭṭhānañca saṅgahitaṃ. Yañhi
sacittakehi tīhi samuṭṭhāti, idaṃ adinnādānasamuṭṭhānaṃ. Yaṃ pana
acittakehi tīhi samuṭṭhāti, idaṃ bhūtārocanasamuṭṭhānaṃ. Atthi
kathinasamuṭṭhānantiādinā pana avasesasamauṭṭhānasīsavasena
dvisamuṭṭhānaṃ ekasamuṭṭhānañca saṅgaṇhāti. Tattha hi yaṃ
tatiyachaṭṭhehi samuṭṭhāti, idaṃ kathinasamuṭṭhānaṃ nāma. Yaṃ pana
paṭhamacatutthehi samuṭṭhāti, idaṃ eḷakalomasamuṭṭhānaṃ. Yaṃ
chaṭṭheneva samuṭṭhāti, idaṃ dhuranikkhepasamuṭṭhānaṃ,
“samanubhāsanasamauṭṭhāna”ntipi tasseva nāmaṃ. Iti sarūpena aṭṭha
āpattisīsāni dassitāni. Ādisaddena panettha avasesāni
paṭhamapārājikasamuṭṭhānapadasodhammatheyysatthadhammadesanācorīv
uṭṭhāpanasamuṭṭhānāni pañcapi samuṭṭhānasīsāni saṅgahitāni. Tattha yaṃ
kāyacittato samuṭṭhāti, idaṃ paṭhamapārājikasamuṭṭhānaṃ. Yaṃ
dutiyaapañcamehi samuṭṭhāti, idaṃ padasodhammasamuṭṭhānaṃ. Yaṃ
catutthachaṭṭhehi samuṭṭhāti, idaṃ theyyasatthasamuṭṭhānaṃ. Yaṃ
pañcameneva samuṭṭhāti, idaṃ dhammadesanāsamauṭṭhānaṃ. Yaṃ
pañcamachaṭṭhehi samuṭṭhāti, idaṃ corīvuṭṭhāpanasamuṭṭhānaṃ. Ettha ca
pacchimesu tīsu sacittakasamuṭṭhānesu ekekasamuṭṭhānavasena
ekasamuṭṭhānāni tividhāni. Dvisamuṭṭhānāni pana paṭhamacatutthehi vā
dutiyaapañcamehi vā tatiyachaṭṭhehi vā catutthachaṭṭhehi vā
pañcamachaṭṭhehi vā samuṭṭhānavasena pañcavidhānīti veditabbāni.

Evaṃ samuṭṭhānavasena sabbasikkhāpadāni terasadhā dassetvā idāni
kiriyaavasena pañcadhā dassetuṃ tatrāpītiādi vuttaṃ. Kiñcīti sikkhāpadaṃ.
Kiriyaṭoti pathavīkhaṇanādi viya kāyavacīviññattijanitakammato. Akiriyaṭoti
paṭhamakathinādi viya kattabbassa akaraṇeneva. Kiriyaṅkiriyaṭoti aññātikāya
bhikkhuniyā hatthato cīvaraapaṭiggahaṇādi viya. Siyā kiriyaṭo, siyā akiriyaṭo
rūpiyapaṭiggahaṇādi viya, siyā kiriyaṭo, siyā kiriyaṅkiriyaṭo kuṭikārādi viya.
Vītikkamasaññāya abhāvena vimokkho assāti saññāvimokkhanti
majjhepadaloṇisamāso daṭṭhabbo. Cittaṅgaṃ labhati
sacittakasamuṭṭhāneheva samuṭṭhahanato. Itaranti yassa cittaṅganiyamo
natthi, taṃ, anāpattimukhena cetam saññādukaṃ vuttaṃ, āpattimukhena
sacittakadukanti ettakameva viseso, atthato samānāva.

Kāyavacīdvārehi āpajjitabbampi kāyakamme vā vacīkamme vā saṅgayhati.

kusalacittasamuṭṭhitattepi bhagavatā paṭikkhittabhāvena sāvajjadhammattā kāraṇūpacārenāpi anavajjakusalavohāro na yutto sāvajjānavajjānaṃ aññamaññaviruddhattā. Yathā ākāsādisammutisaccānaṃ uppannatādivohāro viya jātijarābhāṅgānaṃ uppannatādivohāro anavaṭṭhānādidesato ayutto, evamidhāpi kuslavohāro ayutto viruddhattā. Akusalādivohāro pana yutto, kāraṇūpacārena pana akusalādisabhāvatā yathāvuttadosānativattanato. Suttassāpi hi yathā suttasuttānulomādīhi virodho na hoti, tatheva attho gahetabbo.

Yaṃ pana vuttaṃ “kusalacittena hi āpattiṃ āpajjanto...pe... rūpakkhandhasaṅkhātāṃ abyākatāpattiṃ āpajjati”ti, taṃ ayuttameva rūpakkhandhassa khaṇikatāya āpattiyāpi desanādi paṭikammaṃ vināva paṭipassaddhippasaṅgato. Rūpaparamparā āpattīti ce? Tanna, paṭikammenāpi avigamappasaṅgato. Na hi rūpasantatidesanādīhi vigacchati sakāraṇāyattattā, iti sabbathā āpattiyā paramatthatā ayuttā, eteneva yaṃ vuttaṃ “nīpajjitvā nirodhasamāpannassa sahasseyyavasena tathākārappavattarūpadhammasseva āpattibhāvato”tiādi, tampi paṭisiddhanti veditabbaṃ. Idha pana nirodhasamāpannānaṃ rūpadhammameva paṭicca uppannatā āpatti acittā avedanā, aññattha pana sacittā savedanāva, sabbatthāpi paññattisabhāvāti veditabbā. Teneva duṭṭhadosasikkhāpadaṭṭhakathāyaṃ āpattiyā akusalādisabhāvaṃ paraparikkappaṃ nisedhetuṃ “ādikkammikassa anāpattivacanato...pe... paṇṇattimattameva āpattādhikaraṇanti veditabba”nti sayameva vakkhati, tasmā “taṃtaṃkusalādidhammasamuppattiyā bhagavatā paññattā āpattisammuti samuṭṭhitā”ti ca, “yāva paṭippassaddhikāraṇaṃ tiṭṭhati”ti ca, “paṭippassaddhikāraṇehi vinassati”ti ca voharīyati. Āpattiyā ca sammutisabhāvattepi hi sañcicca taṃ āpajjantassa, paṭikiriyaṃ akarontassa ca anādare akusalarāsi ceva saggamaggantarāyo ca hotīti lajjino yathāvidhiṃ nātikkamanti, anatikkamanappaccayā ca tesāṃ anantappabhedā sīlādayo dhammā parivaḍḍhantīti gahetabbaṃ. Dvattiṃsevāti niyamo āpattinimittānaṃ kāyavacīviññattīnaṃ eteheva samuppajjanato kato, na pana sabbāpattīnampi eteheva samuppajjanato. Nīpajjitvā niddāyantānañhi jhānanirodhasamāpannānañca aviññattījanakehi vipākaappanācittēhi ceva rūpadhammehi ca sahasseyyādiāpatti sambhavati.

Dasāti kiriyāhetukamanoviññāṇadhātudvayena saha aṭṭha mahākiriya cittāni. Paññattiṃ ajānitvā iddhivikubbanādīsu abhiññānaṃ āpattisamuṭṭhāpakattaṃ veditabbaṃ. Ettha ca kiñci sikkhāpadaṃ akusalacittameva, kiñci kusalābyākatavasena dvicittaṃ, kiñci ticittanti ayameva bhedo labbhati, nāññoti veditabbaṃ. Kiriyāsamuṭṭhānanti parūpakkamena jāyamānaṃ aṅgajātādicalanaṃ sādīyanacittasaṅkhāte sevanacitte uppanne tena cittaṃ samuppāditameva hotīti vuttaṃ itarathā “siyā kiriyasamuṭṭhānaṃ, siyā akiriyasamuṭṭhāna”nti vattabbato.

Yaṃ pana sārattadīpaniyaṃ vuttaṃ “kiriyasamuṭṭhānanti idaṃ yebhuyyavasena vuttaṃ parūpakkame sati sādīyantassa akiriyasamuṭṭhānabhāvato”tiādi, taṃ na gahetabbaṃ paṭhamapārājikassa akiriyasamuṭṭhānatāya pāḷiāṭṭhakathāsu avuttattā. “Manodvāre āpatti nāma natthī”ti hi vuttaṃ. Kathaṃhi nāma parūpakkamena methunaṃ sādīyanto

attano aṅgajātādikāyacalanam na sādiyeyya, sādiyanacittānugunaṃeva pana sakalasārīre cittajarūpasamuppattiyā viññattipi sukhumaṃ samuppannā eva hotīti daṭṭhabbam, tenāha kāyadvāreneva samuṭṭhānato kāyakammantiādi. Cittaṃ panettha aṅgamattam hotīti kāyaviññatti eva kāyakammabhāve kāraṇam, na cittaṃ. Tam panettha kāyasaṅkhātāya viññattiyāyeva aṅgamattam, na kāyakammabhāvassa, itarathā methunassa “manokamma”nti vattabbato, tenāha “na tassa vasena kammabhāvo labbhatī”ti. Kammabhāvoti kāyakammabhāvo. Sabbañcetanti etaṃ samuṭṭhānādikaṃ. Sikkhāpadasīsenāti taṃtaṃsikkhāpadaniyataāpattiyā eva gahaṇattham sikkhāpadamukhena.

Pakiṇṇakakathāvaṇṇanāyaya niṭṭhito.

Vinītavatthuvaṇṇanā

Idam kinti kathetukāmatāpucchā. Imātiādi vissajjanam. Vinītāni āpattiṃ tvam bhikkhu āpannotiādinā bhagavatā vinicchinitāni vatthūni vinītavatthūni. Tam taṃ vatthum uddharitvā dānato dassanato uddānabhūtā gāthā uddānagāthā, saṅgahagāthā, uddesagāthāti vuttaṃ hoti. Vatthu gāthāti tena kho pana samayena aññataro bhikkhūtiādikā vinītavatthupāliyeve tesam tesam vinītavatthūnam gathanato “vatthugāthā”ti vuttā, na chandovicitalakkaṇena. Uddānagāthānam vatthu vatthugāthāti evam vā ettha attho daṭṭhabbo. Etthāti vinītavatthūsu. Dutiyādīnanti dutiyapārājikādīnam. Yam passitvā cittaṅkāradayo sippikā cittaṅkammādīni sikkhanti, taṃ paṭicchannakarūpaṃ, paṭimārūpanti attho.

67. Purimāni dveti makkaṭṭivajjiputtakavatthūni dve. Tānapi bhagavatā vinītabhāvena puna vinītavatthūsu pakkhittāni. Tattha tassa kukkucam ahoṣītiādi pana kiñcāpi tesam paṭhamam kukkucam na uppannam, bhikkhūhi pana bhagavatā ca garahitvā vuttavacanam sandhāya pacchā uppannatam sandhāya vuttaṃ. Bhagavato etamattham ārocesuntiādi ca bhikkhūhi ānandattherena ca paṭhamam bhagavato ārocite, bhagavatā ca tesam pārājikatte pakāsīte bhītā te sayampi gantvā attano kukkucam pacchā ārocenti eva. “Saccam kira tva”ntiādinā bhagavatā puṭṭhā pana “saccam bhagavā”ti paṭijānavasenāpi ārocenti. Bhagavāpi āpattiṃ tvantiādinā tesam pārājikattam vinicchinati eva. Anupaññattikathāyam pana taṃ sabbam avatvā anupaññattiyā anugunaṃeva kiñcimattam vuttaṃ, idhāpi tesam vatthūnam bhagavatā vinītabhāvadassanattham evam vuttanti veditabbam. Keci imam adhippāyam amanasikatvā “aññānevetāni vatthūnī”ti vadanti. Kuseti kusatiṇāni. Kesehīti manussakesehi.

68. Vaṇṇapokkharatāyāti ettha pokkhalam nāma samiddham sundarañca, tassa bhāvo “pokkharatā”ti ra-kāram katvā vutto, samiddhatā sundaratāti attho. Padhamsesīti abhibhavi. Na limpatīti na allīyati.

69. Evarūpā parivattaliṅgā bhikkhuniyo atthato ekato upasampannāpi ubhatosaṅge upasampannāsuyeva saṅgayhanti bhikkhūpasampadāya bhikkhūpasampadatopi ukkaṭṭhattā. Pāliyam “tāhi āpattīhi anāpatti”nti upayogavacanam katvā anujānāmīti padena sambandhitabbam. Itthiliṅganti thanādikaṃ itthisaṅṭhānam vuttanti āha - “purisa...pe... itthisaṅṭhānam

uppanna”nti. Taṃ nānantarikato pana “purisindriyampi antarahitaṃ, itthindriyañca uppanna”nti vuttameva hoti, evaṃ uparipi liṅgaggahaṇeneva itthindriyādiggahaṇaṃ veditabbaṃ. Tāti āpattiyo, tassa vuṭṭhātunti iminā sambandho, tāhi āpattihi vuṭṭhāpetunti attho. Kathanti āha tā sabbāpi bhikkhunīhi kātabbantiādi. Tena paṭicchannāyapi appaṭicchannāyapi garukāpattiyā pakkhamānattacaraṇādikaṃ vidhiṃ dasseti.

Okkantikavinicchayoti pasaṅgānugunaṃ otaraṇakavinicchayo.
Balavaakusalenāti paradārikakammādinā. Dubbalakusalenāti yathāvuttabalavākusalopahatasattinā tato eva dubbalabhūtena kusalena. Dubbalaakusalenāti purisabhāvuppadakabrahmacariyādibalavakusalopahatasattinā tato eva dubbalabhūtena paradārikādiakusalena. Sugatiyaṃ bhāvadavayassa kusalakammajattā akusaleneva vināso kusaleneva uppattīti āha ubhayampītiādi. Duggatiyaṃ pana akusaleneva ubhinnaṃpi uppatti ca vināso ca, tattha dubbalabalavabhāvova viseso.

“Ehi mayaṃ gamissāmā”ti bhikkhuniyā saddhiṃ saṃvidhāya ekaddhānagamane pācittiyāpattiparihāratthaṃ vuttaṃ “saṃvidahanaṃ parimocetvā”ti. Tena ekagāmakkhetepi bahigāmato antaragharaṃ saṃvidhāya gamanaṃpi āpattikamevāti dasseti. Parimocanavidhiṃ dassento āha mayantiādi. Bahigāmeti gāmantare. Dutiyikā bhikkhunī pakkantā vā hotītiādinā vuttaanāpattilakkaṇaṃ anulometīti vuttaṃ “gāmantara...pe... anāpatti”ti. Kopetvāti pariccajitvā. Lajjiniyo...pe... labbhatīti liṅgaparivattanadukkhapīlitassa saṅgahepi asati hīnāyāvattanampi bhavyeyyāti “āpadāsū”ti vuttaanāpattianulomena vuttaṃ. Tāya dutiyikaṃ gahetvāva gantabbaṃ. Alajjiniyo...pe... labbhatīti alajjinīhi saddhiṃ ekakammādisaṃvāse āpattisambhavato tā asantapakkaṃ bhajantīti vuttaṃ, imināpetam veditabbaṃ “alajjinīhi saddhiṃ paribhogo na vaṭṭatī”ti. Yadi hi vaṭṭeyya, tatopi dutiyikaṃ vinā gāmantaragamanādīsu āpatti eva siyā saṅgāhikattā tāsam saṅgāhikalajjinigaṇato viya. Nātikā na honti...pe... vaṭṭatīti vadantīti iminā aṭṭhakathāsu anāgatabhāvaṃ dīpeti. Tatthāpi vissāsikañātikabhikkhuniyo vinā bhikkhunibhāve aramantassa mānapakatikassa āpadāṭṭhānasambhavena taṃ vacanaṃ appaṭikkhittampi tadanñesaṃ na vaṭṭatiyevāti gahetabbaṃ. Bhikkhubhāvepīti bhikkhukālepi. Taṃ nissāyāti taṃ nissayācariyaṃ katvā. Upajjhā gahetabbāti upasampadāgahaṇatthaṃ upajjhā gahetabbā.

Vinayakammanti vikappanaṃ sandhāya vuttaṃ. Puna kātabbanti puna vikappetabbaṃ. Puna paṭiggahetvā sattāhaṃ vaṭṭatīti “anujānāmi, bhikkhave, bhikkhunīnaṃ sannidhiṃ bhikkhūhi, bhikkhūnaṃ sannidhiṃ bhikkhunīhi ca paṭiggāhāpetvā paribhuñjitu”nti vacanato puna paṭiggahetvā paribhuñjitum vaṭṭatīti dassanatthaṃ vuttaṃ. Sattame divaseti idaṃca nissaggiyaṃ anāpajjitvāva punapi sattāhaṃ paribhuñjitum vaṭṭatīti dassanatthaṃ vuttaṃ. Pakatattoti aparivattaliṅgo. Rakkhatīti taṃ paṭiggahaṇavijahanato rakkhati, avibhattatāya paṭiggahaṇaṃ na vijahatīti adhippāyo.

Sāmaṃ gahetvāna nikkhipeyyāti sahatthena paṭiggahetvāna nikkhipeyya. Paribhuñjantassa āpattīti liṅgaparivatte jāte puna appaṭiggahetvā paribhuñjantassa āpatti.

Hīnāyāvattanenāti ettha keci “pakatattassa bhikkhuno sikkhaṃ appaccakkhāya ‘gihī bhavissāmī’ti gihiliṅgaggahaṇaṃ hīnāyāvattana”nti vadanti, taṃ na yuttaṃ tattakena bhikkhubhāvassa avijahanato. Aññe pana “pārājikaṃ āpannassa bhikkhupaṭiññaṃ pahāya gihiliṅgabhāvūpagamanampi hīnāyāvattana”nti vadanti, taṃ yuttameva. Pārājikaṃ āpanno hi taṃ paṭicchādetvā yāva bhikkhupaṭiñño hoti, tāva bhikkhu eva hoti bhikkhūnameva pārājikassa paññattattā. “Yo pana bhikkhū”ti hi vuttaṃ. Tathā hi so saṃvāsaṃ sādiyantopi theyyasaṃvāsako na hoti, sahaseyyādiāpattiṅca na janeti, attānaṃ omasantassa pācittiyaṅca janeti. Vuttañhi -

“Asuddho hoti puggalo aññataraṃ pārājikaṃ dhammaṃ ajjhāpanno, tañce suddhadiṭṭhi samāno okāsaṃ kārāpetvā akkosādhippāyo vadeti, āpatti omasavādassā”ti.

Eke pana “pārājikaṃ āpannānaṃ dosaṃ paṭijānitvā gihiliṅgaggahaṇaṃ nāma sikkhāpaccakkhāne samodhānaṃ gacchati tenāpi paṭiññāya bhikkhubhāvassa vijahanato. Teneva vinayavinicchayādīsu hīnāyāvattanaṃ sikkhāpaccakkhāne samodhānetvā visuṃ taṃ na vuttaṃ. Tasmā bhikkhunīnaṃ vibbhamitukāmatāya gihiliṅgaggahaṇaṃ idha hīnāyāvattanaṃ tāsāṃ sikkhāpaccakkhānassa abhāvato. Tāsāṃ paṭiggahaṇavijahanassāpi sabbaso vattabbattā”ti vadanti, tampi appaṭibāhiyameva. Tasmā pārājikānaṃ bhikkhunīnaṃca “uppabbajissāmī”ti gihiliṅgaggahaṇaṃ hīnāyāvattananti gahetabbaṃ. Vibbhamotipi etasseva nāmaṃ, teneva taṃ khuddasikkhāyaṃ “acchedavissajjanagāhavibbhamā”ti adhiṭṭhānavijahane vibbhamanāmena vuttaṃ.

Anapekkhavissajjanenāti aññassa adatvāva anattikasaveva paṭiggahitavatthūnaṃ bahi chaḍḍanena. Keci “paṭiggahitavatthūsu sāpekkhassa pure paṭiggahitabhāvato parimocanattamaṃ tattha paṭiggahamattassa vissajjanampi anapekkhavissajjanameva cīvarādiadhiṭṭhānapaccuddhāro viyā”ti vadanti, taṃ na sundaraṃ tathāvacanābhāvā. Yatheva hi cīvarādīsu anapekkhavissajjanena adhiṭṭhānavijahanaṃ vatvāpi visuṃ paccuddhāro ca vutto, evamidhāpi vattabbaṃ, yathā ca cīvarādīsu kāyapaṭibaddhesupi paccuddhārena adhiṭṭhānaṃ vigacchati, na evamidha. Idha pana paṭiggahitavatthusmiṃ anapekkhassāpi kāyato mutteyeva tasmīṃ paṭiggahaṇaṃ vijahati. Tathā hi vuttaṃ “satakkhattumpi pariccajatu, yāva attano hatthagataṃ paṭiggahitamevā”ti. Anapekkhavissajjanenāti ettha ca “anapekkhāyā”ti ettakameva vattabbaṃ anapekkhataṃ muñcitvā idha visuṃ vissajjanassa abhāvā. Na hettha paccuddhāre viya vissajjanavidhānamatthi. Apica paṭiggahaṇamattavissajjane sati pure paṭiggahitopi āhāro bhuñjitukamyatāya uppannāya paṭiggahaṇamattaṃ vissajjetvā puna paṭiggahetvā yathāsukhaṃ bhuñjitabbo siyāti, tathā ca sannidhikāraśikkhāpade vuttā sabbāpi vinicchayaḥ niraṭṭhakā eva siyumaṃ. Vuttañhi tattha -

“Gaṇṭhikapattassa vā gaṇṭhikantare sneho pavitṭho hoti...pe... tādisse pattepi punadivase bhuñjantassa pācittiya”ntiādi.

Tattha pana “paṭiggahaṇaṃ anapekkhacittena vissajjetvā bhuñjitabba”nti ettakameva vattabbaṃ, na ca vuttaṃ. Katthaci īdisesu ca gaṇṭhikapattādīsu paṭiggahaṇe apekkhā kassacipi nattheva tappahānāya vāyāmato, tathāpi tatthagataāmise paṭiggahaṇaṃ na vigacchati. Kasmā? Bhikkhussa patte puna bhuñjitukāmatāpekkhāya vijjamānattā pattaḡatike āhārepi tassā vattanato. Na hi pattaṃ avissajjetvā taggatikaṃ āhāraṃ vissajjetuṃ sakkā, nāpi āhāraṃ avissajjetvā taggatikaṃ paṭiggahaṇaṃ vissajjetuṃ. Tasmā vatthuno vissajjanaṃeva anapekkhavissajjanaṃ, na paṭiggahaṇassāti niṭṭhamettha gantabbaṃ. Teneva sannidhisikkhāpadassa anāpattivāre -

“Antosattāhaṃ adhiṭṭheti, vissajjeti, nassati, vinassati, ḡayhati, acchinditvā gaṇhanti, vissāsaṃ gaṇhanti, anupasampannassa cattena vantaṃ muttena anapekkho datvā paṭilabhitvā paribhuñjati”ti -

Evaṃ sabbattha vatthuvissajjanaṃeva vuttaṃ. Ettha ca “antosattāhaṃ adhiṭṭheti”ti bāhiraparibhogāya adhiṭṭhānavacanato vatthuṃ avissajjetvāpi kevalaṃ anajjhoharitukāmatāya suddhacittena bāhiraparibhogatthāya niyamanampi visuṃ ekaṃ paṭiggahaṇavijahanakāraṇaṃeva, idaṅca sandhāya paṭiggahaṇamattavissajjanaṃ vuttaṃ siyā, suvuttameva siyā, tathā ca “puna paṭiggahetvā paribhuñjissāmī”ti paṭiggahaṇavissajjanaṃ na vattabbaṃ siyā bāhiraparibhogādhiṭṭhānassa idhādhippetattā.

Sāratthadīpaniyaṅhi “anapekkhavissajjanenāti ettha aññassa adatvāva anatthikatāya ‘natthi iminā kammaṃ na dāni naṃ paribhuñjissāmī’ti vatthūsu vā, ‘puna paṭiggahetvā paṭibhuñjissāmī’ti paṭiggahaṇe vā anapekkhavissajjanenā”ti evaṃ paribhuñjitukāmasseva paṭiggahaṇamattavissajjanampi paṭiggahaṇavijahanakāraṇaṃ vuttaṃ, taṃ na gahetabbaṃ. Purimameva pana bāhiraparibhogādhiṭṭhānaṃ gahetabbaṃ. Idaṃ pana aṭṭhakathāsu “anapekkhavissajjanasaṅkhāte vissajjetī”ti vuttapālīpadatthe saṅgahetvā visuṃ na vuttaṃ. Nassati, vinassati, ḡayhati, vissāsaṃ vā gaṇhantīti imāni pana padāni acchinditvā gaṇhantīti imasmiṃ pade saṅgahitānīti veditabbaṃ.

Acchinditvā gahaṇenāti anupasampannānaṃ balakkārādinā acchinditvā gahaṇena. Upasampannānaṅhi acchindanavissāsaggāhesu paṭiggahaṇaṃ na vijahati. Etthāti bhikkhuvihāre. Uparopakāti tena ropitā rukkhagacchā.

Terasasu sammutīsūti

bhattuddesakasenāsanapaññāpakabhaṇḡāḡārikacīvarapaṭiggāhakacīvarabhāja kayāḡubhājakaphalabhājakakhajjabhājakaappamattakavissajjakasādiyaḡāhāp akapattagāhāpakaārāmikapesakasāmaṇerapesakasammutisaṅkhātāsu terasasu sammutīsu.

Pacchimikāya senāsanaggāhe paṭippassaddhepi appaṭippassaddhepi kathinatthārassa, tammūlakānaṃ pañcānisaṃsānaṅca abhāvassa samānattā tattha vijjamānampi senāsanaggāhapaṭippassaddhiṃ adassetvā tattha bhikkhūhi kattabbaṃ saṅgahameva dassetuṃ sace pacchimikāyātiādi vuttaṃ. Sace akusalavipāke...pe... chārattaṃ mānattameva dātabbanti idaṃ paṭicchannāya sādharmaṇāpattiyā parivasantassa asamādinnaḡarivāsassa vā liṅge parivate pakkhamānattaṃ carantassa vasena vuttaṃ. Sace panassa pakkhamānatte asamādinne eva puna liṅgaṃ parivattati, parivāsaṃ datvā

parivutthaparivāsasseva chārattaṃ mānattaṃ dātabbaṃ. Parivāsadānaṃ natthi bhikkhukāle appaṭicchannabhāvato. Sace pana bhikkhukālepi sañcicca nāroceti, āpatti paṭicchannāva hoti, āpattipaṭicchannabhāvato parivāso ca dātabboti vadanti. Pārājikaṃ āpannānaṃ itthipurisānaṃ liṅge parivattepi pārājikattassa ekasmiṃ attabhāve avijahanato puna upasampadā na dātabbāti gahetabbaṃ. Teneva tesam sīsacchinnapurisādayo nidassitā.

71. Tathevāti muccatu vā mā vāti imamatthaṃ atidisati. Aññesanti puthujjane sandhāya vuttaṃ. Tesañhi īdise ṭhāne asādiyaṇaṃ dukkaraṃ sotāpannādiariyānaṃ tattha dukkarattābhāvā. Na hi ariyā pārājikādilokavajjāpattiṃ āpajjanti.

73. Suphusitāti uparimāya dantapantiyā heṭṭhimā dantapanti āhacca ṭhitā, avivaṭāti attho. Tenāha “antomukhe okāso natthī”ti. Uppāṭite pana oṭṭhamamse dante suyeva upakkamantassa thullaccayanti nimittena bahinimutte chupanattā vuttaṃ. Bahinikkhantadantajivhāsupi eseva nayo. Nijjhāmataṇhikā nāma lomakūpehi samuṭṭhitaaggijālāhi daḍḍhasarīratāya ativiya tasitarūpā. Ādi-saddena khuppiṭāsāsura aṭṭhicammāvasiṭṭhā bhayānakasarīra petiyo saṅgahitā. Visaññaṃ katvāti yathā so katampi upakkamaṃ na jānāti, evaṃ katvā. Tena ca visaññī ahutvā sādiyantassa pārājikamevāti dasseti. Upahatakāyappasādoti vātapittādidosehi kāyaviññānuppadakabhāvena dūsitakāyappasādo, na pana vinaṭṭhakāyappasādo. Sīse patteti maggena maggappaṭipādane jāte. Appavesetukāmatāya eva nimittena nimittachupane thullaccayaṃ vuttaṃ, sevetukāmassa pana tatthāpi dukkaṭamevāti āha “dukkhaṭameva sāmanta”nti.

74. Jāti-saddena sumanapupphapariyāyena tannissayo gumbo adhippetoti āha “jātipupphagumbāna”nti. Tena ca jātiyā upalakkhitaṃ vanaṃ jātiyāvananti aluttasamāsoti dasseti. Ekarasanti vīthicittehi asammissaṃ.

77. Uppanne vatthumhīti itthīhi kataajjhācāravatthusmiṃ. Rukkhasūcikaṇṭakadvāranti rukkkhasūcidvāraṃ kaṇṭakadvāraṃ, evameva vā pāṭho. Tattha yaṃ ubhosu passesu rukkhathambhe nikhanitvā tattha majjhe vijjhitvā dve tisso rukkkhasūciyo pavesetvā karonti, taṃ rukkkhasūcidvāraṃ nāma. Pavesananikkhamanakāle pana apanetvā thakanakayoggena kaṇṭakasākhāpaṭalena yuttaṃ dvāraṃ kaṇṭakadvāraṃ nāma. Gāmadvārassa pidhānatthaṃ padarena kaṇṭakasākhādīhi vā katassa kavāṭassa udukkhalapāsarahitatāya ekena saṃvarituṃ vivarituñca asakkuṇeyyassa heṭṭhā ekaṃ cakkaṃ yojenti, yena parivattamānena taṃ kavāṭaṃ sukhathakanam hoti, taṃ sandhāya vuttaṃ “cakkalakayuttadvāra”nti. Cakkameva hi lātabbaṭṭhena saṃvaraṇavivaraṇatthāya gahetabbaṭṭhena cakkalakaṃ, tena yuttampi kavāṭaṃ cakkalakaṃ nāma, tena yuttaṃ dvāraṃ cakkalakayuttadvāraṃ. Mahādvāresu pana dve tīṇipi cakkalakāni yojentīti āha phalakesūtiādi. Kiṭikāsūti veḷupesikāhi kaṇṭakasākhādīhi ca katathakanakesu. Saṃsaraṇakiṭikadvāranti cakkalakayantena saṃsaraṇakiṭikāyuttamahādvāraṃ. Gopphetvāti āvuṇitvā, rajjūhi ganthetvā vā. Ekaṃ dussasāṇidvāramevāti ettha kilañjasāṇidvāraṃpi saṅgahaṃ gacchati taggatikattā. Atha bhikkhū...pe... nisinnā hontīti idaṃ bhikkhūnaṃ sannihitabhāvadassanatthaṃ vuttaṃ. Nipannepi ābhogaṃ kātuṃ vaṭṭati,

nipajjitvā niddāyante pana ābhogaṃ kātuṃ na vaṭṭati asantapakkhe ʘhitattā. Raho nisajjāya viya dvārasaṃvaraṇaṃ nāma mātugāmānaṃ pavesananivāraṇatthaṃ anuññātanti āha bhikkhuniṃ vātiādi. Nissenīṃ āropetvāti idaṃ heṭṭhimatalassa sadvārabandhatāya vuttaṃ. Catūsu disāsu parikkhittassa kuṭṭassa ekābaddhatāya “ekakuṭṭake”ti vuttaṃ. Pacchimānaṃ bhāroti pālīyā āgacchante sandhāya vuttaṃ. Yena kenaci parikkhitteti ettha parikkhepassa ubbedhato pamāṇaṃ sahaseyyappahonake vuttasadisameva.

Mahāpariveṇanti mahantaṃ aṅgaṇaṃ, tena ca bahujaṇasañcāraṃ dasseti, tenāha mahābodhītiādi. Aruṇe uggate vuṭṭhahati, anāpatti anāpattikhettabhūtāya rattiyā suddhacittena nipannattā. Pabujjhivā puna supati āpattīti aruṇe uggate pabujjhivā aruṇuggamaṇaṃ ñatvā vā añatvā vā anuṭṭhahivā sayitasantānena supati uṭṭhahivā kattabbassa dvārasaṃvaraṇādino akatattā akiriyasamuṭṭhānā āpatti hoti anāpattikhette katanipajjanakiriyāya anaṅgattā. Ayañhi āpatti īdise ʘhāne akiriyā, divā asaṃvaritvā nipajjanakkhaṇe kiriyā ca acittakā cāti veditabbā. Purāruṇā pabujjhivāpi yāva aruṇuggamaṇā sayantassāpi purimanayena āpattiyeva. Aruṇe uggate vuṭṭhahissāmīti...pe... āpattiyevāti ettha kadā tassa āpattīti? Vuccate - na tāva rattiyaṃ “divā āpajjati no ratti”nti vuttattā. “Anādariyadukkaṭā na muccatī”ti vuttadukkaṭaṃ pana divāsayaṇadukkaṭameva na hoti anādariyadukkaṭattā. Evaṃ aruṇuggamaṇe pana acittakaṃ akiriyasamuṭṭhānaṃ āpattiṃ āpajjatīti veditabbā. So sace dvāraṃ saṃvaritvā “aruṇe uggate vuṭṭhahissāmī”ti nipajjati, dvāre ca aññehi aruṇuggamaṇakāle vivaṭepi tassa anāpattiyeva dvārapidahanassa rattidivābhāgesu visesābhāvā. Āpattiāpajjanasseva kālaviseso icchitabbo, na tapparihārassāti gahetabbā, “dvāraṃ asaṃvaritvā rattiyaṃ nipajjatī”ti hi vuttaṃ. Divā saṃvaritvā nipannassa kenaci vivaṭepi dvāre anāpattiyeva. Attanāpi anuṭṭhahivāva sati paccaye vivaṭepi anāpattīti vadanti. Yathāparicchedameva ca na vuṭṭhātīti aruṇe uggateyeva uṭṭhāti. Āpattiyevāti mūlāpattiṃyeva sandhāya vuttaṃ, anādariyāāpatti pana purāruṇā uṭṭhitassāpi tassa hoteva “dukkaṭā na muccatī”ti vuttattā, dukkaṭā na muccatīti ca purāruṇā uṭṭhahivā mūlāpattiyā muttopi anādariyadukkaṭā na muccatīti adhippāyo.

Niddāvasena nipajjatīti vohāravasena vuttaṃ, pādānaṃ pana bhūmito amocitattā ayaṃ nipanno nāma na hoti, teneva anāpatti vuttā. Apassāya supantassāti kaṭiṭṭhito uddhaṃ piṭṭhikaṇṭake appamattakampi padesaṃ bhūmiṃ aphaṣāpetvā thambhādiṃ apassāya supantassa. Kaṭiṭṭhiṃ pana bhūmiṃ phusāpentassa sayanaṃ nāma hoti. Piṭṭhipasāraṇalakkhaṇā hi seyyā. Dīghavandanādīsipi tiriyaṃ piṭṭhikaṇṭakānaṃ pasāritattā nipajjanamevāti āpatti parihaṇitabbāva “vandāmīti pādāmūle nipajjī”tiādīsipi nipajjanasseva vuttattā. Tassāpi anāpatti patanakkhaṇe avisayattā, visaye jāte sahasā vuṭṭhitattā ca. Yassa pana visaññitāya pacchāpi avisayo, etassa anāpattiyeva patitakkhaṇe viya. Tattheva sayati na vuṭṭhātīti iminā visayepi akaraṇaṃ dasseti, teneva “tassa āpattī”ti vuttaṃ.

Ekabhaṅgenāti ubho pāde bhūmito amocetvāva ekapassena sarīraṃ bhañjitvā nipanno. Mahāaṭṭhakathāyaṃ pana mahāpadumattherena vuttanti sambandho, tena “mahāaṭṭhakathāya likhitamahāpadumattheravādo aya”nti

dasseti. Tattha supantassāpi avisayattamatthīti mahāpadumattherena “avisayattā pana āpatti na dissatī”ti vuttaṃ. Ācariyā pana supantassa visaññattābhāvena visayattā anāpattiṃ na kathayanti. Visaññatte sati anāpattiyeva. Dve pana janātiādipi mahāaṭṭhakathāyameva vacanaṃ, tadeva pacchā vuttattā pamāṇaṃ. Yakkhagahitaggahaṇeneva cettha visaññībhūtopi saṅgahito. Ekabhaṅgena nipanno pana anipannattā āpattito muccatiyeṇvāti gahetabbaṃ.

78. Apadeti ākāse. Padanti padavaḷaṅgaṃ, tenāha “ākāse pada”nti. Etadagganti eso aggo. Yadidanti yo ayaṃ. Sesamaṃ uttānameva.

Iti samantapāsādikāya vinayaṭṭhakathāya vimativinodaniyaṃ

Paṭhamapārājikavaṇṇanāyaya niṭṭhito.

2.

Dutiyaṃpārājikaṃ

Adutiyenāti asadisena jinena yaṃ dutiyaṃ pārājikaṃ pakāsitaṃ, tassa idāni yasmā saṃvaṇṇanākkamo patto, tasmā assa dutiyassa ayaṃ saṃvaṇṇanā hotīti yojanā.

Dhaniyavatthuvaṇṇanā

84. Rājūhi gahitanti rājagahanti āha “mandhātū”ti. Rājapurohitena pariggahitampi rājapariggahitamevāti mahāgovindaggahaṇaṃ, nagarasaddāpekkhāya cettha “rājagaha”nti napuṃsakaniddeso. Aññepettha pakāreti susaṃvihitārakkhattā rājūnaṃ gahaṃ gehabhūtanti rājagahantiādike pakāre. Vasantavananti kīḷavanaṃ, vasantakāle kīḷāya yebhuyyattā pana vasantavananti vuttaṃ.

Sadvārabandhāti vassūpagamanayoggaṭṭadassanaṃ. Nālakapaṭipadanti suttanipāte nālakattherassa desitaṃ moneyyapaṭipadaṃ. Pañcannaṃ chadanānanti tiṇapaṇṇaiṭṭhakaṣilāsudhāsāṅkhātānaṃ pañcannaṃ. No ce labhati...pe... sāmampi kātabbanti iminā nāvāsathavaje ṭhapetvā aññattha “asenāsaniko aha”nti ālayakaraṇamattena upagamaṃ na vaṭṭati. Senāsanaṃ pariyesitvā vacībhedaṃ katvā vassaṃ upagantabbamevāti dasseti. “Na, bhikkhave, asenāsanikenā”tiādinā hi pāḷiyaṃ “nālakapaṭipadaṃ paṭipannanāpī”ti aṭṭhakathāyañca avisesena daḷhaṃ katvā vuttaṃ, nāvāsathavajesuyeva ca “anujānāmi, bhikkhave, nāvāya vassaṃ upagantu”ntiādinā asatipi senāsane ālayakaraṇavasena vassūpagamaṃ anuññātaṃ, nāññatthāti gahetabbaṃ. Ayamanudhammatāti sāmīcivattaṃ. Katikavattānīti bhassārāmatādiṃ viḥāya sabbadā appamattehi bhavitabbantiādikatikavattāni. Khandhakavattānīti “āgantukādikhandhakavattaṃ pūreṭabba”nti evaṃ khandhakavattāni ca adhiṭṭhahitvā.

Vassaṃvutthāti padassa aṭṭhakathāyaṃ “purimikāya upagatā mahāpavāraṇāya pavāritā pāṭipadadivasato paṭṭhāya ‘vutthavassā’ti vuccanti”ti vuttattā mahāpavāraṇādivase pavāretvā vā appavāretvā vā

aññattha gacchantehi sattāhakaraṇīyanimitte sati eva gantabbaṃ, nāsati, itarathā vassacchedo dukkaṭaṇca hotīti veditabbaṃ. “Imaṃ temāsaṃ vassaṃ upemī”ti hi “na, bhikkhave, vassaṃ upagantvā purimaṃ vā temāsaṃ pacchimaṃ vā temāsaṃ avasitvā cārikā pakkamitabbā”ti ca vuttaṃ. Idheva ca vassaṃvutthā temāsaccayena...pe... pakkamiṃsūti vuttaṃ. Pavāraṇādivasopi temāsapariyāpannova. Keci pana “anujānāmi, bhikkhave, vassaṃvutthānaṃ bhikkhūnaṃ tīhi tñānehi pavāretunti pavāraṇākammaṃsa pubbeyeva vassaṃvutthānanti vutthavassatāya vuttattā mahāpavāraṇādivase sattāhakaraṇīyanimittam vināpi yathāsukhaṃ gantum vaṭṭatī”ti vadanti, taṃ tesam matimattaṃ, vutthavassānañhi pavāraṇānujānanaṃ anupagatachinnavassādīnaṃ nivattanatthaṃ kataṃ, na pana pavāraṇādivase avasitvā pakkamitabbanti dassanattaṃ tadatthassa idha pasaṅgābhāvā, pavāraṇaṃ kātuṃ anucchavikānaṃ pavāraṇā idha vidhīyati, ye ca vassaṃ upagantvā vassacchedaṇca akatvā yāva pavāraṇādivasā vasiṃsu, te tattakena pavāraṇākammaṃ pati pariyāyato vutthavassāti vuccanti, appakaṃ ūnamadhikaṃ vā gaṇanūpagaṃ na hotīti ñāyato, na kathinakammaṃ pati temāsassa aparipuṇṇattā, itarathā tasmim mahāpavāraṇādivasepi kathinatthārappasaṅgato. “Anujānāmi, bhikkhave, vassaṃvutthānaṃ bhikkhūnaṃ kathinaṃ attharitu”nti idaṃ pana “na, bhikkhave, vassaṃ upagantvā purimaṃ vā temāsaṃ pacchimaṃ vā temāsaṃ avasitvā cārikā pakkamitabbā”tiādi ca nippariyāyato mahāpavāraṇāya anantarapāṭipadadivasato paṭṭhāya kathinatthāraṃ pakkamanaṇca sandhāya vuttaṃ, parivāre ca “kathinassa atthāramāso jānitabbo”ti vatvā “vassānassa pacchimo māso jānitabbo”ti vuttaṃ. Yo hi kathinatthārassa kālo, tato paṭṭhāyeva cārikāpakkamanassāpi kālo, na tato pure vassaṃvutthānaṃyeva kathinatthārāhattā. Yadaggena hi pavāraṇādivase kathinatthāro na vaṭṭati, tadaggena bhikkhūpi vutthavassā na honti pavāraṇādivasassa avutthattā.

Yaṃ pana sārattadīpaniyaṃ “ekadesena avutthampi taṃ divasaṃ vutthabhāgāpekkhāya vutthameva hotī”tiādi vuttaṃ, taṃ na yuttaṃ, taṃdivasapariyosāne aruṇuggamanakāle vasantova hi taṃ divasaṃ vuttho nāma hoti parivāsaaraññavāsādīsu viya, ayaṇca vicāraṇā upari vassūpanāyikakkhandhake āvi bhavissatīti tattheva taṃ pākaṭaṃ karissāma.

Mahāpavāraṇāya pavāritāti purimikāya vassaṃ upagantvā acchinnavassatādassanaparaṃ etaṃ kenaci antarāyena appavāritānampi vutthavassattā. Na ovassiyatīti anovassakanti kammaśādhanaṃ datṭhabbaṃ, yathā na temiyati, tathā katvāti attho. Anavayoti ettha anusaddo vicchāyaṃ vattatīti āha anu anu avayotiādi. Ācariyassa kammaṃ ācariyakanti āha “ācariyakamme”ti. Kaṭṭhakammaṃ thambhādi. Telatambamattikāyāti telamissāya tambamattikāya.

85. Kuṭikāya karaṇabhāvanti kuṭiyā katabhāvaṃ. Kiṃ-saddappayoge anāgatappaccayavidhānaṃ sandhāya tassa lakkhaṇantiādi vuttaṃ. Kiñcāpi therassa pāṇaghātādhippāyo natthi, anupaparikkhitvā karaṇena pana bahūnaṃ pāṇānaṃ maraṇattā pāṇe byābādhentassatītiādi vuttaṃ. Pātabyabhāvanti vināsetabbataṃ. Pāṇātipātaṃ karontānanti therena akatepi pāṇātipāte pāṇakānaṃ maraṇamattena pacchimānaṃ lesena gahaṇākāraṃ dasseti, tena ca “mama tādisaṃ akusalaṃ natthī”ti pacchimānaṃ

vipallāsalesaggahaṇanimittakiccaṃ na kattabbanti dīpitaṃ hoti. Diṭṭhānugatinti diṭṭhassa kammassa anupagamanam anukiriyaṃ, diṭṭhiyā vā laddhiyā anugamanam gāhaṃ. Ghaṃsitabbeti madditabbe, vināsitabbeti attho. Kataṃ labhitvā tattha vasantānampi dukkaṭamevāti idaṃ bhagavatā kuṭiyā bhedāpanavacanena siddham, sāpi tiṇadabbasambhārehi tulāthambhādīhi amissā suddhamattikāmayāpi iṭṭhakāhi katā vaṭṭati. Keci hi iṭṭhakāhiyeva thambhe cinitvā tadupari iṭṭhakāhiyeva vitānādisaṇṭhānena tulādidārusambhāravirahitaṃ chadanampi bandhitvā iṭṭhakāmayameva āvasathaṃ karonti, tādisaṃ vaṭṭati. Giṇṇakāvasathasaṅkhepena katāti ettha giṇṇakā vuccanti iṭṭhakā, tāhiyeva kato āvasatho giṇṇakāvasatho. Vayakammampīti mattikuddhāraṇaiṭṭhakadārucchedanādikārakānaṃ dinnabhattachavattanādivatthubbayena nipphannakammampi atthi, etena kuṭibhedakānaṃ gīvādibhāvaṃ parisaṅkati. Titthiyadhajoti titthiyānameva saññānabhūtatā vuttaṃ. Te hi īdisesu cātīādīsu vasanti. Aññānipīti pi-saddena attanā vuttakāraṇadvayampi mahāaṭṭhakathāyameva vuttanti dasseti. Yasmā sabbamattikāmayā kuṭi sītakāle atisītā uṇhakāle ca uṇhā sukarā ca hoti corehi bhinditum, tasmā tattha ṭhapitapattacīvarādikaṃ sītuṇhacorādīhi vinassatīti vuttaṃ “pattacīvaraguttatthāyā”ti. Chindāpeyya vā bhindāpeyya vā anupavajjoti idaṃ ayaṃ kuṭi viya sabbathā anupayogārahaṃ sandhāya vuttaṃ. Yaṃ pana pañcavaṇṇasuttehi vinaddhachattādikaṃ, tattha akappiyabhāgo va chinditabbo, na tadavaseso tassa kappiyattā, taṃ chindanto upavajjova hoti. Teneva vakkhati “ghaṭakampi vālarūpampi bhinditvā dhāretabba”ntiādi.

Pāḷimuttakavinicchayaṇṇanā

Chattadaṇḍaggāhakaṃ salākapañjaranti ettha yo pañjarasalākānaṃ majjhaththo bunde puthulo ahicchattakasadiṣṭo agge sachiddo yattha daṇḍantaraṃ pavesetvā chattaṃ gaṇhanti, yo vā sayameva dīghatāya gahaṇadaṇḍo hoti, ayaṃ chattadaṇḍo nāma, tassa aparigaḷanattāya chattasalākānaṃ mūlappadesadaṇḍassa samantato daḷhapañjaraṃ katvā suttehi vinandhanti, so padeso chattadaṇḍaggāhakasalākapañjaraṃ nāma, taṃ vinandhitum vaṭṭati. Na vaṇṇamaṭṭhatthāyāti iminā thirakaraṇatthameva ekavaṇṇasuttēna vinandhiyamānaṃ yadi vaṇṇamaṭṭhaṃ hoti, na tattha dosoti dasseti. Āraggenāti nikhādanamukhena. Daṇḍabundeti daṇḍamūle koṭiyaṃ. Chattamaṇḍalikanti chattapañjare maṇḍalākārena baddhadaṇḍavalayaṃ. Ukkiritvāti ninnaṃ, unnataṃ vā katvā.

Nānāsuttakehīti nānāvaṇṇehi suttehi. Idañca tathā karontānaṃ vasena vuttaṃ, ekavaṇṇasuttakenāpi na vaṭṭatiyeva, “pakatisūcikkammameva vaṭṭatī”ti hi vuttaṃ. Paṭṭamukheti dvinnaṃ paṭṭānaṃ saṅghaṭṭitaṭṭhānaṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ. Pariyanteti cīvarapariyante, anuvātaṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ. Veṇinti varakasīsākārena sibbanam. Saṅkhalikanti diguṇasaṅkhalikākārena sibbanam, veṇiṃ vā saṅkhalikaṃ vā karontīti pakatena sambandho. Agghiyaṃ nāma cetiyasaṇṭhānaṃ, yaṃ agghiyatthambhoti vadanti. Ukkirantīti utṭhapenti. Catukonaṃ vā vaṭṭatīti gaṇṭhikapāsakapaṭṭāni sandhāya vuttaṃ. Koṇasuttapiḷakāti gaṇṭhikapāsakapaṭṭānaṃ koṇehi bahi niggatasuttānaṃ piḷakākārena ṭhapitakoṭiyoti keci vadanti, te piḷake chinditvā duviññeyyā kātābbāti tesam

adhippāyo. Keci pana “koṇasuttā ca piḷakāti dvevevā”ti vadanti, tesam matena gaṇṭhikapāsakapaṭṭānaṃ koṇato koṇehi nīhataṣuttā koṇasuttā nāma. Samantato pana pariyantena katā caturassasuttā piḷakā nāma. Taṃ duvidhampi keci cīvarato visuṃ paññāyanatthāya vikārayuttaṃ karonti, taṃ nisedhāya “duviññeyyarūpā vaṭṭantī”ti vuttaṃ, na pana sabbathā acakkhugocarabhāvena sibbanatthāya tathāsibbanassa asakkuṇeyyattā. Yathā pakaticīvarato vikāro na paññāyati, evaṃ sibbitabbanti adhippāyo. Rajanakammato pubbe paññāyamānopi viseso cīvare ratte ekavaṇṇatāya na paññāyatīti āha “cīvare ratte”ti. Mañināti nīlamañiādimatṭhapāsāṇena, aṃsavaddhakakāyabandhanādikaṃ pana acīvarattā saṅkhādīhi ghaṃsituṃ vaṭṭatīti vadanti. Kaṇṇasuttakanti cīvarassa dīghato tiriyañca sibbitānaṃ catūsu kaṇṇesu koṇesu ca nikkhantānaṃ suttasīsānametaṃ nāmaṃ, taṃ chinditvāva pārūpitabbaṃ, tenāha “rajitakāle chinditabba”nti. Bhagavatā anuññātaṃ ekaṃ kaṇṇasuttampi atthi, taṃ pana nāmena sadisampi ito aññamevāti dassetuṃ yaṃ panātiādi vuttaṃ. Lagganatthāyāti cīvararajjuyam cīvarabandhanatthāya. Gaṇṭhiketi dantādimaye. Piḷakāti binduṃ binduṃ katvā uṭṭhāpetabbapiḷakā.

Thālake vāti tambādīmaye puggalike tividhepi kappiyathālake. Na vaṭṭatīti mañivaṇṇakaraṇappayogo na vaṭṭati, telavaṇṇakaraṇatthaṃ pana vaṭṭati. Pattamaṇḍaleti tipusīsādīmaye. “Na, bhikkhave, cittāni pattamaṇḍalāni dhāretabbāni rūpakākiṇṇāni bhittikammakatāni”ti vuttattā “bhittikammaṃ na vaṭṭatī”ti vuttaṃ. “Anujānāmi, bhikkhave, makaradantakaṃ chinditu”nti vuttattā “makaradantakaṃ pana vaṭṭatī”ti vuttaṃ, idaṃ pana pāḷiyā laddhampi idha pāḷiyā muttattā pāḷimuttakanaye vuttaṃ. Evamaññampi īdisaṃ.

Lekhā na vaṭṭatīti āraggena dinnalekhāva na vaṭṭati, jātihiṅgulikādivaṇṇehi katalekhā vaṭṭati. Chattamukhavaṭṭiyanti dhamakaraṇassa hatthena gahaṇachattākārassa mukhavaṭṭiyaṃ, “parissāvanacoḷabandhanaṭṭhāne”ti keci.

Deḍḍubhasīsanti udakasappasīsaṃ. Acchīnīti kuñjaracchisaṇṭhānāni. Ekameva vaṭṭatīti ettha ekarajjukaṃ diguṇaṃ tiguṇaṃ katvāpi bandhituṃ na vaṭṭati, ekameva pana satavārampi sarīraṃ parikkhipitvā bandhituṃ vaṭṭati, bahurajjuke ekato katvā ekena nīrantaraṃ veṭhetvā kataṃ “bahurajjuka”nti na vattabbaṃ “vaṭṭatī”ti vuttattā, taṃ murajasaṅkhaṃ na gacchatīti veditabbaṃ. Murajañhi nānāvaṇṇehi suttehi murajavaṭṭisaṇṭhānaṃ veṭhetvā kataṃ, idaṃ pana murajaṃ maddavīṇasaṅkhātāṃ pāmaṅgasāṇṭhānañca dasāsu vaṭṭati “kāyabandhanassa dasā jīranti; anujānāmi, bhikkhave, murajaṃ maddavīṇa”nti vuttattā.

Vidheti dasāpariyosāne thirabhāvāya dantavisāṇasuttādīhi kattabbe vidhe. Aṭṭha maṅgalāni nāma saṅkho cakkaṃ puṇṇakumbho gayā sirīvaccho aṅkuso dhajaṃ sovattikanti vadanti. Macchayugaḷachattanandiyāvaṭṭādivasenapi vadanti. Paricchedalekhāmattanti dantādīhi katavidhassa ubhosu koṭṭisu kataparicchedarājimattaṃ.

“Ujukamevā”ti vuttattā caturassādisaṇṭhānāpi añjanī vaṅkagatikā na vaṭṭati. Sipāṭikāyāti vāsīādibhaṇḍanikkhipanapasibbake. Āraṇṭakam nāma potthakādiaasaṅkhāraṇattham katadīghamukhasatthakanti vadanti. “Bhamakārānam dāruādilikhanasatthaka”nti keci. Vaṭṭamaṇikanti vaṭṭam katvā uṭṭhapetabbam pupphulakam. Aññanti iminā piḷakādīṃ saṅgaṇhāti. Pipphalikeṭi yaṃ kiñci chedanake khuddakasatthe. Valitakanti nakhacchedanakāle daḥhaggahaṇattham valīhi yuttameva karonti. Tasmā taṃ vaṭṭatīti iminā yaṃ aññampi vikāram daḥhikammādiatthāya karonti, na vaṇṇamatṭhatthāya, taṃ vaṭṭatīti dīpitaṃ, tena ca kattaradaṇḍakoṭiyaṃ aññamaññampi ghaṭṭanena saddaniccharaṇatthāya kataṃ ayovalayādikaṃ saṃyuttampi kappiyato upapannaṃ hoti. Maṇḍalanti uttarāraṇiyā pavesanattham āvāṭamaṇḍalaṃ hoti. Ujukameva bandhitunti sambandho, ubhosu vā passesu ekapasse vāti vacanaseso. Vāsidaṇḍassa ubhosu passesu daṇḍakoṭīnaṃ acalanattham bandhitunti attho.

Āmaṇḍasāraketi āmalakaphalāni pisitvā tena kakkena katatelabhājane. Tattha kira pakkhittaṃ telaṃ sītalaṃ hoti. Bhūmattharaṇeti kaṭasārādimaye parikkammakatāya bhūmiyā attharitatthaattharaṇe. Pāṇiyaghaṭeti sabbaṃ bhājanavikatiṃ saṅgaṇhāti. Sabbaṃ...pe... vaṭṭatīti yathāvuttesu mañcādīsu itthipurisarūpampi vaṭṭati telabhājanesuyeva itthipurisarūpānaṃ paṭikkhattattā, telabhājanena saha agaṇetvā visuṃ mañcādīnaṃ gahitattā cāti vadanti, kiñcāpi vadanti, etesaṃ pana mañcādīnaṃ hatthena āmasitabbabhaṇḍattā itthirūpamevettha na vaṭṭatīti gahetabbam. Aññesanti sīmasāmikānaṃ. Rājavallabhehīti lajjīpesalādīnaṃ uposathādiantarāyakarā alajjino bhinnaladdhikā ca bhikkhū adhippetā tehi saha uposathādikaraṇāyogā, teneva “sīmāyā”ti vuttaṃ. Tesam lajjīparisāti tesam sīmāsāmikānaṃ anubalaṃ dātuṃ samatthā lajjīparisā. Bhikkhūhi katanti yaṃ alajjīnaṃ senāsanabhedanādikaṃ lajjībhiikkhūhi kataṃ, sabbañcetaṃ sukatameva alajjīniggahatthāya pavattitabbato.

88. Avajjhāyanti nīcato cintenti. Ujjhāyanatthoti bhikkhuno theyyakammanindanattho “kathañhi nāma adinnaṃ ādiyissatī”ti, na pana dāru-saddavisesanattho tassa bahuvacanattā. Vacanabhedeti ekavacanabahuvacanānaṃ bhede. Sabbāvantanti bhikkhubhikkhunīādisabbāvayavavantaṃ. Bimbisāroṭi tassa nāmanti ettha bimbīti suvaṇṇam. Tasmā sārasuvaṇṇasadisavaṇṇatāya “bimbisāro”ti vuccatīti veditabbam. Porāṇasatthānurūpaṃ uppādito vīsati māsaṃ pamaṇa uttamasuvaṇṇagghanaṃ lakkhaṇasampanno nīlakahāpaṇoti veditabbo. Rudradāmena nāma kenaci uppādito rudradāmaṃ. So kira nīlakahāpaṇassa tibhāgaṃ agghati. Yasmim pana dese nīlakahāpaṇā na santi, tatthāpi kāḷakavirahitassa niddhantasuvaṇṇassa pañcamāsagghanakena bhaṇḍena pādaparicchedo kātabbo. Tenāti nīlakahāpaṇassa catutthabhāgabhūtena. Pārājikavatthumhi vātiādi pārājikānaṃ sabbabuddhehi paññattabhāvena vuttaṃ, saṅghādisesādīsu pana itarāpattīsupi tabbatthūsu ca nānattaṃ nattheva, kevalaṃ keci sabbākārena paññapenti, keci ekadesenāti ettakameva viseso. Na hi kadāci sammāsambuddhā yathāparādham atikkamma ūnamadhikaṃ vā sikkhāpadaṃ paññapenti.

92. Punapi “āgantukāmā”ti vuttattā ca sabbathā manussehi anivutthapubbe abhinavamāpīte, “puna na pavisissāmā”ti nirālayehi pariccatte ca gāme gā mavohārābhāvā gā mappavesanāpucchanādikiccam natthīti veditabbaṃ. Araññaparicchedadassanattanti gāmagāmūpacāresu dassitesu tadanñam araññanti araññaparicchedo sakkā ñātunti vuttaṃ. Mātikāyaṃ pana gāmaggaḥaṇeneva gāmūpacāropi gahitoti daṭṭhabbo. Indakhīleti ummāre. Araññasāṅkhepaṃ gacchati tathā abhidhamme vuttattā. Asatipi indakhīle indakhīlaṭṭhāniyattā “vemajjhameva indakhīloti vuccatī”ti vuttaṃ. Yattha pana dvārabāhāpi natthi, tattha pākāravemajjhameva indakhīloti gahetabbaṃ. Luṭhitvāti pavaṭṭitvā.

Majjhimassa purisassa suppapāto vātiādi mātugāmassa kākuṭṭhāpanavasena gahetabbaṃ, na baladassanavasena “mātugāmo bhājanadhovanaudakaṃ chaḍḍetī”ti upari vuccamānattā, teneva “leḍḍupāto”ti avatvā suppapātotiādi vuttaṃ. Kurundaṭṭhakathāyaṃ mahāpaccariyañca gharūpacārova gāmoti adhippāyena “gharūpacāre ṭhitassa leḍḍupāto gāmūpacāro”ti vuttaṃ. Kataparikkhepoti iminā parikkhepato bahi upacāro na gahetabboti dasseti. Suppamusalapātopi aparikkhittagehasseva, so ca yato pahoti, tattheva gahetabbo, appahonaṭṭhāne pana vijjamānaṭṭhānameva gahetabbaṃ. Yassa pana gharassa samantato pākārādīhi parikkhepo kato hoti, tattha sova parikkhepo gharūpacāroti gahetabbaṃ.

Pubbe vuttanayenāti parikkhittagāme vuttanayena. Saṅkarīyatīti missīyati. Vikāle gā mappavesane “parikkhittassa gāmassa parikkhepaṃ atikkamantassa āpatti pācittiyassa. Aparikkhittassa gāmassa upacāraṃ okkamantassa āpatti pācittiyassā”ti vuttattā gāmagāmūpacārānaṃ asaṅkaratā icchitabbāti āha asaṅkarato cātiādi. Keci panettha pāḷiyaṃ “aparikkhittassa gāmassa upacāraṃ okkamantassāti idaṃ parikkhepārahaṭṭhānaṃ sandhāya vuttaṃ, na tato paraṃ ekaleḍḍupātaparicchinnaṃ upacāraṃ. Tasmā parikkhepārahaṭṭhānaśaṅkhātāṃ gāmaṃ okkamantasseva āpatti, na upacāra”nti vadanti, taṃ na gahetabbaṃ “gharūpacāre ṭhitassa majjhimassa purisassa leḍḍupātābbhantaraṃ gāmo nāma. Tato aññassa leḍḍupātassa abbhantaraṃ gāmūpacāro nāmā”ti idheva aṭṭhakathāyaṃ vuttattā. Vikāle gā mappavesanasikkhāpadaṭṭhakathāyañhi aparikkhittassa gāmassa upacāro adinnādāne vuttanayeneva veditabboti ayameva nayo atidisito. Teneva mātikāṭṭhakathāyampi “yvāyaṃ aparikkhittassa gāmassa upacāro dassito, tassa vasena vikāle gā mappavesanādīsu āpatti paricchinditabbā”ti vuttaṃ, tasmā parikkhittassa gāmassa parikkhepaṃ atikkamantassa, aparikkhittassa gāmassa gharūpacārato paṭṭhāya dutiyaleḍḍupātasaṅkhātāṃ gāmūpacāraṃ okkamantassa vikāle gā mappavesanāpatti hoti, mātikāyañca vikāle gāmaṃ paviseyyāti gāmaggaḥaṇeneva gāmūpacāropi gahitoti veditabbaṃ. Vikāle gā mappavesanādīsūti ādi-saddena gharagharūpacārādīsu ṭhitānaṃ uppannalābhabhājanādiṃ saṅgaṇhāti.

Nikkhamitvā bahi indakhīlāti indakhīlato bahi nikkhamitvā ṭhitaṃ yaṃ ṭhānaṃ sabbametaṃ araññanti yojanā. Ācariyadhanu nāma pakatihatthena navavidatthipamāṇaṃ, jiyāya pana āropitāya sattaṭṭhavidatthimattanti vadanti.

Kappiyanti anurūpavasena vuttaṃ akappiyassāpi appaṭiggahitassa paribhoge pācittiyattā. Pariccāgādimhi akate “idaṃ mayhaṃ santaka”nti vatthusāminā aviditampi pariggahitameva bālummatādīnaṃ santakaṃ viya, tādisaṃ avaharantopi ñātakādīhi pacchā ñatvā vatthusāminā ca anubandhitabbato pārājikova hoti. Yassa vasena puriso theno hoti, taṃ theyyanti āha “avaharaṇacittassetam adhivacana”nti. Papañcasaṅkhāti taṇhāmānadiṭṭhisaṅkhātā papañcakoṭṭhāsā. Eko cittakoṭṭhāsoti ṭhānācāvanapayogasamuṭṭhāpako eko cittakoṭṭhāsoti attho.

Abhiyogavasenāti aṭṭakaraṇavasena. Saviññāṇakenevāti idaṃ saviññāṇakānaññeva āveṇikavinicchayaṃ sandhāya vuttaṃ. Pāṇo apadantiādīsu hi “padasā nessāmī”ti paṭhamam pādam saṅkāmeti, āpatti thullaccayassātiādīnā pāḷiyam, bhikkhu dāsam disvā sukhadukkham pucchitvā vā apucchitvā vā “gaccha, palāyitvā sukham jīvā”ti vadati, so ce palāyati, duttiyapadavāre pārājikantiādīnā aṭṭhakathāyañca yo saviññāṇakānaññeva āveṇiko vinicchayo vutto, so ārāmādiaviññāṇakesu na labbhatīti tādisaṃ sandhāya “saviññāṇakenevā”ti vuttaṃ. Yo pana vinicchayo ārāmādiaviññāṇakesu labbhati, so yasmā saviññāṇakesu alabbhanako nāma natthi, tasmā vuttaṃ “nānābhaṇḍavasena saviññāṇakāviññāṇakamissakenā”ti. Saviññāṇakena ca aviññāṇakena cāti attho. Yasmā cettha aviññāṇakeneva ādiyanādīni chapī padāni na sakkā yojetum iriyāpathavikopanassa saviññāṇakavaseneva yojetabbato, tasmā “aviññāṇakenevā”ti tatiyam pakāram na vuttanti daṭṭhabbam.

Ārāmanti idaṃ upalakkhaṇamattaṃ dāsādisaviññāṇakassāpi idha saṅgahetabbato, nānābhaṇḍavasena hettha yojanā dassiyati. Parikappitaṭṭhānanti parikappitokāsam. Suṅkaghātanti ettha maggaṃ gacchantehi satthikehi attanā nīyamānabhaṇḍato rañño dātabbabhāgo suṅko nāma, so ettha haññati adatvā gacchantehi avaharīyati, taṃ vā hanti ettha rājapurisā adadantānaṃ santakaṃ balakkārenāti suṅkaghāto, “ettha pavitṭhehi suṅko dātabbo”ti rukkhapabbatādīsaññāṇena nīyamitappadesassetam adhivacanaṃ.

Pañcavīsatiavahārakathāvaṇṇanā

Katthacīti ekissā aṭṭhakathāyam. Ekaṃ pañcakaṃ dassitanti “parapariggahitañca hoti, parapariggahitasaññī ca, garuko ca hoti parikkhāro pañcamāsako vā atirekapañcamāsako vā, theyyacittañca paccupaṭṭhitaṃ hoti, ṭhānā cāvetī”ti vuttapañcaavahāraṅgāni ekaṃ pañcakanti dassitam. Dve pañcakāni dassitānīti “chahi ākārehi adinnaṃ ādiyantassa āpatti pārājikassa. Na ca sakasaññī, na ca vissāsaṅgāhī, na ca tāvakālikaṃ, garuko ca hoti parikkhāro pañcamāsako vā atirekapañcamāsako vā, theyyacittañca paccupaṭṭhitaṃ hoti, ṭhānā cāveti, āpatti pārājikassā”ti evaṃ vuttasu chasu padesu ekaṃ apanetvā sesāni pañca padāni ekaṃ pañcakaṃ katvā heṭṭhā vuttapañcakañca gahetvā dve pañcakāni dassitāni. Ettha panāti pañcahākārehītiādīsu. Sabbehipi padehīti parapariggahitañca hotītiādīhi sabbehi pañcahi padehi.

Pañcannaṃ avahārānaṃ samūho pañcakaṃ. Sako hattho sahattho, tena nibbatto, tassa vā sambandhīti sāhatthiko, avahāro. Sāhatthikādi pañcakaṃ sāhatthikapañcakantiādipadavasena nāmalābho daṭṭhabbo. Evaṃ sesesupi. Tatiyapañcomesu pañcakesūti sāhatthikapañcakatheyyāvahārāpañcakesu. Labbhamānapadavasenāti sāhatthikapañcake labbhamānassa nissaggiyāvahārapadassa vasena, theyyāvahārāpañcake labbhamānassa parikappāvahārapadassa ca vasena yojetabbanti attho.

Nissaggiyo nāma...pe... pārājikassāti iminā bahisunkaghātapātanaṃ nissaggiyapayogoti dasseti. “Hatthe bhāraṃ theyyacitto bhūmiyaṃ nikkhipati, āpatti pārājikassā”ti vuttattā pana suddhacittena gahitaparabhaṇḍassa theyyacittena gumbādipaṭicchannaṭṭhāne khipanampi imasmiṃ nissaggiyapayoge saṅgayhatīti daṭṭhabbaṃ. Kiriyaśiddhito puretameva pārājikāpattisaṅkhātaṃ atthaṃ sādhetīti atthasādhako. Atha vā attano vattamānakkhaṇe avijjamānampi kiriyaśiddhisāṅkhātaṃ atthaṃ avassaṃ āpattiṃ sādhetīti atthasādhako. Asukaṃ nāma bhaṇḍaṃ yadā sakkosīti idaṃ nidassanamattaṃ parassa telakumbhiyā upāhanādīnaṃ nikkhepapayogassāpi atthasādhakattā. Tathā hi vuttaṃ mātikāṭṭhakathāyaṃ -

“Atthasādhako nāma ‘asukassa bhaṇḍaṃ yadā sakkoti, tadā taṃ avaharā’ti aññaṃ āṇāpeti. Tattha sace paro anantarāyiko hutvā taṃ avaharati, āṇāpakassa āṇattikkhaṇeyeva pārājikaṃ. Parassa vā pana telakumbhiyā pādagghanakatelamaṃ avassaṃ pivanakāni upāhanādīni pakkhipati, hatthato muttamatteyeva pārājika”nti.

Imassa atthasādhakassa āṇattiyā ca ko visesoti? Taṅkhaṇaṇṇeva gahaṇe niyuñjanaṃ āṇattikapayogo, kālantarena gahaṇatthaṃ niyogo atthasādhakoti ayaṃ nesaṃ viseso. Tenevāha “asukakaṃ nāma bhaṇḍaṃ yadā sakkosī”tiādi. Dhuranikkhepo pana upanikkhittabhaṇḍavasena veditabboti idaṃ nidassanamattaṃ, āramābhuyuñjanādīsipi tāvakālikabhaṇḍadeyyānaṃ adānēpi eseṇa nayo. Bhaṇḍaggahaṇappayogato āṇattiyā pubbattā āha “āṇattivasena pubbapayogo veditabbo”ti. Payogena saha vattamāno avahāro sahapayogoti āha “ṭhānācāvanavasenā”ti, idaṃca nidassanamattaṃ khīlasāṅkamanādīsipi asati ṭhānācāvane sahapayogattā. Vuttañhi mātikāṭṭhakathāyaṃ “ṭhānācāvanavasena khīlādīni saṅkāmetvā khetṭādiggahaṇavasena ca sahapayogo veditabbo”ti.

Tulayitvāti upaparikkhitvā. Sāmīcīti vattaṃ. Sakasaññāya adentassa āpatti natthīti vadanti. Sammaddoti nividdhatāsāṅkhobho. Bhaṭṭhe janakāyeti apagate janasaṃmūhe. Attano santakaṃ katvā etasseva bhikkhuno dehīti idaṃ ubhinnaṃ kukkuccavinodanattaṃ vuttaṃ. Avahāraṃ hi “mayā sahatthena na dinnāṃ, bhaṇḍadeyyaṃ eta”nti kukkuccaṃ uppajjeyya, itarassa ca “mayā paṭhamaṃ dhuranikkhepaṃ katvā pacchā adinnaṃ gahita”nti kukkuccaṃ uppajjeyyāti.

Samagghanti appagghaṃ. Dāruatthaṃ pharati dārūhi kattabbakiccaṃ sādheti. Ekadivasāṃ dantakaṭṭhacchedanādīnā yā ayaṃ agghahāni vuttā, sā sabbā bhaṇḍasāminā kiṇitvā gahitameva sandhāya vuttā. Sabbāṃ panetaṃ aṭṭhakathācariyappamāṇena veditabbaṃ. Pāsāṇaṃca sakkharaṇaṃ pāsāṇasakkharaṃ.

Akkhadassāti ettha akkha-saddena kira vinicchayasālā vuccati, tattha nisīditvā vajjāvajjaṃ nirūpayantīti “akkhadassā”ti vuccanti dhammavinicchanaṃkā. Hananaṃ nāma hatthapādādīhi pothanañceva hatthanāsādicchedanañca hotīti āha “haneyyunti potheyyuñceva chindeyyuñcā”ti.

Padabhājanīyañca “hatthena vā pādena vā kasāya vā vettena vā aḍḍhadaṇḍakena vā chajjāya vā haneyyu”nti vuttaṃ. Tattha aḍḍhadaṇḍakenāti dvihatthappamāṇena rassamuggarena, veḷupesikāya vā. Chejjāya vāti hatthādīnaṃ chedanena. Chindanti etāya hatthapādādīnīti chejjā, satthaṃ, tena satthenātipi attho. Nīhareyyunti raṭṭhato nīhareyyuṃ. “Corosi...pe... thenosī”ti ettha paribhāseyyunti padaṃ ajjhāharitvā attho veditabboti āha “corosi...pe... paribhāseyyu”nti. Yaṃ taṃ bhaṇḍaṃ dassitanti sambandho.

93. Yattha yattha ṭhitanti bhūmiyādīsu yattha yattha ṭhitaṃ. Yathā yathā ādānaṃ gacchatīti yena yena ākārena gahaṇaṃ upagacchati.

Bhūmaṭṭhakathāvaṇṇanā

94. Vācāya vācāyāti ekekatthadīpikāya vācāya vācāya. Upaladdhoti ñāto. Pāḷiyaṃ sesaṭṭhakathāsu ca kudālaṃ vā piṭakaṃ vāti idameva dvayaṃ vatvā vāsipharaṣūnaṃ avuttattā tesampi saṅkhepaṭṭhakathādīsu āgatabhāvaṃ dassetuṃ saṅkhepaṭṭhakathāyantiādi vuttaṃ. Theyyacittena katattā “dukkaṭehi saddhiṃ pācittiyānī”ti vuttaṃ.

Aṭṭhavidhaṃ hetantiādīsu etaṃ dukkaṭaṃ nāma therehi dhammasaṅgāhakehi imasmiṃ ṭhāne samodhānetvā aṭṭhavidhanti dassitanti yojanā. Sabbesampi dukkaṭānaṃ imesuyeva aṭṭhasu saṅgahetabbabhāvato pana itarehi sattahi dukkaṭehi vinimuttaṃ vinayadukkaṭeyeva saṅgahetabbaṃ. Dasavidhaṃ ratananti “muttā maṇi veḷuriyo saṅkho silā pavāḷaṃ rajataṃ jātarūpaṃ lohitako masāragalla”nti evamāgataṃ dasavidhaṃ ratanaṃ.

“Muttā maṇi veḷuriyo ca saṅkho,
Silā pavāḷaṃ rajatañca hemaṃ;
Lohitakañca masāragallaṃ,
Dasete dhīro ratanāni jaññā”ti. -

Hi vuttaṃ. Sattavidhaṃ dhaññanti sāli vīhi yavo kaṅgu kudrūsaṃ varako godhumoti imaṃ sattavidhaṃ dhaññaṃ. Āvudhabhaṇḍādinti ādi-saddena turīyabhaṇḍaitthirūpādiṃ saṅgaṇhāti. Anāmasitabbe vatthumhi dukkaṭaṃ anāmāsadukkaṭaṃ. Durūpaciṇṇadukkaṭanti “akattabba”nti vāritassa katattā duṭṭhu upaciṇṇaṃ caritanti durūpaciṇṇaṃ, tasmīṃ dukkaṭaṃ durūpaciṇṇadukkaṭaṃ. Vinaye paññattaṃ avasesaṃ dukkaṭaṃ vinayadukkaṭaṃ. Ekādasa samanubhāsanā nāma bhikkhupātimokkhe cattāro yāvatatīyakā saṅghādisesā ariṭṭhasikkhāpadanti pañca, bhikkhunīpātimokkhe ekaṃ yāvatatīyakapārājikaṃ cattāro saṅghādisesā caṇḍakālīsikkhāpadanti cha.

Sahapayogato paṭṭhāya cettha purimapurimā āpattiyo paṭippassambhantīti āha atha dhuranikkhepaṃ akatvātiādi. “Dhuranikkhepaṃ akatvā”ti vuttattā dhuranikkhepaṃ katvā puna khaṇantassa purimāpattiyo na

paṭippassambhantīti vadanti. “Chedanapaccayā dukkaṭaṃ desetvā muccatī”ti vatvā pubbapayoge āpattīnaṃ desetabbatāya avuttattā saḥapayoge patte pubbapayoge āpattiyo paṭippassambhantīti veditabbaṃ.

Aparaddhaṃ viraddhaṃ khalitanti sabbametaṃ yañca dukkaṭanti ettha vuttassa dukkaṭassa pariyāyavacanaṃ, yaṃ manusso karetiādi panettha opammanidassanaṃ. Saṃyogabhāvoti dvittaṃ sandhāya vuttaṃ, tena rassattassāpi nimittaṃ dassitanti veditabbaṃ. Ekassa mūleti ekassa santike. Sabbatthāpi āmasane dukkaṭaṃ, phandāpane thullaccayañca visuṃ visuṃ āmasanaphandāpanapayogaṃ karontasseva hoti, ekapayogena gaṇhantassa pana uddhāre pārājikameva, na dukkaṭathullaccayānīti vadanti, ekapayogena gaṇhantassāpi āmasanaphandāpanānampi labbhamānattā taṃ na gahetabbaṃ. Na hi sakkā anāmasitvā aphanāpetvā ca kiñci gahetuṃ. “Ekameva desetvā muccatī”ti paṃsukhaṇanādisamānapayogepi purimā āpatti uttaramuttaraṃ āpattiṃ patvā paṭippassambhantīti saññāya kurundaṭṭhakathāyaṃ vuttaṃ, itaraṭṭhakathāsu pana khaṇanapayogabhedeḥi payoge payoge āpannā āpattiyo uttaramuttaraṃ patvā na paṭippassambhanti aññamaññaṃ sadisattā viyūhanaṃ patvā tā sabbāpi paṭippassambhanti visadisapayogattāti iminā adhippāyena paṭippassaddhividhānaṃ vuttanti veditabbaṃ. Iminā hi avahārakassa āsannaṃ orimantaṃ parāmasati.

Tatthevāti mukhavaṭṭiyameva. Bundenāti kumbhiyā heṭṭhimatalena. Ekaṭṭhāne ṭhitāya kumbhiyā ṭhānā cāvanaṃ chahi ākārehi veditabbanti sambandho. Ekaṭṭhāneti ca saṅkhalikabaddhabhāvena ekasmiṃ patiṭṭhitokāsaṭṭhāneti attho. Khāṇukaṃ kesaggamattampi ṭhānā cāvetīti khāṇukaṃ attano patiṭṭhitaṭṭhānato pañcahi ākārehi ṭhānā cāveti. Chinnamatte pārājikanti avassaṃ ce patati, chinnamatte pārājikaṃ. Paricchedoti pañcamāsakādigarubhāvaparicchedo. Apabyūhantoti ṭhitaṭṭhānato apanayanavasena viyūhanto rāsīṃ karonto. Evaṃ katvāti bhājanamukhavaṭṭiyā kumbhigatena bhājanagatassa ekābaddhabhāvaṃ viyojetvāti attho. Upaḍḍhakumbhīyanti upaḍḍhapuṇṇāya kumbhiyā. Vinayadhammatāti adhiḥakāraṇālābhe vinayavinicchayadhammatāti adhippāyo. Na kevalaṇcetta garukatāva, suttānugamanampi atthīti dassento apicātiādimāha. Kaṇṭhena pana paricchinnaḥleti mukhagataṃ ajjhohatākāleti attho. Ajjhoharaṇameva hettha paricchindanaṃ, na kaṇṭhapidhanaṃ. Cikkaṇanti thaddhaṃ, bahalaṃ ghananti attho.

Yopi theyyacittena parassa kumbhiyā pādagghanaṃ sappiṃ vā telaṃ vā avassaṃ pivanakaṃ yaṃ kiñci dukūlasāṭakaṃ vā cammakhaṇḍādīnaṃ vā aññataraṃ pakkhipati, hatthato muttamatte pārājikanti ettha avahāro vīmaṃsitabbo. Yadi ca dukūlādīsu sappitelānaṃ pavisaṇaṃ sandhāya pārājikaṃ bhaveyya, tattha pavitṭhatelādino kumbhigatena ekābaddhatāya na tāva avahāro bhājanantaraṃ pavesetvā gahaṇakāle viya. Tathā hi vuttaṃ - “bhājanaṃ pana nimujjāpetvā gaṇhantassa yāva ekābaddhaṃ hoti, tāva rakkhatī”tiādi. Atha telādivināsena pārājikaṃ bhaveyya, tadāpi tiṇajjhāpanādīsu viya avahāro natthi, dukkaṭena saddhiṃ bhaṇḍadeyyameva hoti, tathā ca pādagghanaṃ telādiṃ pītaṃ dukūlādiṃ uddharantassāpi pārājikaṃ na siyā tattha pavitṭhassa telādino vinaṭṭhaṭṭhena gahaṇakkhaṇe avijjamānattā, vijjamānattena ca uddhāreyeva pārājikaṃ vattabbaṃ, na

hatthato muttamatteti. Sabbaatthakathāsu ca dukūlādīnaṃ pakkhipane hatthato muttamatte pārājikassa vuttattā na taṃ paṭikkhipituṃ sakkā. Aṭṭhakathāppamaṇena panetaṃ gahetabbaṃ, yutti panettha paṇḍitehi pubbāparaṃ saṃsanditvā uddhāretabbā.

Palibujjhissatīti nivāressati. Vuttanayena pārājikanti hatthato muttamatteyeva pārājikaṃ. Neva avahāro, na gīvāti attano bhājanattā vuttaṃ, anāpattimattameva vuttaṃ, na pana evaṃ vicāritanti adhippāyo. Bahigataṃ nāma hotīti tato paṭṭhāya telassa aṭṭhānato adhomukhabhāvato ca bahigataṃ nāma hoti. Anto paṭṭhāya chidde kariyamāne telassa nikkhamitvā gatagataṭṭhānaṃ bhājanasaṅkhyameva gacchatīti āha “bāhirantato pādagghanake gaḷite pārājika”nti. Yathā tathā vā katassāti bāhirantato vā abbhantarantato vā paṭṭhāya katassa. Majjhe ṭhapetvā katachiddeti majjhe thokaṃ kapālaṃ ṭhapetvā pacchā taṃ chindantena katachidde.

Patthīnassa khādanaṃ itarassa pānaṅca sappiādīnaṃ paribhogoti āha “akhāditabbaṃ vā apātabbaṃ vā karotī”ti. Kasmā panettha dukkaṭaṃ vuttanti āha “ṭhānācāvanassa natthitāya dukkaṭa”nti. Purimadvayanti bhedanaṃ chaḍḍanaṅca. Kumbhijajjarakaraṇenāti puṇṇakumbhiyā jajjarakaraṇena. Mātikāujukaraṇenāti udakapuṇṇāya mātikāya ujukaraṇena. Ekalakkhaṇanti bhedanaṃ kumbhiyā jajjarakaraṇena, chaḍḍanaṃ mātikāya ujukaraṇena ca saddhiṃ ekasabhāvaṃ. Pacchimaṃ pana dvayanti jhāpanaṃ aparibhogakaraṇaṅca. Ettha evaṃ vinicchayaṃ vadantīti etasmiṃ mahāaṭṭhakathāyaṃ vutte atthe eke ācariyā evaṃ vinicchayaṃ vadanti. Pacchimadvayaṃ sandhāya vuttanti ettha purimapadadvaye vinicchayo heṭṭhā vuttānusārena sakkā viññātunti tattha kiñci avatvā pacchimapadadvayaṃ sandhāya “ṭhānācāvanassa natthitāya dukkaṭa”nti idaṃ vuttanti adhippāyo. Theyyacittenāti attano vā parassa vā kātukāmatāvasena uppannattheyyacittena. Vināsetukāmatāyāti hatthapādādīni chindanto viya kevalaṃ vināsetukāmatāya. Vuttanayena bhindantassa vā chaḍḍentassa vāti muggarena pothetvā bhindantassa vā udakaṃ vā vālikaṃ vā ākiritvā uttarāpentassa vāti attho. Ayuttanti ceti pāliyaṃ purimadvayepi dukkaṭasseva vuttattā “purimadvaye pārājika”nti idaṃ ayuttanti yadi tumhākaṃ siyāti attho. Nāti ayuttabhāvaṃ nisedhetvā tattha kāraṇamāha “aññathā gahetabbatthato”ti.

Evameke vadantīti heṭṭhā vuttassa atthanayassa attanā anabhimatabhāvaṃ dassetvā sayaṃ aññathāpi pāliṃ aṭṭhakathaṅca saṃsanditvā atthaṃ dassetukāmo ayaṃ panettha sārotiādīmāha. Acāvetukāmovāti theyyacittena ṭhānā acāvetukāmovā. Achaḍḍetukāmoyevāti etthāpi theyyacittenāti sambandhitabbaṃ. Idañhi theyyacittapakkaṃ sandhāya vuttaṃ nāsetukāmatāpakkhassa vakkhamānattā. Tenevāha nāsetukāmatāpakke panātiādi. Itarathāpi yujjatīti theyyacittābhāvā ṭhānā cāvetukāmassāpi dukkaṭaṃ yujjatīti vuttaṃ hoti.

Bhūmaṭṭhakathāvaṇṇanāyayaṃ nīṭṭhito.

Ākāsaṭṭhakathāvaṇṇanā

96. Ākāsaṭṭhakathāyaṃ antovatthumhīti parikkhittassa vatthussa anto. Antogāmeti parikkhittassa gāmassa anto. Aparikkhitte pana vatthumhi gāme vā ṭhitaṭṭhānameva ṭhānaṃ. Aṭṭvimukhaṃ karoti...pe... rakkhatīti tena payogena tassa icchitaṭṭhānaṃ āgatattā rakkhati. Gāmato nikkhantassāti parikkhittagāmato nikkhantassa. Kapiñjaro nāma aññamaññaṃ yujjhāpanatthāya bālajanehi posāvaniyapakkhijāti.

Vehāsaṭṭhakathāvaṇṇanā

97. Vehāsaṭṭhakathāyaṃ chinnamatte muttamatteti yathā chinnaṃ muttañca pakatiṭṭhāne na tiṭṭhati, tathā chedanaṃ mocanañca sandhāya vuttaṃ.

Udakaṭṭhakathāvaṇṇanā

98. Udakaṭṭhakathāyaṃ sandamānaudake nikkhittaṃ na tiṭṭhatīti āha “asandanake udaye”ti. Anāpattīti hatthavārapadavāresu dukkaṭṭhāpattiyā abhāvaṃ sandhāya vuttaṃ. Kaḍḍhatīti heṭṭhato osāreti. Sakalamudakanti daṇḍena phuṭṭhokāsagataṃ sakalamudakaṃ. Na udakaṃ ṭhānanti attanā kataṭṭhānassa aṭṭhānattā. Paduminiyanti padumagacche. Kalāpabandhanti hatthakavasena khuddakaṃ katvā baddhaṃ kalāpabaddhaṃ. Bhārabaddhaṃ nāma sīsabhārādivasena baddhaṃ. Muḷālanti kandaṃ. Pattaṃ vā pupphaṃ vāti idaṃ kaddamassa anto pavisitvā ṭhitaṃ sandhāya vuttaṃ. Niddhamanatumanti vāpiyā udakassa nikkhamananāḷaṃ. Udakavāhakanti mahāmātikaṃ. Avahārena so na kāretabboti iminā pāṇaṃ jīvitaṃ voropane āpattiyā sabbattha na muccatīti dīpeti. Mātikaṃ āropetvāti khuddakamātikaṃ āropetvā. Maritvā...pe... tiṭṭhantīti ettha matamacchānaṃyeva tesāṃ santakattā amate gaṇhantassa natthi avahāro.

Nāvaṭṭhakathāvaṇṇanā

99. Nāvaṭṭhakathāyaṃ thullaccayampi pārājikampi hotīti ettha paṭhamam ṭhānā acāvetvā mutte thullaccayaṃ, paṭhamam pana ṭhānā cāvetvā mutte pārājikanti veditabbaṃ. Pāse baddhasūkaro viyātiādinā vuttaṃ sandhāyāha “tattha yutti pubbe vuttāevā”ti. Vipannaṭṭhanāvāti visamavātehi desantaraṃ palātā, bhijjitvā vā vināsaṃ patvā udaye nimujjitvā heṭṭhā bhūmitalaṃ appatvā sāmikehi ca apariccattālayā vuccati. Balavā ca vāto āgammāti iminā asati vāte ayaṃ payogo katoti dasseti. Puggalassa natthi avahāroti sukkhamātikāyaṃ ujukaraṇanayena vuttaṃ. Taṃ attano pādena anakkamitvā hatthena ca anukkipitvā aññasmim daṇḍādīsu bandhitvā ṭhapite yujjati, attano pādena akkamitvā hatthena ca ukkipitvā ṭhitassa pana balavavātena chattacīvarādīsu pahaṭesu pakatiṃ vijahitvā daḷhataraṃ akkamanagahaṇādipayogo abhinavo kātabbo siyā. Itarathā chattacīvarādīni vā vigacchanti, avahārako vā sayaṃ patissati, nāvā ca tadā na gamissati. Tasmā īdise abhinavappayoge sati avahārena bhavitabbaṃ. Sukkhamātikāyaṃ ujukatāya udakāgamanakāle kātabbakiccaṃ natthīti taṃ idha nidassanaṃ na hoti. Dāsaṃ pana pakatiyā palāyantaṃ “sīghaṃ yāhi”ti vatvā pakatigamanato turitagamanuppādanādinā idha nidassanena bhavitabbanti amhākaṃ khanti, vīmaṃsitvā gahetabbaṃ. Vāte āgatepi yattha atilahukattā nāvāya kañci payogaṃ akatvā pakatiyā avahārako tiṭṭhati, tatthidaṃ aṭṭhakathāyaṃ vuttanti gahetabbaṃ.

Yānaṭṭhakathāvaṇṇanā

100. Yānaṭṭhakathāyaṃ ubhosu passesūti catunnaṃ thambhānaṃ upari caturassaṃ dārusaṅghātaṃ āropetvā tassa vāmadakkhiṇapassesu ubhosu vātātapādi parissayavinodanattaṃ garuḷapakkhino ubho pakkhā viya katā sandamānikā. Dukayuttassāti dvīhi goṇehi yuttassa. Ayuttakanti goṇehi ayuttaṃ. Kappakatāti dvinnaṃ sikhānaṃ sandhiṭṭhāne gosiṅgāni viya dve koṭiyo ṭhapetvā upatthambhaniṃ kappakatā nāma, sā dvīhipi koṭihi bhūmiyaṃ patiṭṭhāti, tenāha “cha ṭhānānī”ti. Tīṇi vā cattāri vā ṭhānānīti akappakatāya upatthambhaniyā ca dvinnaṃ cakkānañca vasena tīṇi ṭhānāni, kappakatāya vasena cattāri ṭhānāni, tathā pathaviyaṃ ṭhapitassa tīṇi ṭhānānīti sambandho. Akkhasīsehīti akkhadārūno dvīhi koṭihi. Akkhuddhīhīti akkhadārūnā sampañcchakā heṭṭhimabhāge kappakatā dve dārukhaṇḍā akkhuddhiyo nāma, tāsaṃ kappakatānaṃ dvinnaṃ kappasīsāni cattāri idha “akkhuddhiyo”ti vuccanti, tenāha “catūhi ca akkhuddhīhī”ti. Tāhi patiṭṭhitāhi patiṭṭhitatṭhānāni cattāri dhurena patiṭṭhitatṭhānaṃ ekanti pañca ṭhānāni honti. Uddhiyova “uddhikhāṇukā”ti vuttā, uddhikhāṇukānaṃ abhāve akkhasīsānaṃ patiṭṭhānokāsaṃ dassento āha samameva bāhaṃ katvātiādi. Tattha samamevāti uddhiyo heṭṭhā anolambetvā bāhuno heṭṭhimabhāgaṃ samaṃ katvā dvinnaṃ bāhudārūnaṃ majjhe akkhasīsappamāṇena chiddaṃ katvā tattha akkhasīsāni pavesitāni honti, tena bāhānaṃ heṭṭhābhāgaṃ sabbaṃ bhūmiṃ phusitvā tiṭṭhati, tenāha “sabbaṃ pathaviṃ phusitvā tiṭṭhati”ti. Sesāṃ nāvāyaṃ vuttasadisanti iminā yadi pana taṃ evaṃ gacchantaṃ pakatigamaṃ pacchinditvā aññaṃ disābhāgaṃ neti, pārājikaṃ. Sayameva yaṃ kiñci ṭhānaṃ sampattaṃ ṭhānā acālentova vikkiṇitvā gacchati, nevatthi avahāro, bhaṇḍadeyyaṃ pana hotīti imaṃ nayaṃ atidisati.

Bhāraṭṭhakathāvaṇṇanā

101. Bhāraṭṭhakathāyaṃ bhāraṭṭhanti mātikāpadassa bhāro nāmāti idaṃ atthadassananti āha “bhāroyeva bhāraṭṭha”nti. Purimagaleti galassa purimabhāge. Galavāṭakoti gīvāya uparimagalavāṭako. Uraparicchedamajjheti urapariyantassa majjhe. Sāmihehi anāṇattoti idaṃ yadi sāmihehi “imaṃ bhāraṃ netvā asukaṭṭhāne dehī”ti āṇatto bhavēyya, tadā tena gahitabhaṇḍaṃ upanikkhittaṃ siyā, tañca theyyacittena sīsādito oropentassāpi avahāro na siyā, sāmikānaṃ pana dhuranikkhepe eva siyāti tato upanikkhittabhaṇḍabhāvato viyojetuṃ vuttaṃ, teneva vakkhati “tehi pana anāṇattattā pārājika”nti. Ghaṃsantoti sīsato anukkipanto, yadi ukkhipeyya, ukkhittamatte pārājikaṃ, tenāha sīsato kesaggamattampītiādi. Yo cāyanti yo ayaṃ vinicchayo.

Ārāmaṭṭhakathāvaṇṇanā

102. Ārāmaṭṭhakathāyaṃ ārāmaṃ abhiyuñjatīti idaṃ abhiyogakaraṇaṃ paresaṃ bhūmaṭṭhabhaṇḍādīsipi kātuṃ vaṭṭatiyeva. Ārāmādithāvaressu pana yebhuyyena abhiyogavaseneva gahaṇasambhavato ettheva pāliyaṃ abhiyogo vutto, iti iminā nayena sabbatthāpi sakkā ñātunti gahetabbaṃ. Adinnādānassa payogattāti sahapayogamāha. Vatthumhiyeva katapayogattā

sahapayogavasena hetam dukkaṭam. Sayampīti abhiyujjakoṇi. “Kiṃ karomi kiṃ karomī”ti evaṃ kiṃkārameva paṭissuṇanto viya caratīti kiṃkārapaṭissāvī, tassa bhāvo kiṃkārapaṭissāvibhāvo, tasmim, attano vasavattibhāveti vuttam hoti. Ukkocanti lañjam. Sabbesaṃ pārājikanti kūṭavinicchayikādīnam. Ayaṃ vatthusāmītiādikassa ubhinnaṃ dhuranikkhepakaraṇahetuno payogassa karaṇakkhaṇeva pārājikaṃ hotīti veditabbaṃ. Sace pana sāmikassa vimati ca dhuranikkhepo ca kamena uppajjanti, payogasamuṭṭhāpakacittakkhaṇe pārājikameva hoti, na thullaccayaṃ. Yadi vimatiyeva uppajjati, tadā thullaccayamevāti veditabbaṃ, ayaṃ nayo sabbattha yathānurūpaṃ gahetabbo. Dhuranikkhepavaseneva parājayoti sāmiko “ahaṃ na muccāmī”ti dhuraṃ anikkhipanto aṭṭo parājito nāma na hotīti dasseti.

Vihāraṭṭhakathāvaṇṇanā

103. Vihāraṭṭhakathāyaṃ viharanti upacārasīmāsaṅkhātaṃ sakalaṃ viharāṃ. Pariveṇanti tassa viharassa abbhantare viṣuṃ viṣuṃ pākārādiparicchinnatṭhānaṃ. Āvāsanti ekaṃ āvasathamattaṃ. Gaṇasantake paricchinnasāmikattā sakkā dhuraṃ nikkhipāpetunti āha “dīghabhāṇakādibhedassa pana gaṇassā”ti. Idhāpi sace ekopi dhuraṃ na nikkhipati, rakkhatiyeva. Esa nayo bahūnaṃ santake sabbattha.

Khettaṭṭhakathāvaṇṇanā

104. Khettaṭṭhakathāyaṃ nirumbhitvā vātiādīsu gaṇhantassāti paccekaṃ yojetabbaṃ, tattha nirumbhitvā gahaṇaṃ nāma vīhisīsaṃ acchinditvā yathāṭṭhitameva hatthena gahetvā ākaḍḍhitvā bījamattasseva gahaṇaṃ. Ekamekanti ekaṃ vīhisīsaṃ. Yasmiṃ bīje vātiādi nirumbhitvā gahaṇādīsu yathākkamaṃ yojetabbaṃ. “Tasmim bandhanā mocitamatte”ti vacanato tasmim bījādīmhi bandhanā mutte sati tato anapanītepi ṭhānantarassa abhāvā pārājikameva. Yassa pana sīsādikassa santarādinā saha saṃsibbanam vā ekābaddhatā vā hoti, tassa bandhanā mocite thullaccayaṃ, itaraṭṭhānato mocite pārājikanti gahetabbaṃ, tenāha vīhināṇantiādi. Sabhusanti palālasahitaṃ. Khīlenāti khāṇukena. Ettha ca khīlasaṅkamanādīsu sahapayogo dhuranikkhepo cāti ubhayaṃ sambhavati. Khīlasaṅkamanādi ettha sahapayogo. Tasmiṃca kate yadi sāmikā dhuraṃ na nikkhipanti puna gaṇhitukāmāva honti, na tāva avahāro, “khīlaṃ saṅkāmetvā khetādiṃ asuko rājavallabho bhikkhu gaṇhitukāmo”ti ṇatvā tassa balaṃ kakkhaḍḍibhāvañca nissāya khīlasaṅkamanādikiriyāniṭṭhānato paṭhamameva sāmikā dhuraṃ nikkhipanti, na avahāro etassa payoganiṭṭhānato puretameva dhurassa nikkhattattā. Yādā pana khīlasaṅkamanādipayogeneva dhuranikkhepo hoti, tadāyeva avahāro, tenevettha “tañca kho sāmikānaṃ dhuranikkhepenā”ti vuttam. Khīlādīnaṃ saṅkamitabhāvaṃ ajānitvā sāmikānaṃ sampaṭicchanaṃpettha dhuranikkhepoti veditabbo. Evaṃ sabbatthāti yathāvuttamatthaṃ rajjusaṅkamanādīsopi atidisati. Yaṭṭhinti mānadaṇḍaṃ. Ekasmiṃ anāgate thullaccayaṃ, tasmim āgate pārājikanti sace dārūni nikhaṇitvā tattakeneva gaṇhitukāmo hoti, avasāne dārumhi pārājikaṃ. Sace tattha kaṇṭakasākhādīhi pādānaṃ antaraṃ paṭicchādetvā kassaci appavesārahaṃ katvā gahetukāmo hoti, avasānasākhāya pārājikaṃ, tenāha “sākhāparivāreneva attano kātuṃ sakkotī”ti, dārūni ca nikhaṇitvā

sākhāparivārañca katvā eva attano santakaṃ kātuṃ sakkotīti attho.
Khetamariyādanti vuttamevatthaṃ vibhāvetuṃ “kedārapāḷi”nti vuttaṃ.
Idaṃca khīlasaṅkamanādinā gahaṇaṃ āramādīsupi labbhateva.

Vatthuṭṭhakathāvaṇṇanā

105. Vatthuṭṭhakathāyaṃ tiṇṇaṃ pākārānanti iṭṭhakasilādārūnaṃ vasena tiṇṇaṃ pākārānaṃ.

106. Gāmaṭṭhakathāyaṃ “gāmo nāmā”ti pāliyaṃ na vuttaṃ sabbaso gāmalakkhaṇassa pubbe vuttatā.

Araññaṭṭhakathāvaṇṇanā

107. Araññaṭṭhakathāyaṃ vinivijjhivāti ujukameva vinivijjhivā.
Lakkhaṇacchinnassāti araññasāmikānaṃ hatthato kiṇitvā gaṇhantehi kataakkharādisaññāṇassa. Challyā pariyonaddhanti iminā sāmikānaṃ nirāpekkhatāya cirachaḍḍitabhāvaṃ dīpeti, tenāha “gahetuṃ vaṭṭatī”ti. Yadi sāmikānaṃ sāpekkhatā atthi, na vaṭṭati. Tāni katāni ajjhāvutthāni ca hontīti tāni gehādīni katāni pariniṭṭhitāni manussehi ca ajjhāvutthāni ca honti. Dārūnīti gehādīnaṃ katattā avasiṭṭhadārūni. Gahetuṃ vaṭṭatīti sāmikānaṃ anālayattā vuttaṃ, te ca yadi gahaṇakāle disvā sālayā hutvā vārenti, gahetuṃ na vaṭṭatiyeva. “Dehī”ti vutte dātabbamevāti “dehī”ti vutte “dassāmī”ti ābhogaṃ katvā gacchantassa “dehī”ti avutte adatvā gamane āpatti natthi. Pacchāpi tehi codite dātabbameva.

Adisvā gacchati, bhaṇḍadeyyanti suddhacittena gatassa bhaṇḍadeyyaṃ. Ārakkhaṭṭhānampi suddhacittena atikkamitvā theyyacitte uppannapi avahāro natthi ārakkhaṭṭhānassa atikkantattā. Keci pana “yattha katthaci nītānampi dārūnaṃ araññasāmikānaññeva santakattā puna theyyacittaṃ uppādetvā gacchati, pārājikamevā”ti vadanti, taṃ na yuttaṃ “ārakkhaṭṭhānaṃ patvā...pe... assatiyā atikkamatī”ti, sahasā taṃ ṭhānaṃ atikkamatītiadinā ca ārakkhaṭṭhānātikkameyeva āpattiyā vuccamānattā, ārakkhaṭṭhānātikkamameva sandhāya “idaṃ pana theyyacittena pariharantassa ākāseṇa gacchatopi pārājikamevā”ti vuttaṃ. Yañca “yattha katthaci nītānampi dārūnaṃ araññasāmikānaññeva santakattā”ti kāraṇaṃ vuttaṃ, tampi ārakkhaṭṭhānato bahi pārājikāpajjanassa kāraṇaṃ na hoti bhaṇḍadeyyabhāvasseva kāraṇattā. Tesaṃ santakatteneva hi bahi katassāpi bhaṇḍadeyyaṃ jātaṃ, itarathā ca bhaṇḍadeyyampi na siyā suṅkaghātātikkame viya. Addhikehi dinnameva suṅkikānaṃ santakaṃ hoti, nādinnaṃ, tena taṃ ṭhānaṃ yato kutoci paccayato suddhacittena atikkantassa bhaṇḍadeyyampi na hoti. Idha pana araññasāmikānaṃ santakattā sabbatthāpi bhaṇḍadeyyameva hoti, tenevetāṃ araññe ārakkhaṭṭhānaṃ suṅkaghātato garutaraṃ jātaṃ. Yadi hi ārakkhaṭṭhānato bahipi theyyacitte sati avahāro bhavēyya, ārakkhaṭṭhānaṃ patvātiadinā ṭhānaniyamo niratthako siyā yattha katthaci theyyacitte uppanne pārājikanti vattabbato. Tasmā ārakkhaṭṭhānato bahi theyyacittena gacchantassa avahāro na bhavati evāti niṭṭhamettha gantabbaṃ. Idaṃ pana theyyacittena

pariharantassāti yasmim padese atikkante tesam araṇṇaṃ ārakkhaṭṭhānañca atikkanto nāma hoti, taṃ padesaṃ ākāsenāpi atikkamanavasena gacchantassāpīti attho.

Udakakathāvaṇṇanā

108. Udakakathāyaṃ mahākucchikā udakacāṭi udakamaṇiko, “samekhalā cāṭi udakamaṇiko”tipi vadanti. Tatthāti tesu bhājanesu. Bhūtagāmena saddhimpīti pi-saddena akappiyapathavimpi saṅgaṇhāti. Taḷākarakkhaṇatthāyāti “mahodakaṃ āgantvā taḷākamariyādaṃ mā chindī”ti taḷākarakkhaṇatthaṃ. Nibbahanaudakanti ettha taḷākassa ekena unnatena passena adhikajalaṃ nibbahati nigacchati etenāti “nibbahana”nti adhikajalanikkhamanamātikā vuccati. Tattha gacchamānaṃ udakaṃ nibbahanaudakaṃ nāma. Niddhamanatumbanti sassādīnaṃ atthāya iṭṭhakādīhi kataṃ udakanikkhamanapanāḷi. Mariyādaṃ dubbalaṃ katvāti ettha dubbalaṃ akatvāpi yathāvuttappayoge kate mariyādaṃ chinditvā nikkhantaudakagghānurūpena avahārena kattabbameva. Yattakaṃ tappaccayā sassaṃ uppajjati bījakasikammādibbayaṃ ṭhapetvā yaṃ adhikalābhaṃ uppajjati, taṃ sandhāya vuttaṃ. Na hi tehi kātappaṃ vayakaraṇampi etassa dātappaṃ. Idañca taruṇasasse jāte udakaṃ vināsentaṃ yujjati, sasse pana sabbathā akateyeva udakaṃ vināsentaṃ ca udakagghameva dātappaṃ, na tappaccayā sakalaṃ sassaṃ tena vināsitaḥṇaḍṇasseva bhaṇḍadeyyattā, itarathā vāṇijjādiatthāya parehi ṭhapitaḥṇaḍṇaṃ avaharantaṃ tadubhayampi gahetvā bhaṇḍagghaṃ kātappaṃ siyā, tañca na yuttanti amhākaṃ khanti. Sāmikānaṃ dhuranikkhepenāti ettha ekassa santake taḷāke khette ca jāte tasseeva dhuranikkhepena pārājikaṃ, yadi pana taṃ taḷākaṃ sabbasādhāraṇaṃ, khetṭāni pāṭipuggalikāni, tassa tassa puggalasseva dhuranikkhepe avahāro, atha khetṭāni sabbasādhāraṇāni, sabbesaṃ dhuranikkhepeyeva pārājikaṃ, nāsati dātṭhabbaṃ.

Aniggateti anikkhante, taḷākeyeva ṭhiteti attho. Paresaṃ mātikāmukhanti khuddakamātikāmukhaṃ. Asampattevāti taḷākato nikkhamitvā mahāmātikāyaṃ eva ṭhite. Anikkhante baddhā subaddhāti taḷākato anikkhante bhaṇḍadeyyampi na hoti sabbasādhāraṇattā udakassāti adhippāyo. Nikkhante pana pāṭipuggalikaṃ hotīti āha “nikkhante baddhā bhaṇḍadeyya”nti. Idha pana khuddakamātikāyaṃ appaviṭṭhattā avahāro na jāto, “taḷākato aniggate paresaṃ mātikāmukhaṃ asampattevā”ti heṭṭhā vuttassa vikappadvayassa “anikkhante baddhā subaddhā, nikkhante baddhā bhaṇḍadeyya”nti idaṃ dvayaṃ yathākkamena yojanattaṃ vuttaṃ. Natthi avahāro ettha “avahāro natthi, bhaṇḍadeyyaṃ pana hotī”ti keci vadanti, taṃ na yuttaṃ. Vatthuṃ...pe... na sametīti ettha taḷākagataudakassa sabbasādhāraṇattā parasantakavatthu na hotīti adhippāyo.

Dantaponakathāvaṇṇanā

109. Dantakaṭṭhakathāyaṃ tato paṭṭhāya avahāro natthīti “yathāsukhaṃ bhikkhusaṅgho paribhuñjatū”ti abhājetvāva yāvadacchakaṃ gahaṇatthameva ṭhapitattā arakkhitattā sabbasādhāraṇattā ca aññaṃ saṅghikaṃ viya na hotīti

theyyacittena gaṇhantassāpi natthi avahāro. Khādantu, puna sāmaṇerā āharissantīti keci therā vadeyyunti yojetabbaṃ.

Vanappatikathāvaṇṇanā

110. Vanappatikathāyaṃ sandhāritattāti chinnassa rukkhassa patitūṃ āraddhassa sandhāraṇamattena vuttaṃ, na pana maricavallīdīhi pubbe veṭhetvā ṭhitabhāvena. Tādise hi chinnepi avahāro natthi araṇṇaṭṭhakathāyaṃ veṭhitavalliyaṃ viya. Ujukameva tiṭṭhatīti iminā sabbaso chindanameva vallīdīhi asambaddhassa rukkhassa ṭhānācāvanaṃ pubbe viya ākāsādīsu phuṭṭhasakalapadesato mocananti āveṇikamidha ṭhānācāvanaṃ dasseti. Keci pana “rukkhabhārena kiñcideva bhassitvā ṭhitattā hotiyeva ṭhānācāvana”nti vadanti, tanna, rukkhena phuṭṭhassa sakalassa ākāsapadesassa pañcahi chahi vā ākārehi anatikkamitattā. Vātamukhaṃ sodhetīti yathā vāto āgantvā rukkhaṃ pātetī, evaṃ vātassa āgamanamaggaṃ rundhitvā ṭhitāni sākhaḡumbādīni chinditvā apanento sodhetī. Maṇḍūkakaṇṭakaṃ vāti maṇḍūkānaṃ naḡuṭṭhe aggakoṭiyaṃ ṭhitakaṇṭakanti vadanti, eke “visamacchakaṇṭaka”ntipi vadanti.

Haraṇakakathāvaṇṇanā

111. Haraṇakakathāyaṃ haraṇakanti vatthusāminā hariyamānaṃ. So ca pādaṃ agghati, pārājikamevāti “antaṃ na gaṇhissāmī”ti asallakkhitattā sāmaṇṇato “gaṇhissāmi eta”nti sallakkhitasseva paṭassa ekadesatāya tampi gaṇhitukāmovāti pārājikaṃ vuttaṃ. Sabhaṇḍahārakanti sahabhaṇḍahāraṇaṃ, sakārādesassa vikappattā saha saddova ṭhito, bhaṇḍahāraṇena saha taṃ bhaṇḍanti attho. Sāsaṅkoti “yadi upasaṅkamitvā bhaṇḍaṃ gaṇhissāmi, āvudhena maṃ pahareyyā”ti bhayena saṇjātāsaṅko. Ekamantaṃ paṭikkammāti bhayeneva anupagantvā maggato sayaṃ paṭikkamma. Santajjetvāti pharusavācāya ceva āvudhaparivattanādikāyavikārena ca santajjetvā. Anajjhāvutthakanti apariggahitakaṃ. Ālayena anadhimuttampi bhaṇḍaṃ anajjhāvutthakaṃ nāma hotīti āha “āharāpente dātabba”nti, iminā paṭhamaṃ pariccattālayānampi yadi pacchāpi sakasaṇṇā uppajjati, tesañṇeva taṃ bhaṇḍaṃ hoti, balakkārenāpi sakasaṇṇāya tassa gahaṇe doso natthi, adadantasseva avahāroti dasseti. Yadi pana sāmīno “pariccattaṃ mayā paṭhamaṃ, idāni mama santakaṃ vā etaṃ, no”ti āsaṅkā hoti, balakkārena gahetuṃ na vaṭṭati sakasaṇṇābaleneva puna gahetabbabhāvassa āpannattā. “Adentassa pārājika”nti vacanato corassa sakasaṇṇāya vijjamānāyapi sāmikesu sālāyesu adātuṃ na vaṭṭatīti dīpitaṃ hoti. Añṇesūti mahāpaccariyādīsu. Vicāraṇāyeva natthīti iminā tatthāpi paṭikkhepābhāvato ayameva atthoti dasseti.

Upanidhikathāvaṇṇanā

112. Upanidhikathāyaṃ saṅgopanattāya attano hatthe nikkhittassa bhaṇḍassa guttaṭṭhāne paṭisāmanappayogaṃ vinā nāhaṃ gaṇhāmītiādīnā añṇasmim payoge akate rajjasaṅkhobhādīkāle “na dāni tassa dassāmi, na mayhaṃ dāni dassatī”ti ubhohipi sakasakaṭṭhāne nisīditvā dhuranikkhepe katepi avahāro natthi. Keci panettha “pārājikameva paṭisāmanappayogassa katattā”ti vadanti, taṃ tesāṃ matimattaṃ, na sārato paccetabbaṃ.

Paṭisāmanakāle hissa theyyacittaṃ natthi, “na dāni tassa dassāmī”ti theyyacittupattikkhaṇe pana sāmīno dhuranikkhepacittupattiyā hetubhūto kāyavacīpayogo natthi, yena so āpattiṃ āpajjeyya. Na hi akiriyasamuṭṭhānāyaṃ āpattīti. Dāne saussāho, rakkhati tāvāti avahāraṃ sandhāya avuttattā nāhaṃ gaṇhāmītiādinā musāvādakaraṇe pācittiyameva hoti, na dukkaṭaṃ theyyacittābhāvena sahapayogassāpi abhāvatoti gahetabbaṃ. Yadi pi mukhena dassāmīti vadati...pe... pārājikanti ettha katarapayogena āpatti, na tāva paṭhamena bhaṇḍapaṭisāmanappayogena tadā theyyacittābhāvā, nāpi “dassāmī”ti kathanappayogena tadā theyyacitte vijjamānēpi payogassa kappiyattāti? Vuccate - sāmīnā “dehī”ti bahuso yāciyamānēpi adatvā yena payogena attano adātukāmatāṃ sāmikassa ñāpeti, yena ca so “adātukāmo ayaṃ vikkhipatī”ti ñatvā dhuraṃ nikkhipati, teneva payogenassa āpatti. Na hettha upanikkhittabhaṇḍe pariyāyena mutti atthi. Adātukāmatāya hi kadā te dinnāṃ, kattha te dinnantiādi pariyāyavacanēnāpi sāmikassa dhure nikkhipāpīte āpattiyeva. Teneva aṭṭhakathāyaṃ vuttaṃ - “kiṃ tumhe bhaṇatha...pe... evaṃ ubhinnaṃ dhuranikkhepena bhikkhuno pārājika”nti. Parasantaḥkassa parehi gaṇhāpane eva pariyāyato mutti, na sabbatthāti gahetabbaṃ. Attano hatthe nikkhattattāti ettha attano hatthe sāmīnā dinnatāya bhaṇḍāgārikatthāne ṭhitattā ca ṭhānācāvanēpi natthi avahāro, theyyacittena pana gahaṇe dukkaṭato na muccatīti veditabbaṃ.

Eseva nayoti uddhāreyeva corassa pārājikaṃ, kasmā? Aññehi sādharmaṇassa abhiññāṇassa vuttattā. Aññaṃ tādisameva gaṇhante yujjati saññāṇato okāsato ca tena sadisameva aññaṃ gaṇhante yujjati, corena sallakkhitappadesato taṃ apanetvā kehici tattha tādisa aññasmim paṭṭe ṭhapite taṃ gaṇhanteyeva yujjati adhippāyo, tena corena divā sallakkhitapattaṃ aññattha apanetvā tadaññe tādisa paṭṭe tattha ṭhapitepi corassa pacchā rattibhāge uppajjamānaṃ theyyacittaṃ divā sallakkhitappadesa ṭhapitaṃ aññaṃ tādisaṃ pattameva ālambitvā uppajjati dassitaṃ hoti. Padavārenāti therena nīharitvā dinnāṃ pattaṃ gahetvā gacchato corassa padavārena. Atādisameva gaṇhante yujjati atādisassa therena gahaṇakkhaṇe avahārābhāvato pacchā hatthapattaṃ “ta”nti vā “añña”nti vā saññāya “idaṃ gahetvā gacchāmī”ti gamane padavāreneva avahāro yujjati adhippāyo.

Pārājikaṃ natthīti padavārepi pārājikaṃ natthi upanidhibhaṇḍe viyāti gahetabbaṃ. Gāmadvāranti bahigāme vihārassa paṭiṭṭhitattā gāmappavesassa ārambhappadesadassanavasena vuttaṃ, antogāmanti attho. Dvinnampi uddhāreyeva pārājikanti therassa abhaṇḍāgārikattā vuttaṃ. Yadi hi so bhaṇḍāgāriko bhavēyya, sabbampi upanikkhittameva siyā, upanikkhittabhaṇḍe ca theyyacittena gaṇhatopi na tāva therassa avahāro hoti, corasseva avahāro. Ubhinnaṃ dukkaṭanti therassa attano santakatāya corassa sāmikena dinnattā avahāro na jāto, ubhinnaṃ asuddhacittena gahitattā dukkaṭanti attho.

Āṇattiyā gahitattāti “pattacīvaraṃ gaṇhā”ti evaṃ therena kataāṇattiyā gahitattā. Aṭaviṃ pavisati, padavārena kāretabboti “pattacīvaraṃ gaṇha, asukaṃ nāma gāmaṃ gantvā piṇḍāya carissāmā”ti therena vihārato paṭṭhāya gāmamaggepi sakalepi gāme vicaraṇassa niyamitattā maggato okkamma

gacchantasseva padavārena āpatti vuttā. Vihārassa hi parabhāge upacārato paṭṭhāya yāva tassa gāmassa parato upacāro, tāva sabbaṃ daharassa therāṇattiyā sañcaraṇūpacārova hoti, na pana tato paraṃ. Teneva “upacārātikkame pārājikaṃ. Gāmūpacārātikkame pārājika”nti ca vuttaṃ. Paṭinivattane cīvaradhovanādiatthāya pesanepi eseva nayo. Aṭṭhatvā anisīditvāti ettha vihāraṃ pavisitvā sīsādīsu bhāraṃ bhūmiyaṃ anikkhipitvā tiṭṭhanto vā nisīdanto vā vissamitvā theyyacitte vūpasante puna theyyacittaṃ uppādetvā gacchati ce, pāduddhārena kāretabbo. Sace bhūmiyaṃ nikkhipitvā puna taṃ gahetvā gacchati, uddhārena kāretabbo. Kasmā? Āṇāpakassa āṇattiyā yaṃ kattabbaṃ, tassa tāvatā pariniṭṭhitattā. “Asukaṃ nāma gāma”nti aniyametvā “antogāmaṃ gamissāmā”ti avisesena vutte vihārasāmantā pubbe piṇḍāya pavitṭhapubbā sabbe gocaragāmāpi khattamevāti vadanti. Sesanti maggukkamanavihārābhimukhagamanādi sabbaṃ. Purimasadisamevāti anāṇattiyā gahitepi sāmikassa kathetvā gahitattā heṭṭhā vuttavihārūpacārādi sabbaṃ khattamevāti katvā vuttaṃ. Eseva nayoti antarāmagge theyyacittaṃ uppādetvātiādinā vuttaṃ nayaṃ atidisati.

Nimitte vā kateti cīvaraṃ me kiliṭṭhaṃ, ko nu kho rajitvā dassatītiādinā nimitte kate. Vuttanayenevāti anāṇattassa therena saddhiṃ pattacīvaraṃ gahetvā gamanavāre vuttanayeneva. Ekapasseti vihārassa mahantatāya attānaṃ adassetvā ekasmiṃ passe. Theyyacittena paribhuñjanto jīrāpetīti theyyacitte uppanne ṭhānācāvanaṃ akatvā nivatthapārutanīhāreneva paribhuñjanto jīrāpeti, ṭhānā cāventassa pana theyyacitte sati pārājikameva sīse bhāraṃ khandhe karaṇādīsu viya. Yathā vā tathā vā nassatīti aggiādinā nassati, añño vā kocīti iminā yena ṭhapitaṃ, sopi saṅgahitoti veditabbaṃ.

Itarassāti corassa. Itaraṃ gaṇhato uddhāre pārājikanti ettha “pavisitvā tava sāṭakaṃ gaṇhāhī”ti imināva upanidhibhāvato mocitattā, sāmikassa itaraṃ gaṇhato attano sāṭake ālayassa sabbhāvato ca “uddhāre pārājika”nti vuttaṃ. Sāmiko ce “mama santakaṃ idaṃ vā hotu, aññaṃ vā, kiṃ tena, alaṃ mayhaṃ iminā”ti evaṃ suṭṭhu nirālayo hoti, corassa pārājikaṃ natthīti gahetabbaṃ. Na jānantīti tena vuttavacanaṃ asuṇantā na jānanti. Eseva nayoti ettha sace jānitvāpi cittena na sampaṭicchanti, eseva nayoti daṭṭhabbaṃ. Paṭikkhipantīti ettha cittena paṭikkhepopi saṅgahitovāti veditabbaṃ. Upacāre vijjamāneti bhaṇḍāgārassa samīpe uccārapassāvaṭṭhāne vijjamāne. Mayi ca mate saṅghassa ca senāsane vinaṭṭheti ettha “taṃ māressāmā”ti ettake vuttepi vivarituṃ vaṭṭati gilānapakkhe ṭhitattā avisayoti vuttattā. Maraṇato hi paraṃ gelaññaṃ avisayattañca natthi. “Dvāraṃ chinditvā parikkhāraṃ harissāmā”ti ettake vuttepi vivarituṃ vaṭṭatiyeva. Sahāyehi bhavitabbanti tehipi bhikkhācārādīhi pariyesitvā attano santakepi kiñci kiñci dātabbanti vuttaṃ hoti. Ayaṃ sāmīcīti bhaṇḍāgāre vasantānaṃ idaṃ vattaṃ.

Lolamahātheroti mando momūho ākiṇṇavihārī. Itarehīti tasmimyeva gabbhe vasantehi itarabhikkhūhi. Vihārarakkhaṇavāre niyutto vihāravāriko, vuḍḍhapaṭipāṭiyā attano vāre vihārarakkhaṇako. Nivāpanti bhattavetaṇaṃ. Corānaṃ paṭipathaṃ gatesūti corānaṃ āgamaṇaṃ ṇatvā “paṭhamataraññaeva gantvā saddaṃ karissāmā”ti corānaṃ abhimukhaṃ gatesu, “corehi

haṭabhaṇḍaṃ āharissāmā”ti tadanupathaṃ gatesupī eseṃ nayo. Nibaddhaṃ katvāti “asukakule yāgubhattaṃ vihāravārikānaññevā”ti evaṃ niyamaṇaṃ katvā. Dve tisso yāgusalākā cattāri pañca salākabhaddhāni ca labhaṇānovāti idaṃ nidassanaṃ attamaṃ, tato ūnaṃ vā hotu adhikaṃ vā attano veyyāvaccakaraṇaṃ ca yāpanamaṇaṃ labhaṇameva paṇānanti gahetabbaṃ. Nissitake jaggentīti tehi vihāraṃ jaggaṇentīti attho. Asahāyakassāti sahaṃyarahitaṇṇaṃ. Attadutiyaṇṇaṃ appicchaṇṇaṃ attā sarīraṇṇeṃ dūtiyo assa nāññoti attadutiyo. Tadubhayaṇṇaṃ atthassa vihaṇṇaṃ yassaṇṇiṇi, etena sabbaṇṇa ekekaṇṇa vāro na paṇṇetabboti dassitaṇṇi veditabbaṃ. Paṇṇavattatthāyāti niccaṃ paṇṇitabbayāgubhattasaṇṇkhātaṇṇavattatthāya. Ṭhapentīti dāyakaṃ ṭhapenti. Taṃ gahetvāti taṃ āraṇṇikādīhi diyaṇṇamaṇaṃ bhāgaṃ gahetvā. Na gāṇṇetabboti ettha abbaṇṇakāsikaṇṇaṃ attano adhaṇṇapariṇṇhāro vā ṭhapito atthi, cīvaraṇṇadisaṇṇghikaṇṇabhāgepi ālayo vā atthi, soṇṇi gāṇṇetabbaṇṇa. Diṇṇaṇṇanti aññehi labbaṇṇamaṇato diṇṇaṇṇaṃ. Paṇṇahavaṇṇentīti adḍhaṇṇaṇṇasavaṇṇena.

Suṇṇakaghātakathāvaṇṇanaṃ

113. Suṇṇakaghātakathāyaṃ suṇṇakaṃ yattha rājapuriṇṇaṃ haṇanti adadantaṇṇaṃ saṇṇakaṃ acchindaṇṇiṇiṇi gaṇṇhanti, taṃ ṭhānaṃ suṇṇakaghātaṇṇi evaṇṇi attho daṇṇṭṭhabbo. Vuttamevaṇṇatthaṃ paṇṇakaṃ kātuṃ taṇṇhītiṇiṇi vuttaṃ. Dūtiyaṃ paḍaṃ atikkāmetīti ettha paṇṇamaṇṇapaḍaṃ paṇṇicchedato baṇṇi ṭhapetvā dūtiyaṇṇaḍe uddhaṇṇamaṇṇe paṇṇarājikaṃ. Uddharitvā baṇṇi atṭṭhapitepi baṇṇi ṭhito eva nāma hotīti katvā evaṃ sabbaṇṇattha paḍavaṇṇesupīti daṇṇṭṭhabbaṃ. Paṇṇivattitvā abbaṇṇantaṇṇamaṃ baṇṇi ṭhapeti, paṇṇarājikaṇṇi idaṃ sayamaṃ baṇṇi ṭhatvā paṇṇamaṃ abbaṇṇantaṇṇamaṃ ukkhipitvā vā saṇṇakaṃ ukkhipitvā vā paṇṇivattanaṃ saṇṇdhāya vuttaṃ. Baṇṇi ṭhatvā ukkhittaṇṇamaṇṇe hi sabbaṃ baṇṇigataṇṇeṃ hotīti. Saṇṇe paṇṇa so baṇṇi ṭhatvāpi bāhiraṇṇaṇṇaṃ paṇṇamaṃ anto ṭhapetvā paṇṇa abbaṇṇantaṇṇamaṃ ukkhipitvā baṇṇi ṭhapeti, tadāpi ekābaddhaṇṇaṇṇaṃ avijaṇṇitaṇṇaṃ avahāro na diṇṇati. Keci paṇṇa “bhūmiyaṃ paṇṇitvā vattantaṃ paṇṇa anto paṇṇisati, paṇṇarājikaṇṇeṃ vuttatā bāhiraṇṇaṇṇaṃ antopaṇṇiṇṇeṇṇi baṇṇigatabhāvato na muccati, antogaṇṇaṃ paṇṇa ṇaṇṇaṃ paṇṇamaṃ, paṇṇa eva vā baṇṇi ṭhapitaṇṇamaṇṇe vā paṇṇarājikaṇṇeṃ”ti vadaṇṇti, taṃ na yuttaṃ. Baṇṇi bhūmiyaṃ paṇṇitaṇṇaṃ keṇaci saḍḍhiṃ ekābaddhaṇṇaṇṇaṃ abhaṇṇena antopaṇṇiṇṇeṇṇi paṇṇarājikaṇṇeṃ vattaṃ yuttaṃ, idaṃ paṇṇa ekābaddhaṇṇaṇṇaṃ teṇa saḍḍhiṃ na saṇṇeti. Tasmaṃ yaṇṇa antobaṇṇumigatena ekābaddhaṇṇaṇṇaṃ na hoti, evaṃ ubhayaṇṇaṇṇaṃ baṇṇigatabhāve sāḍḍhiṇṇeṃ avahāroṇṇi viññāyati, vīmaṇṇsitvā gahetabbaṃ. Ye paṇṇa paṇṇivattitvāti imassa niṇṇivattitvāti atthaṃ vadaṇṇti, tehi paṇṇa abbaṇṇantaṇṇamaṃ baṇṇi ṭhapetīti ayaṇṇattho gahito hotīti tattha saṇṇkāyeṃ naṇṇhi. Ekābaddhaṇṇanti kājakoṇṇiyaṃ rājyā bandhaṇṇaṃ saṇṇdhāya vuttaṃ. Abandhitvā kājakoṇṇiyaṃ ṭhapitaṇṇamaṇṇeṃ hoti, paṇṇarājikaṇṇi baṇṇi gahitaṇṇaṇṇaṇṇaṃ ṭhapitaṃ yaḍi paḍaṃ agghati, paṇṇarājikaṇṇeṃ, antoṭṭhapiteṇa ekābaddhaṇṇaṇṇaṃ abhaṇṇvāti adhippāyo. Gaṇṇantaṇṇa yaṇṇe vā...pe... ṭhapetīti suṇṇakaghātaṃ paṇṇisitvā appaṇṇisitvā vā ṭhapeti. Suṇṇakāṇṇhaṇṇaṇṇaṃ baṇṇi ṭhitaṇṇti yaṇṇadīhi nīhaṇṇatā baṇṇi ṭhitaṃ. Keci paṇṇa “baṇṇi ṭhapitaṇṇi”nti paṇṇamaṃ viṇṇappaṇṇitvā suṇṇakāṇṇhaṇṇato paḍbeṃ baṇṇi ṭhapitaṇṇanti atthaṃ vadaṇṇti, taṃ na suṇṇaraṃ; suṇṇakāṇṇhaṇṇe paṇṇisitvā yaṇṇe ṭhapitepi paṇṇivattitvā gaṇṇe viya doṇṇabhaṇṇato. Yo paṇṇa

suñkaṭṭhānassa antova pavisitvā “suñkaṭṭhāna”nti ñatvā theyyacittena āgatamaggena paṭinivattitvā gacchati, tassāpi yadi tena disābhāgena gacchantānampi hatthato suñkaṃ gaṇhanti, pārājikameva. Imasmiṃ ṭhāneti yānādīhi nīharaṇe. Tatrāti tasmīṃ eḷakalomasikkhāpade.

Pāṇakathāvaṇṇanā

114. Pāṇakathāyaṃ āṭhapitoti mātāpitūhi iṇaṃ gaṇhantehi “yāva iṇadānā ayaṃ tumhākaṃ santike hotū”ti iṇadāyakānaṃ niyyātito. Avahāro natthīti mātāpitūhi puttassa apariccattattā mātāpitūnañca asantakattā avahāro natthi. Dhaṇaṃ pana gataṭṭhāne vaḍḍhatīti iminā āṭhapetvā gahitadhaṇaṃ vaḍḍhiyā saha āṭhapitaputtahāraḥassa gīvāti dassitanti vadanti. Dāsassa jātoti ukkaṭṭhalakkhaṇaṃ dassetuṃ vuttaṃ. Dāsikucchiyaṃ pana adāsassa jātopi ettheva saṅgahito. Paradesato paharitvāti paradesavilumpakehi rājacorādīhi paharitvā. Sukhaṃ jīvāti vadatīti theyyacittena sāmikānaṃ santikato palāpetukāmatāya vadati, tathā pana acintetvā kāruṇṇena “sukhaṃ gantvā jīvā”ti vadantassa natthi avahāro, gīvā pana hoti. Dutiyapadavāreti yadi dutiyapadaṃ avassaṃ uddharissati, bhikkhussa “palāyitvā sukhaṃ jīvā”ti vacanakkhaṇe yeva pārājikaṃ. Anāpatti pārājikassāti tassa vacanena vegavaḍḍhane akatepi dukkaṭā na mucatīti dasseti. “Adinnaṃ theyyasaṅkhātaṃ ādiyeyyā”ti ādānasseva vuttattā vuttapariyāyena mucatīti.

Catuppadakathāvaṇṇanā

117. Catuppadakathāyaṃ pāḷiyaṃ āgatāvasesāti pāḷiyaṃ āgatehi hatthi ādīhi aññe pasu-saddassa sabbasādhāraṇattā. Bhiṅkacchāpanti “bhiṅkā bhiṅkā”ti saddāyanato evaṃ laddhanāmaṃ hatthipotakaṃ. Antovatthumhīti parikkhitte. Bahinagare ṭhitassāti parikkhittanagaraṃ sandhāya vuttaṃ, aparikkhittanagare pana antonagare ṭhitassāpi ṭhitaṭṭhānameva ṭhānaṃ. Khaṇḍadvāraṇti attanā khaṇḍitadvāraṃ. Eko nipannoti etthāpi bandhoti ānetvā sambandhitabbaṃ, tenāha “nipannassa dve”ti. Ghātetīti ettha theyyacittena vināsentassa saḥapayogattā dukkaṭamevāti vadanti.

Ocarakakathāvaṇṇanā

118. Ocarakakathāyaṃ pariyāyena hi adinnādānato mucatīti idaṃ āṇattikapayogaṃ sandhāya vuttaṃ, sayameva pana abhiyuñjanādīsu pariyāyenapi mokkho natthi.

Oṇirakkhakathāvaṇṇanā

Oṇirakkhakathāyaṃ oṇinti oṇitaṃ, ānītanti attho. Oṇirakkhassa santike ṭhapitabhaṇḍaṃ upanidhi viya guttaṭṭhāne ṭhapetvā saṅgopanatthāya anikkhipitvā yathāṭhapitaṭṭhāne eva muhuttamattaṃ olokanatthāya ṭhapitattā tassa bhaṇḍassa ṭhānācāvanamattena oṇirakkhakassa pārājikaṃ hoti.

Samvidāvahāraḥakathāvaṇṇanā

Samvidāvahāraḥakathāyaṃ samvidhāyāti samvidahitvā. Tena nesaṃ dukkaṭāpattiyoti āṇattivasena pārājikāpattiyā asambhave satīti vuttaṃ. Yadi hi tena āṇattā yathāṇattivasena haranti, āṇattikkhaṇe eva pārājikāpattiṃ

āpajjanti. Pāḷiyaṃ “sambahulā saṃvidahitvā eko bhaṇḍaṃ avaharati, āpatti sabbesaṃ pārājikassā”ti etthāpi āṇāpakānaṃ āṇattikkhaṇeveya āpatti, avahāraḥassa uddhāreti gaheṭṭabbo. Sambahulā bhikkhū ekaṃ āṇāpenti ‘gacchetaṃ āharā’ti, tassuddhāre sabbesaṃ pārājikantiādīsopi evameva attho gaheṭṭabbo. Sāhatthikaṃ vā āṇattikassa āṇattikaṃ vā sāhatthikassa aṅgaṃ na hotīti bhinnakālikattā aññamaññassa aṅgaṃ na hoti. Tathā hi sahatthā avaharantassa ṭhānācāvanakkhaṇe āpatti, āṇattiyā pana āṇattikkhaṇeveyāti bhinnakālikattā āpattiyoti.

Saṅketakammakathāvaṇṇanā

119. Saṅketakammakathāyaṃ ocarake vuttanayenevāti ettha avassaṃ hāriye bhaṇḍetiādinaṃ vuttanayeneva. Pāḷiyaṃ “taṃ saṅketam pure vā pacchā vā”ti tassa saṅketassa pure vā pacchā vāti attho. “Taṃ nimittam pure vā pacchā vā”ti etthāpi eseṇa nayo.

Nimittakammakathāvaṇṇanā

120. Nimittakammakathāyaṃ akkhinikhaṇanādinimittakammaṃ pana lahuḥkaṃ ittarakālaṃ, tasmā taṅkhaṇeveya taṃ bhaṇḍaṃ avaharituṃ na sakkā. Nimittakammānantameva gaṇhituṃ āradhattā teneva nimittena avaharatīti vuccati. Yadi evaṃ purebhattappayogova esoti vādo pamāṇabhāvaṃ āpajjati? Nāpajjati. Na hi saṅketakammaṃ viya nimittakammaṃ kālaparicchedayuttaṃ. Kālavasena hi saṅketakammaṃ vuttaṃ, kiriyāvasena nimittakammanti ayameva tesam viseso. “Taṃ nimittam pure vā pacchā vā taṃ bhaṇḍaṃ avaharati, mūlaṭṭhassa anāpatti”ti idaṃ pana nimittakaraṇato pure gaṇhantassa ceva nimittakamme ca katepi gaṇhituṃ anārabhitvā pacchā sayameva gaṇhantassa ca vasena vuttaṃ.

Āṇattikathāvaṇṇanā

121. Āṇattikathāyaṃ asammohatthanti yasmā saṅketakammanimittakammāni karonto na kevalaṃ purebhattādikālasaṅketakammaṃ akkhinikhaṇanādinimittakammameva vā karoti, atha kho evaṃvaṇṇasaṅṭhānabhaṇḍaṃ gaṇhāti, bhaṇḍaniyamampi karoti, tvaṃ itthannāmassa pāvada, so aññassa pāvadatūtiādinaṃ puggalapaṭipāṭiyā ca āṇāpeti, tasmā pubbaṇhādikālavasena akkhinikhaṇanādikiriyāvasena bhaṇḍapuggalapaṭipāṭivasena ca āṇatte etesu saṅketakammanimittakammesu visaṅketā visaṅketabhāve sammoho jāyati, tadapagamena asammohatthaṃ. Yaṃ āṇāpakena nimittasaññaṃ katvā vuttanti pubbaṇhādīsu akkhinikhaṇanādīsu vā gahaṇatthaṃ āṇāpentena īdisavaṇṇasaṅṭhānādiyuttaṃ gaṇhāti evaṃ gahaṇassa nimittabhūtasaññaṃ katvā yaṃ bhaṇḍaṃ vuttaṃ. Ayaṃ yutti sabbatthāti heṭṭhā vuttasu upari vakkhamānesu ca sabbattha āṇattippasaṅgesu āṇattikkhaṇeveya pārājikādīnaṃ bhāvasaṅkhātā vinayayutti, sā ca āṇattassa kiriyāniṭṭhāpanakkhaṇe āṇāpakassa payoge theyyacittānaṃ abhāvā āṇattikkhaṇe ekā eva āpatti hotīti evaṃ upapattiyā pavattattā yuttīti vuttā. “Mūlaṭṭhassa thullaccaya”nti vuttattā saṅgharakkhiteṇa paṭiggahitepi buddharakkhitadhammarakkhitānaṃ dukkaṭameva, kasmā panettha ācariyassa thullaccayanti āha “mahājano hī”tiādi. Mahājanoti ca

buddharakkhitadhammarakkhitasan̄gharakkhite sandhāya vuttaṃ. Mūlaṭṭhasseva dukkaṭanti buddharakkhitassa dukkaṭaṃ. Idañca mūlaṭṭhassa thullaccayābhāvadassanattamaṃ paṭhamamaṃ āṇattikkhaṇe dukkaṭaṃ sandhāya vuttaṃ, na pana saṅgharakkhitassa paṭiggahaṇapaccayā puna dukkaṭasambhavaṃ sandhāya. Na hi so ekapayogena dukkaṭadvayaṃ āpajjati. Keci pana “visaṅketattā pāliyaṃ ‘mūlaṭṭhassā’ti avatvā ‘paṭiggahaṇhāti, āpatti dukkaṭassā’ti sāmāññaena vuttattā idamaṃ saṅgharakkhitassa dukkaṭaṃ sandhāya vutta’nti vadanti, taṃ kiñcāpi aṭṭhakathāya na sameti, pālito pana yuttaṃ viya dissati. Na hi tassa paṭiggahaṇappayoge anāpatti hotīti. Imināva heṭṭhā āgatavāresupi paṭiggahaṇantānaṃ dukkaṭaṃ veditabbaṃ. “Paṇṇe vā silādīsu vā ‘coriyaṃ kātappa’nti likhitvā ṭhapite pārājikamevā’nti keci vadanti, taṃ pana “asukassa gehe bhaṇḍa’nti evamaṃ niyamevā likhite yujjati, na aniyamevā likhiteti vīmaṃsitabbaṃ. Maggānantaraphalasadisāti iminā yathā ariyapuggalānaṃ maggānantare phale uppanne kilesapaṭippassaddhipariyosānaṃ bhāvanākiccaṃ nipphannaṃ nāma hoti, evametissā atthasādhakacetanāya uppannāya āṇattikiccaṃ nipphannaṃ evāti dasseti, tenāha “tasmā ayaṃ āṇattikkhaṇeyeva pārājiko’nti, āṇattivacīpayogasamuṭṭhāpakacetanākkhaṇeyeva pārājiko hotīti attho.

Āṇattikathāvaṇṇanāyaya niṭṭhito.

Āpattibhedavaṇṇanā

122. Tattha tatthāti bhūmaṭṭhathalaṭṭhādīsu. Pāliyaṃ manussapariggahitaṃ sandhāya “parapariggahita’nti vuttaṃ. Āmasati phandāpeti ṭhānā cāvetīti imehi tīhi padehi pubbapayogasahitaṃ pañcamamaṃ avahāraṅgaṃ vuttaṃ, ṭhānā cāvetīti ca idamaṃ upalakkhaṇamattaṃ. Āṇattikādayo sabbepi payogā dhuranikkhepo ca idha saṅghetabbāvāti daṭṭhabbaṃ.

125. Ṭhānācāvananti idamaṃ pālīanusārato vuttaṃ dhuranikkhepassāpi saṅghetabbato. Esa nayo uparipi sabbattha. Tattha hi na ca sakasaññīti iminā parapariggahitatā vuttā, na ca vissāsaṅgāhī na ca tāvakālikanti imehi parapariggahitasaññitā, tīhi vā etehi parapariggahitatā parapariggahitasaññitā ca vuttāti veditabbā. Anajjhāvutthakanti “mamedā’nti pariggahavasena anajjhāvutthakaṃ araṇṇe dāruṭiṇapaṇṇādi. Chaḍḍitanti paṭhamamaṃ pariggahetvā pacchā anattikāyā chaḍḍitaṃ yaṃ kiñci. Chinnamūlakanti naṭṭhaṃ pariyesitvā ālayasaṅkhātassa mūlassa chinnattā chinnamūlakaṃ. Assāmikanti anajjhāvutthakādīhi tīhi ākārehi dassitaṃ assāmikavatthu. Ubhayampīti assāmikaṃ attano santakañca.

Anāpattibhedavaṇṇanā

131. Tasmīmyeva attabhāve nibbattāti tasmīmyeva matasarīre petattabhāvena nibbattā. Rukkhādīsu laggitasāṭake vattabbameva natthīti manussehi agopitaṃ sandhāya vuttaṃ, sace panetaṃ devālayacetiyarukkhādīsu niyuttehi purisehi rakkhitagopitaṃ hoti, gahetuṃ na vaṭṭati. Thoke khāyite...pe... gahetuṃ vaṭṭatīti idamaṃ adinnādānābhāvaṃ sandhāya vuttaṃ. Jighacchitapāṇinā khādiyamānamasassa acchinditvā khādanaṃ nāma kāruṇṇhānito lolabhāvato ca asāruppameva. Teneva hi ariyavaṃsikaṃ attano patte bhattaṃ khādantampi sunakhādiṃ tajjetvā na

vārenti, tiracchānānaṃ āmisadāne kusalaṃ viya tesāṃ āmisassa acchindanepi akusalamevāti gahetabbaṃ, teneva vakkhati “parānuddayatāya ca na gahetabba”nti.

Pakiṇṇakakathāvaṇṇanā

Bahu ekato dāruādibhāriyassa ekassa bhaṇḍassa ukkhipanakāle “gaṇhatha ukkhipathā”ti vacīpayogena saddhiṃ kāyapayogasabbhāvaṭṭhānaṃ sandhāya “sāhatthikāṇattika”nti vuttaṃ. “Tvam etaṃ vatthuṃ gaṇha, ahaṃ añña”nti evaṃ pavatte pana avahāre attanā gahitaṃ sāhatthikameva, parena gāhāpitaṃ āṇattikameva, teneva tadubhayagghena pañcamāsepi pārājikaṃ na hoti, ekekaḥbhaṇḍagghavasena thullaccayādimeva hoti. Vuttañhi “sāhatthikaṃ vā āṇattikassa aṅgaṃ na hoti”tiādi. Upanikkhittabhaṇḍaṃ bhaṇḍadeyyaṅca adātukāmatāya “demi dammi”ti vikkhipanto tuṇhībhāvena viheṭṭhenti tena tena kāyavikārādikiriyāya parassa dhuraṃ nikkhipāpesīti “kiriyaṣamuṭṭhānaṅcā”ti vuttaṃ.

Padabhājanīyavaṇṇanānayo niṭṭhito.

Vinītavatthuvaṇṇanā

135. Vinītavatthūsu niruttiyeva taṃtaṃatthaggaṇassa upāyatāya pathoti niruttipatho, tenevāha “vohāravacanamatte”ti. Yathākammaṃ gatoti tato petattabhāvato matabhāvaṃ dasseti. Abbhunṇeti āsannamaraṇatāya sarīrassa uṇhasamaṅgitaṃ dasseti, tenevāha “allasarīre”ti. Kuṇapabhāvaṃ upagatampi bhinnameva allabhāvato bhinnattā. Visabhāgasarīreti itthisarīre. Sīse vātiādi adhakkhake ubbhajāṇumaṇḍale padese cittavikārappattiṃ sandhāya vuttaṃ, yattha katthaci anāmasantena kataṃ sukatameva. Matasarīrampi hi yena kenaci ākārena sañcicca phusantassa anāmāsadukkaṭamevāti vadanti, taṃ yuttameva. Na hi apārājikavatthukepi cittādiitthirūpe bhavantaṃ dukkaṭaṃ pārājikavatthubhūte matitthisarīre nivattati.

Kusasaṅkāmanavatthukathāvaṇṇanā

138. Balasāti balena. Sāṭako bhavissati, gaṇhissāmīti anāgatavacanaṃ pasibbakaggahaṇato puretaraṃ samuppannaparikappadassanavasena vuttaṃ. Gahaṇakkhaṇe pana “sāṭako ce, gaṇhāmī”ti pasibbakaṃ gaṇhātīti evamettha adhippāyo gahetabbo, na pana bahi nīharitvā sāṭakabhāvaṃ ñatvā gahessāmīti, tenāha “uddhāreyeva pārājika”nti. Itarathā “idāni na gaṇhāmi, pacchā andhakāre jāte vijānanakāle vā gaṇhissāmi, idāni olokento viya hatthagataṃ karomī”ti gaṇhantassāpi gahaṇakkhaṇe avahāro bhavēyya, na ca taṃ yuttaṃ tadā ghaṇe sannitṭhānābhāvā. Sannitṭhāpakacetanāya eva hi pāṇātipātādiakusalaṃ viya. Na hi “pacchā vadhissāmī”ti pāṇaṃ gaṇhantassa tadeva tasmīṃ matepi pāṇātipāto hoti vadhakacetanāya payogassa akatattā, evamidhāpi atthaṅgate sūriye avaharissāmītiādinā kālaparikappanavasena ṭhānā cāvitepi tadāpi avahāro na hoti okāsaparikappe viya, tasmīṃ pana yathāparikappitaṭṭhāne kāle āgate bhaṇḍaṃ bhūmiyaṃ anikkhipitvāpi theyyacittena gacchato padavārena avahāroti khāyati. Tasmā bhaṇḍaparikappo okāsaparikappo kālaparikappoti tividhopi parikappo

gahetabbo. Aṭṭhakathāyaṃ pana okāsaparikappe samodhānetvā
kālaparikappo viṣuṃ na vuttoti amhākaṃ khanti, vīmaṃsitvā gahetabbaṃ.
Padavārena kāretabboti bhūmiyaṃ anikkhipitvā vīmaṃsitattā vuttaṃ.
Pariyuṭṭhitoti anubaddho.

Parikappo dissatīti gahaṇakkhaṇe parikappo dissati, na tadā tesam matena
avahāroti dasseti. Disvā haṭattā parikappāvahāro na dissatīti pacchā pana
bahi vīmaṃsitvā sāṭakabhāvaṃ ñatvā tato pacchā theyyacittena haṭattā
pubbe katassa parikappassa avahārānaṅgattā “sutta”nti ñatvā haraṇe viya
theyyāvahāro eva siyā. Tasmā parikappāvahāro na dissati. Sāṭako ce
bhavissatītiādikassa parikappassa tadā avijjamānattā kevalaṃ avahāro eva,
na parikappāvahāroti adhippāyo, tena bhaṇḍaparikappāvahārassa “sāṭako ce
bhavissati, gahessāmī”ti evaṃ bhaṇḍasanniṭṭhānābhāvakkhaṇeyeva pavattiṃ
dasseti, tenāha “yaṃ parikappitaṃ, taṃ adiṭṭhaṃ parikappitabhāve
ṭṭhitaṃyeva uddharantassa avahāro”ti. Yadi evaṃ kasmā okāsapāpāvahāro
bhaṇḍaṃ disvā avaharantassa parikappāvahāro siyāti? Nāyaṃ doso
abhaṇḍavisayattā tassa parikappassa, pubbeva disvā ñātabhaṇḍasseva hi
okāsaparikappo vutto. Taṃ maññamāno taṃ avaharīti idaṃ suttaṃ kiñcāpi
“taññeveta”nti niyametvā gaṇhantassa vasena vuttaṃ, tathāpi “tañce
gaṇhissāmī”ti evaṃ pavatte imasmiṃ parikappepi “gaṇhissāmī”ti gahaṇe
niyamasabbhāvā avahāratthasādhakaṃ hotīti uddhaṭaṃ, teneva “sameti”ti
vuttaṃ.

Kecīti mahāaṭṭhakathāyameva ekacce ācariyā. Mahāpaccariyaṃ panātiādināpi
kecivādo gārayho, mahāaṭṭhakathāvādova yuttataroti dasseti.

Alaṅkārabhaṇḍanti aṅgulimuddikādi. Kusaṃ pādetvāti vilīvamayaṃ vā
tālapaṇṇādimayaṃ vā katasaññāṇaṃ pādetvā. Parakoṭṭhāsato kuse uddhaṭepi
na tāva kusassa parivattanaṃ jātanti vuttaṃ “uddhāre rakkhātī”ti. Hatthato
muttamatte pārājikanti iminā ṭhānācāvanaṃ dhuranikkhepañca vinā
kusasaṅkāmanaṃ nāma viṣuṃ ekoyaṃ avahāroti dasseti. Sabbepi hi avahārā
sāhatthikāṇattikādhippāyayogehi nipphādiyamānā atthato
ṭhānācāvanadhuranikkhepakusasaṅkāmanesu tīsu samosarantīti daṭṭhabbaṃ.
Itaro tassa bhāgaṃ uddharati, uddhāre pārājikanti purimassa attano koṭṭhāse
ālayassa avigatattā vuttaṃ, ālaye pana sabbathā asati avahāro na hoti,
tenāha “vicinitāvasesaṃ gaṇhantassāpi avahāro natthevā”ti.

Nāyaṃ mamāti jānantopīti ettha pi-saddena tattha vematikopi hutvā
theyyacittena gaṇhantopi saṅgayhati. Siveyyakanti siviraṭṭhe jātaṃ.

140-141. Kappiyaṃ kārāpetvāti pacāpetvā. Tasmīṃ pācittiyanti
adinnādānabhāvena sahapayogassāpi abhāvā dukkaṭaṃ na vuttanti
veditabbaṃ. Āṇattehīti sammatena āṇattehi. Āṇattenāti sāmikehi āṇattena.
Bhaṇḍadeyyanti sammatādīhi dinnattā na parājikaṃ jātaṃ, asantaṃ
puggalaṃ vatvā gahitattā pana bhaṇḍadeyyaṃ vuttaṃ. Aññena diyyamānanti
sammataādīhi catūhi aññena diyyamānaṃ. Gaṇhantoti “aparassa bhāgaṃ
dehī”ti vatvā gaṇhanto. Aparassāti asantaṃ puggalaṃ adassetvā pana
“aparaṃ bhāgaṃ dehī”ti vā kūṭavassāni gaṇetvā vā gaṇhato gihisantake
sāminā ca “imassa dehī”ti evaṃ āṇattena ca dinne bhaṇḍadeyyampi na hoti,
saṅghasantake pana hotīti imaṃ viṣesaṃ dassetuṃ asammataena vā

anāṇattena vātiādi puna vuttaṃ. Itarehi diyyamānanti sammatena āṇattena vā diyyamānaṃ. Evaṃ gaṇhatoti “aparampi bhāgaṃ dehī”ti vatvā kūṭavassāni gaṇetvā vā gaṇhato. Sāmikena panāti ettha pana-saddo visesatthajotako, tena “aparampi bhāgaṃ dehī”ti vā kūṭavassāni gaṇetvā vā gaṇhante sāmikena sayam dente vā dāpente vā viseso atthīti vuttaṃ hoti. Sudinnanti bhaṇḍadeyyaṃ na hotīti adhippāyo. Heṭṭhā pana sāmikena tena āṇattena vā diyyamānaṃ gihisantakaṃ “aparassa bhāgaṃ dehī”ti vatvā gaṇhato aparassa abhāvato sāmisantakameva hotīti bhaṇḍadeyyaṃ jātaṃ, idha pana tehiyeva diyyamānaṃ “aparampi bhāgaṃ dehī”ti vatvā vā kūṭavassāni gaṇetvā vā gaṇhato “dehī”ti vuttattā aññātakaviññattimattaṃ ṭhapetvā bhaṇḍadeyyaṃ na hotīti sudinnaevāti vuttaṃ. Assāmikena pana āṇattena dinnaṃ bhaṇḍaṃ gaṇhato bhaṇḍadeyyamevāti vadanti, pattacatukke viya avahāratāvettha yuttā, saṅghasantake pana “dehī”ti vuttepi sāmikassa kassaci abhāvā sammatena dinnepi bhaṇḍadeyyaṃ vuttanti gahetabbaṃ.

146-149. Āharāpentesu bhaṇḍadeyyanti “gahite attamano hotī”ti vacanato anattamanassa santakaṃ gahitampi puna dātabbamevāti vuttaṃ. “Sammukhībhūtehi bhājetabba”nti vacanato bhājanīyabhaṇḍaṃ upacārasīmatṭhānameva pāpuṇātīti āha “antoupacārasīmāyaṃ ṭhitasseva gahetuṃ vaṭṭatī”ti. Bhaṇḍadeyyanti ubhinnaṃ sālāyabhāvepi corassa adatvā sāmikasappa dātabbaṃ coreṇāpi sāmikasappa dātabbato. Eseva nayoti paṃsukūlasaññāya gahite bhaṇḍadeyyaṃ, theyyacittena pārājikanti attho.

Vuṭṭhahantesūti gāmaṃ chaḍḍetvā palāyantesu. Avisesenāti saussāhatādivisesaṃ aparāmasitvā sāmāññato. Saussāhamattameva āpattibhāvassa pamāṇaṃ sāmikānaṃ paricchinnabhāvato. Tatoti gaṇasantakādito. Kulasaṅgahaṇatthāya detīti paṃsukūlavissāsikādisaññāya gahetvā deti, tadā kulasaṅgahapaccayā ca dukkaṭaṃ bhaṇḍadeyyaṇca, theyyacitte pana satī kulasaṅgahaṇatthāya gaṇhatopi pārājikameva. Ūnapañcamāsakādīsu kuladūsakadukkaṭena saddhiṃ thullaccayadukkaṭāni. Senāsanatthāya niyamitanti idaṃ issaravatāya dadato thullaccayadassanatthaṃ vuttaṃ. Itarapaccayatthāya dinnampi attheyyacittena issaravatāya kulasaṅgahaṇatthāya vā ñātakādīnaṃ vā dadato dukkaṭaṃ bhaṇḍadeyyaṇca hoteva. Issaravatāyāti “mayi dente ko nivāressati, ahamevettha pamāṇa”nti evaṃ attano issariyabhāvena. Thullaccayanti kulasaṅgahaṇatthāya vā aññathā vā kāraṇena dadato senāsanatthāya niyamitassa garubhaṇḍatāya thullaccayaṃ bhaṇḍadeyyaṇca. Gīvāti ettha senāsanatthāya niyamite thullaccayena saddhiṃ gīvā, itarasmim dukkaṭena saddhinti veditabbaṃ. Sukhāditamevāti antoupacārasīmāyaṃ ṭhatvā bhājetvā attano santakaṃ katvā khāditattā vuttaṃ. Saṅghikañhi vihārapaṭibaddhaṃ vebhaṅgiyaṃ bahiupacārasīmatṭhaṃ bhaṇḍaṃ antoupacāraṭṭhehi bhikkhūhi eva bhājetabbaṃ, na bahi ṭhitehi upacārasīmāya bhājetabbanti.

150. “Vutto vajjemī”ti vuttabhikkhusmiṃ “vutto vajjehī”ti vuttassa pacchā uppajjanakapārājikādidosaṅgāropanato, gahaṭṭhānaṃ vā “bhadantā aparicchedaṃ katvā vadantī”ti evaṃ dosaṅgāropanato.

153-155. Chātajjhantanti tena chātena jighacchāya udaragginā jhattaṃ,

daḍḍhaṃ pīḷanti attho. Dhanukanti khuddakadhanusaṇṭhānaṃ
 lagganakadaṇḍaṃ. Maddanto gacchati, bhaṇḍadeyyanti ettha
 ekasūkaragghanakabhaṇḍaṃ dātabbaṃ ekasmiṃ bandhe aññesaṃ tattha
 abajjhanato. Adūhalanti yantapāsāṇo, yena ajjhotthaṭṭā migā palāyituṃ na
 sakkonti. Pacchā gacchatīti tena katapayogena agantvā pacchā sayameva
 gacchati, heṭṭhā vuttesupī idisesu ṭhānesu eseva nayo. Rakkhaṃ yācitvāti
 rājapurisānaṃ santikaṃ gantvā anuddissa rakkhaṃ yācitvā. Kumīnamukhanti
 kumīnassa anto macchānaṃ pavisanamukhaṃ.

156. Therānanti āgantukattherānaṃ. Tesampīti āvāsikabhikkhūnampi.
 Paribhogatthāyāti saṅghike kattabbavidhiṃ katvā paribhuñjanatthāya.
 Gahaṇeti pāṭhaseso daṭṭhabbo. Yatthāti yasmiṃ āvāse. Aññesanti aññesaṃ
 āgantukānaṃ. Tesupī āgantukā anissarāti senāsane niran taraṃ vasantānaṃ
 cīvaratthāya dāyakehi bhikkhūhi vā niyame tvā dinnatā bhājetvā khādituṃ
 anissarā, āgantukehipi icchantehi tasmīṃ vihāre vassānādīsu pavisitvā
 cīvaratthāya gahetabbaṃ. Tesāṃ katikāya ṭhātabbanti sabbāni phalāphalāni
 abhājetvā “ettakesu rukksesu phalāni bhājetvā paribhuñjissāma, aññesu
 phalāphalehi senāsanāni paṭijaggissāmā”ti vā, “piṇḍapātādipaccayaṃ
 sampādessāmā”ti vā, “kiñcīpi abhājetvā catupaccayatthāyeva upanemā”ti vā
 evaṃ sammā upanentānaṃ āvāsikānaṃ katikāya āgantukehi ṭhātabbaṃ.
 Mahāatṭhakathāyaṃ “anissarā”ti vacanena dīpito eva attho, mahāpaccariyaṃ
 catunnaṃ paccayānantiādinā vitthāretvā dassito. Paribhogavasenevāti ettha
 eva-saddo atṭhānappayutto, paribhogavasena tameva bhājetvāti yojetabbaṃ.
 Etthāti etasmīṃ vihāre, raṭṭhe vā.

Senāsanapaccayanti senāsanañca tadatthāya niyame tvā ṭhapitañca. Ekaṃ vā
 dve vā varasenāsanāni ṭhapetvāti vuttamevatthaṃ puna byatirekamukhena
 dassetuṃ “mūlavatthucchedaṃ pana katvā na upanetabba”nti vuttaṃ,
 senāsanasaṅkhātavatthuno mūlacchedaṃ katvā sabbāni senāsanāni na
 vissajjetabbānīti attho. Keci panettha “ekaṃ vā dve vā varasenāsanāni
 ṭhapetvā lāmakato paṭṭhāya vissajjentehipi senāsanabhūmiyo na
 vissajjetabbāti ayamattho vutto”ti vadanti, tampi yuttameva imassāpi
 atthassa avassaṃ vattabbato, itarathā keci saha vatthunāpi vissajjetabbaṃ
 maññeyyūṃ.

Paṇṇaṃ āropetvāti “ettake rukke rakkhitvā tato ettakaṃ gahetabba”nti
 paṇṇaṃ āropetvā. Nimittasaññaṃ katvāti saṅketaṃ katvā. Dārakāti tesāṃ
 puttanaṭṭādayo ye keci gopenti, te sabbepi idha “dārakā”ti vuttā. Tatoti
 yathāvuttadārusambhārato. Āpucchitvāti kārakasaṅghaṃ āpucchitvā. Taṃ
 sabbampi āharitvāti anāpucchitvāpi tāvakālikaṃ āharitvā. Ayameva bhikkhu
 issarotiādito paṭṭhāya attano santakehi dārusambhārādīhi ca kārāpitattā
 paṭijaggitattā ca saṅghikasenāsane bhāgitāya ca ayameva issaro, na ca so
 tato vuṭṭhāpetabboti vuttaṃ hoti. Uda kapūjanti cetiyaṅgaṇe siñcanādipūjaṃ.
 Vattasīsenāti kevalaṃ saddhāya, na vetanādiatthāya. Savatthukanti saha
 bhūmiyā. Kuṭṭanti gehabhittiṃ. Pākāranti parikkhepapākāraṃ. Tatoti
 chaḍḍitavihārato. Tato āharitvā senāsanaṃ kataṃ hotīti sāmanta gāma vāsīhi
 bhikkhūhi chaḍḍitavihārato dārusambhārādīṃ āharitvā senāsanaṃ kataṃ
 hoti.

157. “Puggalikaparibhogena paribhuñjati”ti vuttamatthaṃ ye va pākaṃ

kātuṃ “āgatāgatānaṃ vuḍḍhatarānaṃ na detī”ti vuttaṃ.
Catubhāgaudakasambhinneti catutthabhāgena sambhinne. Pāliyaṃ “anāpatti,
bhikkhave, pārājikassā”ti sāmikehi thullanandaṃ uddissa etissā hatthe
dinnattā, attheyacittena paribhuñjitattā ca vuttaṃ. Theyyacittena
paribhuttepi cassā bhaṇḍadeyyameva upanikkhittabhaṇḍaṭṭhāniyattā.
Odanabhājanīyavatthusminti “aparassa bhāgaṃ dehī”ti āgatavatthusmiṃ.

159. Tassa kulassa anukampāya pasādānurakkhaṇatthāyātiadinā
kulasaṅghatthaṃ nākāsīti dasseti. “Yāva dārakā pāsādaṃ ārohanti, tāva
pāsādo tesam santike hotū”ti pubbe kālaparicchedaṃ katvā adhiṭṭhitattā eva
yathākālaparicchadameva tattha tiṭṭhati, tato paraṃ pāsādo sayameva
yathāṭṭhānaṃ gacchati, tathāgamanañca iddhivissajjanena sañjātaṃ viya hotīti
vuttaṃ “thero iddhiṃ paṭisaṃharī”ti. Yasmā evaṃ iddhividhaññāna
karontassa kāyavacīpayogā na santi theyyacittañca natthi pāsādasseva
vicāritattā, tasmā “ettha avahāro natthī”ti thero evamakāsīti daṭṭhabbaṃ.
Atha vā dārakesu anukampāya ānayanatthameva pāsāde upanīte pāse
baddhasūkarādīnaṃ āmisam dassetvā ṭhānācāvanaṃ viya karamarānītesu
dārakesu pāsādaṃ āruḥhesupi puna paṭisaṃharaṇe ca idha avahāro natthi
kāruññādhīppāyattā, bhaṇḍadeyyampi na hoti kāyavacīpayogābhāvā.
Kāyavacīpayoge satiyeva hi āpatti bhaṇḍadeyyaṃ vā hoti, teneva bhagavā
“anāpatti, bhikkhave, attheyacittassā”tiādiṃ avatvā “anāpatti, bhikkhave,
iddhimassa iddhivisaye”ti ettakameva avoca. Iddhivisayeti cettha
parabhaṇḍādāyaka kāyavacīpayogāsamutṭhāpakassa kevalaṃ
manodvārikassa attheyacittabhūtaṃ iddhicittassa visaye āpatti nāma
natthīti adhiṭṭhāyogā gahetabbo. Kiṃ pana paṭikkhittaṃ iddhiṃ paṭihāriyaṃ kātuṃ
vaṭṭatīti codanaṃ sandhāyāha “Idisāya adhiṭṭhānidhiyā anāpattī”ti.
“Anāpatti, bhikkhave, iddhimassa iddhivisaye”ti hi imināyeva suttena
adhiṭṭhānidhiyā appaṭikkhittabhāvo sijjhati. Attano pakatavaṇṇaṃ avijahitvā
bahiddhā hatthiādidassanaṃ, “ekopi hutvā bahudhā hotī”ti āgatañca
adhiṭṭhānavasena nipphannattā adhiṭṭhānidhi nāma, “so pakatavaṇṇaṃ
vijahitvā kumārakavaṇṇaṃ vā dasseti, nāgavaṇṇaṃ...pe... vividhampi
senābyūhaṃ dassetī”ti evaṃ āgatā iddhi pakatavaṇṇavijahanavikāravasena
pavattattā vikubbaniddhi nāma. Attano pana pakatirūpaṃ yathāsabhāvena
ṭhapetvā bāhi hatthiādidassanaṃ vikubbaniddhi nāma na hoti, attano
rūpameva hatthiādirūpena nimmānaṃ vikubbaniddhīti veditabbaṃ.

Parājītakilesenāti vijītakilesena, nikkilesenāti attho. Idhāti imasmīṃ sāsane,
tena dutiyapārājikasikkhāpadena samaṃ aññaṃ anekanayavokiṇṇaṃ
gambhīratthavinicchayaṃ kiñci sikkhāpadaṃ na vijjatīti yojanā. Tattha attho
nāma pāḷiattho, vinicchayo pāḷimuttakavinicchayo, te gambhīrā yasmīṃ, taṃ
gambhīratthavinicchayaṃ. Vatthumhi otiṇṇeti codanāvasena vā attanāva
attano vītikkamārocanavasena vā saṅghamajjhe adinnādānavatthusmiṃ
otiṇṇe. Etthāti otiṇṇavatthumhi. Vinicchayoti āpattānāpattiniyamaṃ.
Kappiyepi ca vatthusminti attanā gahetuṃ yutte mātāpitādīnaṃ santakepi.

Iti samantapāsādikāya vinayaṭṭhakathāya vimativinodaniyaṃ

Dutiyapārājīkavaṇṇanānayo niṭṭhito.

3.

1. Pārājīkakaṇḍo

Tatiyapārājikam

Tihīti kāyavacīmanodvārehi.

Paṭhamapaññattinidānavaṇṇanā

162. Yā ayaṃ heṭṭhā taṃ panetaṃ buddhakāle ca cakkavattikāle ca nagaraṃ hotītiādinā rājagahassa buddhuppādeyeva vepullappatti vuttā, sā etthāpi samānāti dassetuṃ “idampi ca nagara”nti vuttaṃ, tena ca na kevalaṃ rājagahādayo evāti dasseti. Mahāvanaṃ nāmātiādi majjhimabhāṇakasamuyuttabhāṇakānaṃ matena vuttaṃ, dīghabhāṇakā pana “himavantena saddhiṃ ekābaddhaṃ hutvā ṭhitaṃ mahāvana”nti vadanti. Haṃsavaṭṭakacchadanenaṃ haṃsavaṭṭakapaṭicchannena, haṃsamaṇḍalākārenāti attho. Kāyavicchandaniyakathanti karajakāye virāguppādanakathaṃ. Chandoti dubbalarāgo. Rāgoti balavarāgo. “Kesalomādi”nti saṅkhepato vuttamatthaṃ vibhāgena dassetuṃ yepi hītiādi vuttaṃ. Pañcapañcappabhedenāti ettha pañca pañca pabheda etassa pariyāyassāti pañcapañcappabhedo, tena pañcapañcappabhedenāti evaṃ bāhiratthasamāsavasena pariyāyavisesanātaṃ daṭṭhabbā.

Asubhāyāti asubhamātikāya. Vaṇṇetabbamātikañhi apekkhitvā itthiliṅge sāmivacanaṃ, tenāha mātikaṃ nikkhipitvātiādi. Taṃ vibhajantoti mātikaṃ vibhajanto. Phātikammanti nipphattikaraṇaṃ. Pañcaṅgavippahīnanti kāmaccchandādipañcanīvaraṇaṅgavigamena pañcaṅgavippahīnatā, appanāppattavitakkādijjhānaṅgānaṃ uppattivāsena pañcaṅgasamannāgatatā ca veditabbā. Tividhakalyāṇaṃ dasalakkhaṇasampannanti ettha pana jhānassa ādimajjhapariyosānānaṃ vasena tividhakalyāṇatā, tesameva ādimajjhapariyosānānaṃ lakkhaṇavasena dasalakkhaṇasampannatā ca veditabbā. Atṭhakathāyaṃ pana “dasalakkhaṇavibhāvaneneva tannissayabhūtā tividhakalyāṇatāpi jhānassa pākaṭā hotīti tatrimānītiādi vuttaṃ.

Tatrāyaṃ pālīti tasmīṃ dasalakkhaṇavibhāvanavisaye ayaṃ pālī. Paṭipadāvisuddhīti gotrabhupariyosānāya pubbabhāgapaṭipadāya jhānassa nīvaraṇādiparibandhato visuddhi, sāyaṃ yasmā upekkhānubrūhanādīnampi paccayattena padhānā purimakāraṇasiddhā ca, tasmā vuttaṃ “paṭipadāvisuddhi ādī”ti. Upekkhānubrūhanāti visodhetabbatādīnaṃ abhāvato tatramajjhattupekkhāya kiccanipphattiyā anubrūhanā, sā pana paribandhavisuddhisamakālavibhāvinīpi tabbisuddhiyāva nipphannāti dīpanatthamāha “upekkhānubrūhanā majjhe”ti. Sampahaṃsanāti vatthudhammādīnaṃ anativattanādisādhakassa ñāṇassa kiccanipphattivāsena pariyodapanā, sā pana yasmā kattabbassa sabbakicassa nipphattiyāva siddhā nāma hoti, tasmā vuttaṃ “sampahaṃsanā pariyosāna”nti. Tīṇipi cetāni kalyāṇāni ekakkhaṇe labbhamānānipi paccayapaccayuppannatādivasena pavattantīti dassanattthaṃ ādimajjhapariyosānabhāvena vuttāni, na pana jhānassa uppādādikkhaṇattaye yathākkamaṃ labbhamānattāti daṭṭhabbaṃ. Majjhimam samādhinimittam paṭipajjatītiādīsu majjhimam samādhinimittam nāma samappavatto appanāsamādhīyeva. So hi līnuddhaccasaṅkhātānaṃ ubhinnaṃ antānaṃ anupagamanena majjhimo, savisesaṃ cittassa ekattārammaṇe ṭhapanato

samādhīyeva uparivisesānaṃ kāraṇabhāvato “samādhinimitta”nti vuccati, taṃ paṭipajjati paṭilabbhatīti attho. Evaṃ paṭipannattā majjhīmena samādhinimittena tattha ekattārammaṇe appanāgocare pakkhandati upaṭiṭṭhati, evaṃ visuddhassa pana tassa cittassa puna visodhetabbābhāvato visodhane byāpāraṃ akaronto puggalo visuddhaṃ cittaṃ ajjhupekkhati nāma. Samathabhāvūpagamanena samathapaṭipannassa puna samādhāne byāpāraṃ akaronto samathapaṭipannaṃ ajjhupekkhati, samathapaṭipannabhāvato evamassa kilesasaṃsaggaṃ pahāya ekattena upaṭṭhitassa puna ekattupaṭṭhāne byāpāraṃ akaronto ekattupaṭṭhānaṃ ajjhupekkhati nāma.

Tattha jātānantiādīsu ye pana te evaṃ upekkhānubrūhite tasmīṃ jhānacitte jātā samādhīpaññāsaṅkhātā yuganaddhadhammā, tesāṃ aññamaññaṃ anativattanasabhāvena sampahaṃsanā visodhanā pariyodapanā ca, saddhādīnaṃ indriyānaṃ kilesehi vimuttattā vimuttirasena ekarasatāya sampahaṃsanā ca, yañcetaṃ tadupagaṃ tesāṃ anativattanaekarasabhāvānaṃ anucchavikaṃ vīriyaṃ, tassa tadupagavīriyassa vāhanaṭṭhena pavattanaṭṭhena sampahaṃsanā ca, tasmīṃ khaṇe yathāvuttadhammānaṃ āsevanaṭṭhena sampahaṃsanā ca, pariyodapanā ca pariyodapanakassa ñāṇassa kiccanipphattivāseneva ijjhatīti veditabbaṃ. Evaṃ tividdhattagataṃ cittantiādīni tasseva cittassa thomanavacanāni. Vitakkasampannanti vitakkaṅgena sundarabhāvamupagataṃ. Cittassa adhiṭṭhānasampannanti tasmiññeva ārammaṇe cittassa nirantarappavattisaṅkhātēna samādhinā sampannaṃ, idaṃ jhānaṅgavasena vuttaṃ. Samādhisampannanti idaṃ pana indriyavasenāti veditabbaṃ.

Paṭikuṭatīti saṅkucati. Paṭivaṭṭatīti paṭinivaṭṭati. Nhārudaddulanti nhārukhaṇḍaṃ. Payuttavācanti paccayapariyesane niyuttavācaṃ. Daṇḍavāgurāhīti daṇḍapaṭibaddhāhi dīghajālasaṅkhātāhi vāgurāhi.

Samaṇakuttakoti kāsāyanivāsanādisamaṇakiccako. Vaggumudāti ettha “vaggumatā”ti vattabbe lokikā “mudā”ti vohariṃsūti dassento āha “vaggumatā”ti. “Vaggū”ti matā, suddhasammatāti attho, tenāha “puññasammatā”ti. Sattānaṃ pāpunanena sodhanena sā puññasammatā.

163. Mārassa dheyyaṃ ṭhānaṃ, vatthu vā nivāso mārādheyyaṃ, so atthato tebhūmakadhammā eva, idha pana pañca kāmagaṇā adhippetā, taṃ mārādheyyaṃ. “Ayaṃ samaṇakuttako yathāsamuppannaṃvegamūlakena samaṇabhāvūpagamanena atikkamituṃ sakkhissatī”ti cintetvā avoca, na pana “arahattappattiyā tīsu bhavesu appaṭisandhikatāya taṃ atikkamituṃ sakkhissatī”ti maraṇeneva sattānaṃ saṃsāramocanā laddhikattā devatāya. Na hi matānaṃ katthaci paṭisandhi gacchati. Iminā atthēna evameva bhavitabbanti iminā paresaṃ jīvitā voropanatthēna evameva saṃsāramocanasabhāveneva bhavitabbaṃ. “Attanāpi attānaṃ jīvitā voropenti, aññamaññaṃpi jīvitā voropenti”ti vuttattā sabbānīpi tāni pañcabhikkhusatāni jīvitā voropesīti idaṃ yebhuyyavasena vuttanti gahetabbaṃ. Tasmā ye attanāpi attānaṃ aññamaññaṃca jīvitā voropesuṃ, te puthujjanabhikkhū ṭhapetvā tadavasese ca puthujjanabhikkhū, sabbe ca ariye ayaṃ jīvitā voropesīti veditabbaṃ.

164. Ekībhāvatoti pavivekato. Uddesaṃ paripucchaṃ gaṇhantīti attano attano ācariyānaṃ santike gaṇhanti, gahetvā ca ācariyehi saddhiṃ bhagavantaṃ upaṭṭhahanti. Tadā pana uddesādidāyakā tanubhūtehi bhikkhūhi bhagavantaṃ upagatā, taṃ sandhāya bhagavā pucchati.

Ānāpānassatisamādhikathāvaṇṇanā

165. Dasānussatīsu antogadhāpi ānāpānassati tadā bhikkhūnaṃ bahūnaṃ sappāyamaṃ dassetuṃ puna gahitā. Tathā hi taṃ bhagavā tesāṃ desesi. Āhāre paṭikkūlasaṅṅā asubhakammaṭṭhānasadisā, cattāro pana āruppā ādikammikānaṃ ananurūpāti tesāṃ idha aggahaṇaṃ daṭṭhabbaṃ. Aññaṃ pariyāyanti arahattādhigamatthāya aññaṃ kāraṇaṃ. Atthayojanākkamanti atthañca yojanākkamañca. Assāsavaṇṇanāti assāsaṃ ārammaṇaṃ katvāti vuttaṃ hoti. Upaṭṭhānaṃ satīti appamussanaṭṭhāya tameva assāsaṃ passāsāñca upagantvā tthānaṃ, tathā tiṭṭhanakadhammo sati nāmāti attho. Idāni sativaseneva puggalaṃ niddisatukāmena yo assasatītiādi vuttaṃ. Tattha yo assasati, tassa sati assāsaṃ upagantvā tiṭṭhatītiādinā attho gahetabbo. Akosallasambhūtehi avijjāsambhūte. Khaṇenevāti attano pavattikkhaṇeneva. Ariyamaggassa pādaḥkabhūto ayaṃ samādhī anukkamaṇa vaḍḍhitvā ariyamaggabhāvaṃ upagato viya hotīti āha “ariyamaggavuḍḍhippatto”ti. Opammanidassananti ettha upamāva opammaṃ, tassa nidassanaṃ.

Bāhirakā ānāpānassatiṃ jānanta ādito catuppakārameva jānanti, na sabbāṃ soḷasappakāraṇanti āha sabbappakāraiccādi. Evamassetāṃ senāsananti ettha evanti bhāvanāsatiyā yathāvuttanayena ārammaṇe cittassa nibbandhane satiyeva, nāsati attho, tena muṭṭhassatissa araṇṇavāso niratthako ananurūpoti dasseti. Avasesasattavidhasenāsananti “pabbataṃ kandaraṃ giriguhaṃ susānaṃ vanapatthaṃ abbhokāsaṃ palālapuṇṇa”nti evaṃ vuttaṃ. Ututtayānukūlaṃ dhātucariyānukūlanti gimhānādiututtayassa semhādidhātuttayassa mohādicariyattayassa ca anukūlaṃ. Nisajjāya daḷhabhāvaṃ pallaṅkābhujanena, assāsapassāsānaṃ pavattanasukhataṃ uparimakāyassa ujukaṃ tthapanena, ārammaṇapariggahūpāyaṃ parimukhaṃ satiyā tthapanena upadisanto. Na paṇamantīti na oṇamanti. Pariggahitaniyyānaṃ satinti sabbathā gahitaṃ sammosaṇṇapaṭipakkhato niggamaṇasaṅkhātaṃ satīti katvā, paramaṃ satinepakkāṃ upaṭṭhapetvāti attho.

Satovāti satiyā samannāgato eva. Bāttiṃsāya ākārehi catūsu catukkesu āgatāni dīgharassādīni soḷasa padāni assāsapassāsavasena dvidhā vibhajitvā vuttehi dvattiṃsākārehi. Dīghamaṇṇasāsavasena dīghaassāsavasena, vibhattialopaṃ katvā niddeso, dīghanti vā bhagavatā vuttaassāsavasena. Cittassa ekaggataṃ avikkhepanti vikkhepapaṭipakkhabhāvato “avikkhepo”ti laddhanāmaṃ cittassa ekaggabhāvaṃ pajānato. Paṭinissaggānupassī assāsavaṇṇanāti paṭinissaggānupassī hutvā assāsavasena, “paṭinissaggānupassīassāsanavasena”ti vā pāṭho, tassa paṭinissaggānupassīno assāsavaṇṇanāti attho. Ā paṭhamāṃ bahimukhaṃ sasaṇaṃ assāso, tato antomukhaṃ paṭisasaṇaṃ passāsoti āha assāsoti bahinikkhamaṇavātītiādi, suttantaṭṭhakathāsu pana ākaḍḍhanavasena anto sasaṇaṃ assāso, bahi paṭisasaṇaṃ passāsoti katvā uppaṭipāṭiyā vuttaṃ.

Tatthāti bahinikkhamanaantopavisanavātesu, tassa ca paṭhamam abbhantaravāto nikkhamatīti iminā sambandho. “Sabbesampi gabbhaseyyakānantiādīnā dāraṇānaṃ pavattikkamena assāso bahinikkhamanavātoti gahetabbanti dīpeti”ti keci vadanti. Suttanayo eva cettha “assāsādimaṃjhapariyosānaṃ satiyā anugacchato ajjhattam vikkhepagatena cittaṇa kāyopi cittampi sāraddhā ca honti iñjitā ca phanditā ca passāsādimaṃjhapariyosānaṃ satiyā anugacchato bahiddhā vikkhepagatena cittaṇa kāyopi cittampi sāraddhā ca honti iñjitā ca phanditā cā”ti imāya pāḷiyā sametīti gahetabbaṃ. Addhānavasenāti kāladdhānavasena. Ayañhi addhāna-saddo kālassa desassa ca vācako. Tattha yathā hītiādīnā desaddhānaṃ upamāvasena dassitaṃ. Idāni tabbisiṭṭhakāladdhānavasena assāsapassāsānaṃ dīgharassataṃ upameyyavasena vibhāvetuṃ evantiādi vuttaṃ. Cuṇṇavicuṇṇā anekakālāpabhāvena. Ettha ca hatthiādisarīre sunakhādisarīre ca assāsapassāsānaṃ desaddhānavasiṭṭhakāladdhānavaseneva dīgharassatā vuttāti veditabbā attabhāvasaṅkhātā dīghaṃ addhānaṃ saṇikaṃ pūretvātiādivacanato. Tesanti sattānaṃ. Teti assāsapassāsā. Ittaramaddhānanti appakaṃ kālaṃ. Navahākārehīti bhāvanamanuyuñjantassa pubbenāparaṃ aladdhavisessa kevalaṃ addhānavasena ādito vuttā tayo ākāra, te ca kassaci assāsova, kassaci passāsova, kassaci tadubhayampi upaṭṭhātīti tiṇṇaṃ puggalānaṃ vasena vuttā, tathā chandavasena tayo, tathā pāmojjavasena imehi navahi ākārehi. Ekenākārenāti dīghaṃ assāsādīsu ekenākārena.

Addhānasaṅkhāteti dīghe okāsaddhānasaṅkhāte attabhāve kāladdhānapi vā, evaṃ upari ittarasaṅkhāteti etthāpi. Chando uppajjatīti bhāvanāya pubbenāparaṃ viśesaṃ āvahantiyā laddhassādattā tattha sātisaṃyō kattukāmatālakkhaṇo kusalacchando uppajjati. Chandavasena tathāpavattachandassa vasena. Pāmojjaṃ uppajjatīti assāsapassāsānaṃ sukhumatarabhāve ārammaṇassa santataratāya, kammaṭṭhānassa ca vīthipaṭipannatāya bhāvanācittasahagato pamodo khuddakādibhedā taruṇā pīti uppajjati. Cittaṃ vivattatīti paṭibhāganimitte uppanne pakatiassāsapassāsato cittaṃ nivattati. Upekkhā saṇṭhātīti tasmim paṭibhāganimitte upacārappanābhede samādhimhi uppanne puna jhānanibbattanatthaṃ byāpārābhāvato ajjupekkhanaṃ hoti, sā panāyaṃ upekkhā tatramajjhattupekkhāti veditabbā. Anupassanāññānti samathavasena nimittassa anupassanā, vipassanāvasena assāsapassāsamukhena tannissayanāmarūpassa anupassanā ca ñāṇaṃ. Kāyo upaṭṭhānanti assāsapassāsasaṅkhāto kāyo upagantvā tiṭṭhati ettha satīti upaṭṭhānaṃ, no sati, sati pana sarasato upatiṭṭhanatṭhena saraṇatṭhena ca upaṭṭhānañceva sati ca. Tena vuccatītiādīsu yā ayaṃ yathāvuttaassāsapassāsakāye, tannissayabhūte karajakāye ca kāyasessa anupassanā niccādibhāvaṃ vā itthipurisasattajīvādibhāvaṃ vā ananupassitvā assāsapassāsakāyamattasseva aniccādibhāvassa ca anupassanā, tāya kāyānupassanāya satisaṅkhātassa paṭṭhānassa bhāvanā vaḍḍhanā kāye kāyānupassanā satipaṭṭhānabhāvanāti ayaṃ saṅkhepattho.

Ittaravasena parittakālavasena. Tādisoti dīgho rasso ca. Vaṇṇāti dīghādiākārā. Nāsikaggeva bhikkhunoti nāsikagge vā, vā-saddena uttarotṭhe vāti attho. Tasmāti yasmā “ādimaṃjhapariyosānavasena sabbaṃ

assāsapassāsakāyaṃ viditaṃ pākaṭaṃ karissāmī”ti pubbe pavattaābhogavasena pacchā tathā samuppannaena ñāṇasampayuttacittena taṃ assāsapassāsakāyaṃ evaṃ viditaṃ pākaṭaṃ karonto assasati ceva passasati ca, tasmā evaṃbhūto sabbakāyapaṭisaṃvedī assasissāmi passasissāmīti sikkhati nāma, na pana “anāgate evaṃ karissāmī”ti cintanamattena so evaṃ vuccatīti adhippāyo. Tathābhūtassāti ādimajjhapariyosānaṃ viditaṃ karontassa. Saṃvaroti sati vīriyampi vā. Na aññaṃ kiñcīti sabbakāyaṃ viditaṃ karissāmītiādikaṃ pubbābhogaṃ sandhāya vadati. Ñāṇuppādanādīsūti ādi-saddena kāyasaṅkhārapassambhanapītipaṭisaṃvedanādiṃ saṅgaṇhāti. Kāyasaṅkhāranti assāsapassāsaṃ. So hi cittasamuṭṭhānopi samāno karajakāyapaṭibaddhavuttitāya tena saṅkharīyatīti kāyasaṅkhāroti vuccati. Apariggahitakāleti kammaṭṭhānassa anāraddhakāle, tadārambhatthāya kāyacittānampi apariggahitakāleti attho. Nisīdati pallaṅkaṃ ābhujitvā ujuṃ kāyaṃ paṇidhāyāti hi iminā kāyapariggaho, parimukhaṃ satim upaṭṭhapetvāti iminā cittapariggaho vutto. Adhimattanti balavaṃ oḷārikaṃ, liṅgavipallāsena vuttaṃ. Kāyasaṅkhāro hi adhippeto. Adhimattaṃ hutvā pavattatīti kiriyāvisesanaṃ vā etaṃ. Sabbesaṃyevāti ubhayesampi.

Mahābhūtapariggahe sukhumoti catudhātumukhena vipassanābhinivesaṃ sandhāya vuttaṃ. Lakkhaṇārammaṇikavipassanāyāti kalāpasammasanamāha. Nibbidānupassanato paṭṭhāya balavavipassanā, tato oraṃ dubbalavipassanā. Pubbe vuttanayenāti apariggahitakāletiādinā samathanaye vuttanayena.

Codanāsodhanāhīti anuyogaparihārehi. Kathantiādi paṭisambhidāpāḷi, tattha kathaṃ sikkhatīti sambandho. Iti kirātiādi codakavacanaṃ. Iti kirāti evañceti attho. Assāsapassāso sabbathā abhāvaṃ upaneti ceti codakassa adhippāyo. Vātūpaladdhiyāti assāsapassāsavātassa abhāvena tabbisayāya upaladdhiyā bhāvanācittassa uppādo vaḍḍhi ca na hotīti attho. Na ca nanti ettha nanti nipātamattaṃ. Puna itī kirātiādi yathāvuttāya codanāya vissajjanā, tattha itī kira sikkhatīti mayā vuttākārena yadi sikkhatīti attho. Pabhāvanā hotīti yadipi oḷārikā kāyasaṅkhārā paṭippassambhanti, sukhumā pana atthevāti bhāvanāyapi vaḍḍhi hotevāti adhippāyo. Kaṃseti kaṃsabhājane. Nimittanti nimittassa, tesāṃ saddānaṃ pavattiākārassāti attho. Sukhumakā saddāti anurave āha. Sukhumasaddanimitārammaṇatāpīti sukhumo saddova nimittaṃ tadārammaṇatāyapi.

Ābhisamācārikasīlanti ettha abhisamācāroti uttamasamācāro, tadeva ābhisamācārikaṃ sīlaṃ, khandhakavattapariyāpannaṃ sīlassetaṃ adhivacanaṃ. Ahaṃ sīlaṃ rakkhāmīti ubhatovibhaṅgapariyāpannaṃ sīlaṃ sandhāya vuttaṃ. Āvāsoti āvāsapalibodho. Kulantiādīsūpi eseṃ nayo. Kammanti navakammaṃ. Iddhīti pothujjanikā iddhi, sā vipassanāya palibodho. So upacchinditabboti visuddhimagge vuttena tassa tassa palibodhassa upacchedappakārena upacchinditabbo. Yogānuyogoti yogassa bhāvanāya anuyuñjanaṃ. Atṭhatimsārammaṇesūti ālokākāsakaṣiṇadvayaṃ vajjetvā pāḷiyaṃ āgatānaṃ atṭhannaṃ kaṣiṇānaṃ vasena vuttaṃ, cattārīsaññeva pana kammaṭṭhānāni. Yathāvutteneva nayanāti yogānuyogakammasa

padaṭṭhānattāti imamatthaṃ atidisati. Imināva kammaṭṭhānenāti iminā ānāpānassatikammaṭṭhānena. Mahāhatthipathaṃ nīharanto viyāti kammaṭṭhānavīthiṃ mahāhatthimaggaṃ katvā dassento viya.

Vuttappakāramācariyanti “imināva kammaṭṭhānena catutthajjhānaṃ nibbattetvā vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahattaṃ pattassā”tiādinā heṭṭhā vuttappakāraṃ ācariyaṃ. “Piyo garu bhāvanīyo”tiādinā visuddhimagge vuttappakāramācariyantipi vadanti. Pañcasandhikanti pañcapabbaṃ, pañcabhāganti attho. Kammaṭṭhānassa uggaṇhananti kammaṭṭhānaganthassa uggaṇhanaṃ. Tadatthaparipucchā kammaṭṭhānassa paripucchā, tattha saṃsayaparipucchā vā. Kammaṭṭhānassa upaṭṭhānanti evaṃ bhāvanamanuyuñjantassa evamidha nimittaṃ upatiṭṭhatīti upadhāraṇaṃ. Tathā kammaṭṭhānappanā evaṃ jhānamappetīti. Kammaṭṭhānassa lakkhaṇanti gaṇanānubandhanāphusaṇānaṃ vasena bhāvanaṃ ussukkāpetvā ṭhapanāvasena matthakappatti idha bhāvanāti kammaṭṭhānasabhāvassa sallakkhaṇaṃ, tenāha “kammaṭṭhānasabhāvūpadhāraṇanti vuttaṃ hotī”ti.

Aṭṭhārasasenāsanadosavivajjitanti mahattaṃ navattaṃ jiṇṇattaṃ panthanissitattaṃ soṇḍipaṇṇapupphaphalayuttatā patthanīyatā nagaradārukhettaṣaṇṇissitatā visabhāgānaṃ puggalānaṃ atthitā paṭṭanasannissitatā paccantasannissitatā rajjasīmasannissitatā asappāyatā kalyāṇamittānaṃ alābhoti imehi aṭṭhārasahi senāsanadosehi vivajjitaṃ. Pañcasenāsaṇṇasamannāgatanti -

“Idha, bhikkhave, senāsaṇṇaṃ nātidūraṃ hoti nāccāsannaṃ gamanāgamanasampannaṃ divā appākiṇṇaṃ rattiṃ appasaddaṃ appanigghosaṃ appaḍaṃsamakasavātātapasarīsapasamphassaṃ, tasmim kho pana senāsane viharantassa appakasirena uppajjanti cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārā, tasmim kho pana senāsane therā bhikkhū viharanti...pe... evaṃ kho, bhikkhave, senāsaṇṇaṃ pañcaṇṇasamannāgataṃ hotī”ti -

Evaṃ bhagavatā vutthehi pañcahi senāsaṇṇehi samannāgataṃ, ettha ca nātidūratādi ekaṃ, divā appākiṇṇatādi ekaṃ, appaḍaṃsāditā ekaṃ, cīvarādilābho ekaṃ, therānaṃ bhikkhūnaṃ nivāso ekanti evaṃ pañcaṇṇāni veditabbāni.

Upacchinnakhuddakapalibodhenāti dīghānaṃ kesādīnaṃ haraṇena pattacīvarādīnaṃ pacanatunnakaraṇarajanādikaraṇehi ca upacchinnā khuddakā palibodhā yena, tena. Bhattasammadanti bhojananimittaṃ parissamaṃ. Ācariyato uggaḥo ācariyuggaḥo, sabbopi kammaṭṭhānavidhi, na pubbe vuttauggahamattaṃ, tato. Ekapadampīti ekakoṭṭhāsampi.

Anuvahanāti assāsapassāsānaṃ anugamanavasena satiyā niranantaraṃ anuppavattanā. Yasmā pana gaṇanādivasena viya phusaṇāvasena viṣuṃ manasikāro natthi, phuṭṭhaphuṭṭhatṭhāne eva gaṇanādi kātabbanti dassetuṃ idha phusaṇāgahaṇanti dīpento “phusaṇāti phuṭṭhatṭhāna”nti āha. Ṭhapanāti samādhānaṃ, samādhippadhānā pana appanāti āha “ṭhapanāti appanā”ti. Aniccatādīnaṃ lakkhaṇato sallakkhaṇā vipassanā. Pavattato nimittato ca vinivaṭṭanato vinivaṭṭanā maggo. Kilesapaṭippassaddhibhāvato pārisuddhi

phalaṃ. Tesanti vinivaṭṭanāpārisuddhīnaṃ. Khaṇḍanti “ekaṃ tīṇi pañcā”ti ekantarikādibhāvena gaṇanāya khaṇḍanaṃ. Atha vā khaṇḍanti antarantarā katipayakālaṃ agaṇetvā puna gaṇanavasena antarā odhiparicchedo na dassetabbo. Tathā khaṇḍaṃ dassentassa hi “kammaṭṭhānaninnaṃ pavattati nu kho me cittaṃ, no”ti vīmaṃsuppattiya vikkhepo hoti, tenāha sikhāppattaṃ nu kho metiādi, idaṃca evaṃ khaṇḍaṃ dassetvā cirataraṃ gaṇanāya manasikarontassa vasena vuttaṃ. So hi tathā laddhaṃ avikkhepamattaṃ nissāya evaṃ maññeyya. Yo upaṭṭhāti, taṃ gahetvāti idaṃ assāsapassāsesu yassa ekova paṭhamaṃ upaṭṭhāti, taṃ sandhāya vuttaṃ, yassa pana ubhopi upaṭṭhahanti, tena ubhayampi gahetvā gaṇitabbaṃ. Yo upaṭṭhātīti imināva dvīsu nāsāpuṭavātesu yo pākaṭo hoti, so gahetabboti ayampi attho dīpitoti gahetabbaṃ. Paṭhamaṃ ekekaṃ upaṭṭhitepi upalakkhetvā gaṇantasseva kamena ubhopi pākaṭā hontīti āha “assāsapassāsā pākaṭā hontī”ti. Evaṃ sīghaṃ sīghaṃ gaṇetabbamevāti sambandho. Evaṃ sīghagaṇanārambhassa okāsaṃ dassetuṃ imassāpi purimanayena gaṇayatotiādi vuttaṃ. Tattha purimanayenāti dandhagaṇanāya, pākaṭā hutvāti iminā dandhagaṇanāya āraddhakāle cittassa avisadatāya sukhumassāsādīnaṃ apākaṭataṃ, pacchā visadakāle pākaṭataṃca tesu ca pākaṭesu dandhagaṇanaṃ pahāya sīghagaṇanā kātābbāti dasseti. Sīghagaṇanāya nippariyāyato nirantarappavatti appanāvīthiyameva, na kāmāvacare bhavaṅgantarikattāti āha “nirantarappavattaṃ viyā”ti. Purimanayenevāti sīghagaṇanāya. Anto pavisaṇaṃ vātaṃ manasikaronto anto cittaṃ paveseti nāma.

Etanti etaṃ assāsapassāsajātaṃ. Anugamananti phuṭṭhaṭṭhāne manasikaraṇameva, na assāsapassāsānaṃ anuvattanaṃ, tenāha - “taṃca kho na ādimajjhapariyosānānugamanavasena”ti. Phusanāṭṭhapanāvasena viṣuṃ manasikāro natthīti iminā yathā gaṇanāya phusanāya ca manasikaroti, evaṃ anubandhanaṃ vinā kevalaṃ ṭhapanāya ca phusanāya ca manasikāropi natthīti dassentena gaṇanaṃ paṭisaṃharitvā yāva appanā uppajjati, tāva anubandhanāya ca phusanāya ca manasikaroti, appanāya pana uppannāya anubandhanāya ṭhapanāya ca manasikaroti nāmāti dīpitaṃ hoti, aṭṭhakathāyaṃ pana anubandhanāya vinā ṭhapanāya manasikāro natthīti dassanattaṃ “anubandhanāya ca phusanāya ca ṭhapanāya ca manasikarotīti vuccatī”ti ettakameva vuttanti gahetabbaṃ. Yā accantāya na minoti na vinicchanati, sā mānassa samīpeti upamānaṃ siddhasādisena sādhyasādhanaṃ yathā go viya gavayoti. Paṅguloti pīṭhasappī. Dolāti peṅkhola. Kīḷatanti kīḷantānaṃ. Upanibandhanatthambhamūleti nāsikaggaṃ mukhanimittaṃca sandhāya vuttaṃ. Ādito pabhuṭīti upameyyatthadassanato paṭṭhāya. Nimittanti upanibandhananimittaṃ nāsikaggaṃ, mukhanimittaṃ vā. Anārammaṇamekacittassāti assāsapassāsānaṃ ekakkhaṇe appavattanato ekassa cittassa tayopi ārammaṇaṃ na honti, nimittena saha assāso passāso vāti dveveva ekakkhaṇe ārammaṇaṃ hontīti attho. Ajānato ca tayo dhammeti nimittaṃ assāso passāsoti ime tayo dhamme ārammaṇakaraṇavasena avindantassa, ca-saddo byatireko, tena evaṃca sati ayaṃ anīṭṭhappasaṅgoti byatirekaṃ dasseti. Bhāvanāti ānāpānassatibhāvanā.

Kathaṃ ime...pe... visesamadhigacchatīti idaṃ parihāragāthāya vuttamevatthaṃ kakacopamāya vivarituṃ pucchāṭṭhapanāṃ. Tattha kathaṃ-saddo paccekaṃ yojetabbo “kathamime aviditā...pe... kathaṃ

visesamadhigacchatī”ti. Padhānanti bhāvanānippadhakam vīriyam. Payoganti nīvaraṇavikkhambhakam bhāvanānuyogam. Visesanti arahattapariyosānavisesam. Padhānanti rukkhassa chedanavīriyam. Payoganti tasseva chedanakakiriyam. Kiñcāpettha “visesamadhigacchatī”ti upamāyam na vuttam, tathāpi atthato yojetabbameva. Yathā rukkhotiādi upamāsaṃsandanam. Nāsikagge vā mukhanimutte vāti dīghanāsiko nāsikagge, itaro mukham nimiyati chādiyati etenāti mukhanimittanti laddhanāme uttarotṭhe.

Idam padhānanti yena vīriyārambhena kāyopi cittampi bhāvanākammassa araham idha padhānanti phalena hetum dasseti. Upakkilesāti nīvaraṇa. Vitakkāti kāmavitakkādīmicchāvitakkā, nīvaraṇappahānena vā paṭhamajjhānādhigamam dassetvā vitakkūpasamāpadesena dutiyajjhānādhigamamāha. Ayaṃ payogoti ayaṃ jhānādhigamassa hetubhūto kammaṭṭhānānuyogasaṅkhāto payogo. Saṃyojanā pahīyantīti dasapi saṃyojanāni maggapaapāṭiyā samucchadavasena pahīyanti. Byantī hontīti tathā sattapi anusayā bhaṅgamattassapi anavasesato vigatantā honti. Ayaṃ visesoti imaṃ samādhim nissāya anukkamena labbhamāno ayaṃ saṃyojanappahānādhigamam imassa samādhissa visesoti attho. Evaṃ ime tayo dhammātiādi nigamanavacanam. Paripuṇṇāti soḷasannam vatthūnam pāripūriyā sabbaso puṇṇā. Anupubbanti anukkamena. Paricitāti pariciṇṇā. Imaṃ lokanti khandhādilokam paññāpabhāsenā pabhāseti.

Idhāti imasmim ṭhāne. Assāti upamābhūtassa kakacassa. Ānāyane payojananti yojetabbam. Nimittanti paṭibhāganimittam. Avasesajhānaṅgapaṭimaṇḍitāti vitakkādiavasesajhānaṅgapaṭimaṇḍitāti vadanti. Vicārādīhīti pana vattabbam nippariyāyena vitakkassa appanābhāvato. So hi “appanā byappanā”ti niddiṭṭho. Evañhi sati avasesa-saddo upapanno hoti, vitakkasampayogato vā jhānaṅgesu padhānabhūto samādhī appanāti katvā “avasesajhānaṅgapaṭimaṇḍitā appanāsaṅkhātā ṭhapanā ca sampajjati”ti vuttam. Kassaci pana gaṇanāvaseneva manasikāraḷato pabhutīti ettha “anukkamato...pe... pattam viya hoti”ti upari vakkhamāno gantho purāṇapotthakesu dissati, tasmā ayaṃ pāṭho etthāpi likhitabbo, lekhakānam pana dosena galitoti veditabbo.

Oḷārike assāsapassāse niruddhetiādi heṭṭhā vuttanayampi vicetabbākārappattassa kāyasaṅkhārassa vicayanavidhim dassetum ānītam. Desatoti pubbe phusanavasena gahitaṭṭhānato. Nimittam paṭṭhapetabbanti pubbe gahitākāranimittaggāhikā saññā phusanatṭhāne paṭṭhapetabbā. Imameva hi atthavasanti imaṃ anupaṭṭhahantassa ārammaṇassa upaṭṭhānavidhisāṅkhātam kāraṇam paṭicca. Itoti ānāpānakammaṭṭhānato. Garukatā ca bhāvanādukkaratāyāti āha “garukabhāvana”nti. Caritvāti gocaram gahetvā. Nimittanti uggahanimittam, paṭibhāganimittam vā. Ubhayampi hi idha ekajjam vuttam. Tathā hi tūlapicuādiupamattayam uggāhe yujjati, sesam ubhayattha.

Tārakarūpaṃ viyāti tārakāya sarūpaṃ viya. Saññānānatāyāti nimittupaṭṭhānato pubbe pavattasaññānam nānatāya. Saññajanti bhāvanāsaññāya parikkamitam, na uppāditam avijjamānattā, tenāha “nānato upaṭṭhātī”ti. Evaṃ hotīti bhāvanamanuyuttassa evam upaṭṭhāti. Evanti evam

sati, yathāvuttanayena nimitte eva cittassa ṭhapane satīti attho. Ito pabhutīti ito paṭibhāganimituppattito paṭṭhāya. Nimittetī paṭibhāganimitte. Ṭhapayanti ṭhapanāvasena cittaṃ ṭhapanto. Nānākāraṇi “cattāro vaṇṇā”ti evaṃ vuttaṃ nānākāraṃ. Vibhāvayanti vibhāvento antaradhāpento. Nimituppattito paṭṭhāya hi te ākāra aṃanasikaroto antarahitā viya honti. Assāsapassāseti assāse passāse ca yo nānākāro, taṃ vibhāvayaṃ assāsapassāsasambhūte vā nimitte cittaṃ ṭhapayaṃ sakaṃ cittaṃ nibandhati nāmāti yojanā. Keci pana vibhāvayanti etassa vibhāvento viditaṃ pākāṭaṃ karontoti atthaṃ vadanti, taṃ pubbabhāgavasena yujjeyya. Ayañhettha attho - assāsapassāse nānākāraṃ vibhāvento pajānanto tattha yaṃ laddhaṃ nimittaṃ, tasmīṃ cittaṃ ṭhapento anukkamena sakaṃ cittaṃ nibandhati appetīti.

Kilesāti avasesakilesā. Sannisinnāyevāti aladdhanīvaraṇasahāyā olīnāyeva. Upacārabhūmiyanti upacārāvatthāyaṃ. Lakkhaṇatoti vikkhambhanādisabhāvato vā aniccādisabhāvato vā. Gocaroti bhikkhācāragāmo. Yattha dullabhā sappāyabhikkhā, so asappāyo, itaro sappāyo. Bhassanti dasakathāvatthunissitaṃ bhassaṃ, taṃ sappāyaṃ, itaramasappāyaṃ. Sesesu āvāsādīsu yattha yattha asamāhitaṃ cittaṃ samādhīyati, taṃ taṃ sappāyaṃ, itaramasappāyanti gahetabbaṃ. Yassa pana evaṃ sattavidhaṃ asappāyaṃ vajjetvā sappāyameva sevantassapi appanā na hoti, tena sampādetabbaṃ dasavidhaṃ appanākosallaṃ dassento vatthuvisadakiriyātiādīmāha. Tattha vatthuvisadakiriyā nāma kesanakhacchedanādīhi ajjhakkassa sarīravatthussa, cīvarasenāsanādīdhovanaparikkammādīhi bāhiravatthussa ca visadabhāvakaraṇaṃ. Evañhi ñāṇampi visadakiccanipphattaṃ hoti. Indriyasamattapaṭipādanatā nāma saddhādīnaṃ indriyānaṃ samabhāvakaraṇaṃ. Nimittakusalatā nāma bhāvanāya laddhanimittassa rakkhaṇakosallaṃ. Yasmiṃ samaye cittaṃ niggahetabbantiādīsu yasmiṃ samaye cittaṃ accāradhatādīhi kāraṇehi uddhatatāya niggahetabbaṃ, tadā dhammavicayasambojjhaṅgādayo tayo abhāvetvā passaddhādīnaṃ tiṇṇaṃ bhāvanena cittassa niggaṇhaṇā hoti. Yadāssa cittaṃ atisithilavīriyatādīhi līnatāya paggahetabbaṃ, tadā passaddhisambojjhaṅgādayo tayo abhāvetvā dhammavicayādīnaṃ tiṇṇaṃ bhāvanena cittassa paggaṇhaṇaṃ hoti. Yadāssa paññāpayogamandatādīhi nirassādaṃ cittaṃ hoti, tadā tassa cittassa aṭṭhasaṃvegavatthupaccavekkhaṇādīnā sampahaṃsanasaṅkhātā saṃvejanā hoti. Yadā panassa evaṃ paṭipajjanato alīnaṃ anuddhataṃ anirassādaṃ ārammaṇe samappavattaṃ samathavīthipaṭipannañca cittaṃ hoti, tadā tassa paggahaniggahasampahaṃsanesu abyāpāratāsamāpajjanena ajjupekkhaṇā hoti.

Tadadhimuttatā nāma samādhīdhimuttatā, samādhininnapoṇapabbhāratāti attho. Etthāti etissaṃ kāyānupassanāyaṃ.

Pārisuddhiṃ pattukāmoti phalaṃ adhigantukāmo samāpajjitukāmo ca. Tattha sallakkhaṇāvivaṭṭanāvasena paṭhamāṃ maggānantaraphalaṃ adhigantukāmo. Tato paraṃ sallakkhaṇavasena phalasamāpattiṃ samāpajjitukāmoṭīti evamattho gahetabbo. Āvajjanasamāpajjana...pe... vasippattanti ettha paṭiladdhajhānato vuṭṭhāya vitakkādīsu jhānaṅgesu ekekaṃ āvajjayato bhavaṅgaṃ upacchinditvā uppannāvajjanānantaraṃ

vitakkādīsu yathāvajjitajhānaṅgārammaṇāni kāmāvacarajavanāni
 bhavaṅgantaritāni yadā nirantaraṃ pavattanti, athassa āvajjanavasī siddhā
 hoti. Taṃ pana jhānaṃ samāpajjitukāmatānantaraṃ sīghaṃ
 samāpajjanasamatthatā samāpajjanavasī nāma. Accharāmatthaṃ vā
 dasaccharāmatthaṃ vā khaṇaṃ jhānaṃ t̐hapetuṃ samatthatā adhiṭṭhānavasī
 nāma. Tattheva lahuṃ khaṇaṃ jhānasamaṅgī hutvā jhānato
 bhavaṅguppattivaseṇa vuṭṭhātuṃ samatthatā vuṭṭhānavasī nāma.
 “Ettakameva khaṇaṃ samāpajjissāmī”ti, “ettakameva khaṇaṃ jhānasamaṅgī
 hutvā jhānato vuṭṭhahissāmī”ti ca pavattapubbaparikammabhedenettha
 adhiṭṭhānavuṭṭhānavasiyo bhinnā, na sarūpabhedena, yā “samāpattikusalatā,
 vuṭṭhānakusalatā”ti vuccanti. Paccavekkhaṇavasī pana āvajjanavasīyā eva
 vuttā. Paccavekkhaṇavīthiyañhi sīghaṃ āvajjanupattiyā āvajjanavasī
 tadanantarānaṃ javanānaṃ samupattiyā paccavekkhaṇavasīti
 āvajjanavasīsiddhiyāva paccavekkhaṇavasī siddhā eva hotīti veditabbā.
 Jhānaṅgāni pariggahetvāti jhānacittasampayuttāni jhānaṅgāni
 lakkaṇādivaseṇa pariggahetvā. Tesañca nissayanti tesaṃ vatthunissayānaṃ
 bhūtānaṃ nissayaṃ. Idañca karajakāyassa vatthudasakassa bhūtanissayatā
 suttantanayena vuttaṃ, na paṭṭhānanayena. Na hi kalāpantaragatāni bhūtāni
 kalāpantaragatānaṃ bhūtānaṃ nissayapaccayā honti, suttantanayena pana
 upanissayapaccayoti veditabbāni. Paṭṭhāne hi asaṅgahitā sabbe paccayā
 suttantikanayena upanissayapaccaye saṅgayhantīti veditabbāṃ.
 Taṃnissitarūpānīti upādārūpāni. Yathāpariggahitarūpavatthudvārārammaṇaṃ
 vāti ettha yathāpariggahitakesādirūpārammaṇaṃ tato pubbe
 vuttanayavatthārammaṇaṃ tannissayakarajakāyapaaggahamukhena
 upaṭṭhitacakkhādīdvārañca sasampayuttadhammaviññāṇaṃ vāti yojetabbāṃ.
 Kammāragaggarīti kammārānaṃ aggidhamanabhastā. Tajjanti tadanurūpaṃ.
 Tassāti nāmarūpassa. Taṃ disvāti avijjātaṇhādipaccayaṃ disvā. Kaṅkhaṃ
 vitaratīti ahoṣiṃ nu kho ahaṃ atītamaddhānantiādinayappavattaṃ
 soḷasavatthukaṃ vicikicchaṃ atikkamati. Kalāpasammasanavasenāti yaṃ
 kiñci rūpaṃ atītānāgatapaccuppannantiādinā pañcasu khandhesu
 atītādikoṭṭhāsaṃ ekekakalāpato gahetvā aniccādivaseṇa sammasanaṃ
 kalāpasammasanaṃ, tassa vasena. Pubbabhāgeti
 paṭipadāññadassanavisuddhipariyāpannāya udayabbayānupassanāya
 pubbabhāge. Obhāsādayoti obhāso ñāṇaṃ pīti passaddhi sukhaṃ adhimokkho
 paggaho upekkhā upaṭṭhānaṃ nikanti ca. Tattha adhimokkhoti saddhā.
 Upaṭṭhānanti sati. Upekkhāti tatramajjhataṭṭhā. Ettha ca obhāsādayo nava
 nikantisāṅkhātataṇhupakkilesavatthutāya upakkilesā vuttā, nikanti pana
 upakkilesatāya tabbatthutāya ca. Nibbindanto
 ādīnavānupassanāpubbaṅgamāya nibbidānupassanāya nibbindanto.
 Muñcitukamyatāpaṭisaṅkhānupassanāsaṅkhārupekkhānulomaññāṇaṃ
 ciṇṇapariyante uppannagotrabhūññāṇantaraṃ uppannena maggaññāṇena
 sabbasaṅkhāresu virajjanto vimuccanto. Phalakkhaṇe hi vimutto nāma
 vuccati, maggakkhaṇe vimuccantoti. Ekūnavāsibhedassāti catunnaṃ
 maggavīthīnaṃ anantaraṃ paccekaṃ uppajjantassa
 maggaphalanibbānapahīnāvasiṭṭhakilesānaṃ pañcannaṃ
 paccavekkhitabbānaṃ vasena ekūnavāsibhedassa. Arahato hi
 avasiṭṭhakilesābhāvena ekūnavāsitatā. Assāti ānāpānakammaṭṭhānikassa.

Sappīṭike dve jhāneti pītisahagatāni catukkanaye dve paṭhamadutiyaajjhānāni. Tassāti tena yoginā. Samāpattikkhaṇeti samāpannakkhaṇe. Ārammaṇatoti paṭibhāgārammaṇaggahaṇamukhena pīti paṭisaṃviditā hoti, ārammaṇassa paṭisaṃviditattā. Ārammaṇe hi vidite tabbisayā cittacetasikā dhammā sayamaṃ attano paṭisaṃviditā nāma hoti salakkhaṇato sāmāññalakkhaṇato ca pacchā gahaṇe sandehābhāvato. Vipassanākkhaṇeti vipassanāpaññāya visayato dassanakkhaṇe. Evaṃ pītiṃ aniccādivasena gahaṇameva asammohato pītipaṭisaṃvedanaṃ nāma.

Dīghaṃ assāsavasenāti dīghassa assāsassa ārammaṇabhūtaṃ vasena, pajānato sā pīti paṭisaṃviditā hotīti sambandho. Cittassa ekaggataṃ avikkhepaṃ pajānatoti jhānapariyāpannaṃ avikkhepāpannaṃ nāma cittassekaggataṃ taṃsāmpayuttāya paññāya pajānato. Yatheva hi ārammaṇamukhena pīti paṭisaṃviditā hoti, evaṃ taṃsāmpayuttadhammāpi paṭisaṃviditā eva hontīti. Sati upaṭṭhitā hotīti dīghaṃ assāsavaseṇa jhānasāmpayuttā sati tassa ārammaṇe upaṭṭhitā tadārammaṇajjhānēpi upaṭṭhitā nāma hotīti. Dīghaṃ passāsavaseṇātiādīsopi imināva nayena attho veditabbo. Evaṃ dassitaṃ pītipaṭisaṃvedanaṃ ārammaṇato asammohato ca vibhāgato dassetaṃ āvajjatotiādi vuttaṃ. Tattha āvajjatoti jhānaṃ āvajjantassa. Sā pītīti sā jhānapariyāpannā pīti. Jānatoti samāpannakkhaṇe ārammaṇamukhena jānato, tassa sā pīti paṭisaṃviditā hotīti sambandho. Passatoti dassanabhūteṇa ñāṇeṇa jhānato vuṭṭhāya passantassa. Paccavekkhatoti jhānaṃ paccavekkhantassa. Cittaṃ adhiṭṭhahatoti “ettakaṃ velaṃ jhānasamaṅgī bhaviṣṣāmī”ti jhānacittaṃ adhiṭṭhahantassa. Evaṃ pañcannaṃ vasibhāvānaṃ vasena jhānassa pajānanamukhena ārammaṇato pītiyā paṭisaṃvedanā dassitā. Adhimuccatoti saddahantassa, samathavipassanāvasenāti adhippāyo. Vīriyaṃ paggaṇhatotiādīsopi eseṇa nayo. Abhiññeyyanti viṣiṭṭhāya paññāya jānitabbaṃ catusaccaṃ vipassanāpaññāpubbaṅgamāya maggapaññāya abhijānatotiādi yojanā. Evaṃ pariññeyyantiādīsopi pariājanatotiādinā yojanā veditabbā. Tattha pariññeyyanti dukkhasaccaṃ. Avasesapadānīti sukhapaṭisaṃvedī cittasaṅkhārapaṭisaṃvedīti padāni.

Vedanādayoti ādi-saddena saññā gahitā, tenāha “dve khandhā”ti. Vipassanābhūmidassanattanti kāyikasukhādisīseṇa pakiṇṇakasaṅkhārādassanato vuttaṃ samathe kāyikasukhābhāvato. Soti passambhanapariyāyena vutto nirodho. Vuttanayenāti imassa hi bhikkhuno pubbe apariggahitakāletīādinā kāyasaṅkhāre vuttanayena. Pītisīseṇa vedanā vuttāti pītiapadesena vedanā vuttā, sukhaggahaṇato vedanānupassanāpasaṅgatoti adhippāyo. Dvīsu cittasaṅkhārāpadesūti “cittasaṅkhārapaṭisaṃvedī passambhayaṃ cittasaṅkhāra”nti imesu dvīsu koṭṭhāsesu. Saññāsāmpayuttā vedanāti vedanānupassanābhāvato vuttaṃ. Cittapaṭisaṃveditā veditabbāti ārammaṇato asammohatotiādinā vuttanayaṃ sandhāya vuttaṃ. Cittanti jhānasāmpayuttaṃ vipassanāsāmpayuttaṃ cittaṃ. Āmodetīti sāmpayuttāya pītiyā jhānavisayāya modeti. Vipassanākkhaṇetiādinā vuttabhāṅgānupassanakkhaṇe.

Ānāpānassatisamādhikathāvaṇṇanāyayaṃ nīṭṭhito.

167. Yadi pi ariyā neva attanāva attānaṃ aññamaññaṃ vā jīvitā voropenti, nāpi parehi samādapenti, tathāpi yathāvuttehi tīhi pakārehi matānaṃ puthujjanānaṃ antare migalaṇḍikena māritānaṃ ariyapuggalānaṃpi atthitāya “ariyapuggalamissakattā”ti vuttaṃ. Atha vā puthujjanakāle attanāva attānaṃ ghātetvā maraṇasamaye vipassanaṃ vaḍḍhetvā ariyamaggaṃ paṭilabhitvā matānaṃpi sabbhāvato evaṃ vuttanti gahetabbaṃ.

Padabhājanīyavaṇṇanā

172. Byañjane ādaraṃ akatvāti jānitvā sañjānitvātiadinā byañjanānurūpaṃ avuttattā vuttaṃ. Pāṇoti jānantoti idaṃ manussoti ajānitvāpi kevalaṃ sattasaññāya eva pārājikabhāvadassanattaṃ vuttaṃ. Vadhakacetanāvasena cetetvāti “imaṃ māremī”ti vadhakacetanāya cintetvā. Pakappetvāti “vadhāmi na”nti evaṃ cittaṃ paricchinditvā. Abhivitaritvāti sannitṭhānaṃ katvā, tenāha “nirāsaṅkacittaṃ pesetvā”ti. Sikhāppatto atthoti sañciccāti pubbakālakiriyāvasena vuttassapi vītikkaṃabhūtassa aparakālakiriyāyuttadassanena koṭippatto attho. Jātiunṇā nāma tadahu jātālakassa lomaṃ. Evaṃ vaṇṇappaṭibhāganti evaṃ vaṇṇasaṅghānaṃ. Tato vā uddhanti dutiyasattāhādīsu abbudādibhāvappattaṃ sandhāya vuttaṃ. Parihīnavegassa santānassa paccayo hotīti saha kāripaccayo hoti, na janako. Kammameva hi khaṇe khaṇe uppajjamānānaṃ kammajarūpānaṃ janakapaccayo, taṅca pavattiyaṃ pubbe uppajjitvā ṭhitaṃ anupahataṃ catusantirūpaṃ saha kāripaccayaṃ labhitvāva kātuṃ sakkoti, na aññathā, yena kenaci virodhipaccayena niruddhacakkhādippasādānaṃ puggalānaṃ vijjamānaṃpi kammaṃ cakkhādikaṃ janetuṃ na sakkotīti siddhameva hoti.

Atipātentoti atipātento vināsento. Vuttapakāramevāti jīvitindriyātipātana vidhānaṃ vuttapakārameva. Saraseneva patanasabhāvassa saṅkhaṃ patituṃ adatvā atīva pātanaṃ sīghapātanaṃ atipāto, pāṇassa atipāto pāṇātipāto. Athabbaṇikāti athabbaṇavedino. Athabbaṇanti athabbaṇavedavihitā. Mantaṃ payojentīti aloṇabhojanadabbasayanāsusānagamanādīhi payogehi mantaṃ parivattenti, tena yathicchitapāṇavadhādiphalaṃ upapajjati, tasmā taṃ kāyavacīkammesū pavitṭhaṃ. Itinti pīlaṃ. Upaddavanti tato adhikātaraṃ pīlaṃ. Pajjarakanti visamajjaraṃ. Sūcikaṃti sūcīhi viya vijjhamānaṃ sūlaṃ. Visūcikaṃti sasūlaṃ āmātisāraṃ. Pakkhandiyanti rattātisāraṃ. Vijjaṃ parivattetvāti gandhāravijjādikaṃ attano vijjaṃ katūpacāraṃ mantapaṭhanakkamena parijappitvā. Tehīti tehi vatthūhi. Payojananti pavattanaṃ. Aho vatāyanti ayaṃ taṃ kucchigataṃ. Gabbhanti idaṃ kucchigataṃ gabbhaṃ. Kulumbassāti gabbhassa, kulasseva vā, kuṭumbassāti vuttaṃ hoti. Bhāvanāmayiddhiyāti adhiṭṭhāniddhiṃ sandhāya vuttaṃ. Taṃ tesāṃ icchāmattanti suttatthato na sametīti adhippāyo. Athabbaṇiddhivaseneva hi sutte “iddhimā cetovasippatto”ti vuttaṃ, na bhāvanāmayiddhivasenāti datṭhabbaṃ.

Itarathāti pariyeseyyāti padassa gavesanamattameva yathārutavasena attho siyā, tadā pariyaṭṭhamattena pariyesitvā satthādīnaṃ laddhamattenāti attho. Sasanti hiṃsanti etenāti satthanti vadhopakaraṇassa pāsāṇarajjuādino sabbassāpi nāmanti āha laguḷātiādī. Laguḷanti muggarassetāṃ adhivacanaṃ.

Satthasaṅgahoti mātikāyaṃ satthahārakanti ettha vuttasatthasaṅgaho. Parato vuttanayattāti parato nigamanavasena vuttassa dutiyapadassa padabhājane vuttanayattā. Cittasaddassa atthadīpanatthaṃ vuttoti citta-saddassa vicittādiānekathavisayattā itarehi nivattetvā viññāṇatthaṃ niyametum vutto.

174. Kammunā bajjhatīti pāṇātipātakammunā bajjhati, taṃ kammamassa siddhanti attho. Ubhayathāpīti uddisakānuddisakavasena. Pacchā vā tena rogenāti etena anāgatampi jīvitindriyaṃ ārabbhā pāṇātipātassa pavattiṃ dasseti. Evañca “yadā sakkoti, tadā taṃ jīvitaṃ voropehī”ti āṇattiyā cirena samiddhiyaṃpi āṇattikkhaṇeyeva pāṇātipāto.

Opātakhaṇanādithāvarapayogesu payogakaraṇato pacchā gahitapaṭisandhikassāpi sattassa maraṇe pāṇātipāto ca anāgatārammaṇo upapanno hoti. Yaṃ pana sikkhāpadavibhaṅge “pañca sikkhāpadāni paccuppannārammaṇāyevā”ti vuttaṃ, taṃ pāṇātipātādito viratiṃ sandhāya vuttaṃ, na pāṇātipātādinti gahetabbaṃ. Aññacittenāti amāretukāmatācittena. Dutiyappahārena maratīti paṭhamappahāraṃ vinā dutiyeneva maratīti attho. Paṭhamappahārenevāti paṭhamappahārasamuṭṭhāpakacetanākkhaṇeyevāti attho. Kiñcāpi paṭhamappahāro sayameva na sakkoti māretum, dutiyaṃ pana labhitvā sakkonto jīvitavināsaḥetu hoti, tasmā paṭhamappahāraṃ vinā maraṇassa asiddhattā “payogo tena ca maraṇa”nti iminā saṃsandanato paṭhamappahāreneva kammabaddho yutto, na dutiyena tassa aññacittena dinnattā. Yathā cettha, evaṃ aññena puggalena dutiyappahāradānādīsu viya. Yadi pana dutiyappahāradāyakassāpi puggalassa vadhakacetanā atthi, tassāpi attano payogenāpi matattā payogakkhaṇe pāṇātipātoti veditabbaṃ.

Kammāpattibyaṭṭibhāvattanti ānantariyādikammavibhāgassa pārājikādiāpattivibhāgassa ca pākāṭabhāvattathaṃ. “Eḷakaṃ māremī”ti viparītaggaṇepi “ima”nti yathānipannasseva paramatthato gahitattā yathāvattukamaṃ kammabaddho hotiyevāti āha imaṃ vatthuntiādi. Ghātako ca hotīti pāṇātipātakammena baddhoti attho. Mātādiguṇamahante ārabbhā pavattavadhakacetanāya mahāsāvajjatāya vuttaṃ “idha pana cetanā dāruṇā hotī”ti.

Lohitakanti lohitamakkhitaṃ. Kammaṃ karonteti yuddhakammaṃ karonte. Yathādhippāyaṃ gateti yodhaṃ vijjhivā pitari viddhe, yodhaṃ pana avijjhivā kevalaṃ pitari viddhepi visaṅketo natthiyeva pitaripi vadhakacittassa atthitāya, kevalaṃ yodhe viddhepi eseṇa nayo. Ānantariyaṃ pana natthīti pituvisayaṃ pāṇātipātakammaṃ natthīti attho.

Evaṃ vijjhāti evaṃ pādehi bhūmiyaṃ ṭhatvā evaṃ dhanuṃ gahetvā ākaḍḍhitvātiādinā vijjhanappakārasikkhāpanamukhena āṇāpetīti attho. Evaṃ paharāti dāhaṃ asinṃ gahetvā evaṃ pahara. Evaṃ ghātehīti evaṃ kammakāraṇaṃ katvā mārehi. Tattakā ubhinnaṃ pāṇātipātāti anuddisitvā yesaṃ kesañci māraṇatthāya ubhoḥi payogassa katattā vuttaṃ. Sace hi āṇāpako “evaṃ viddhe asuko evaṃ maratī”ti saññāya “evaṃ vijjhā”ti āṇāpeti, niyamitasseva maraṇe āṇāpakassa kammabaddhoti vadanti. Sace āṇatto “asuka”nti niyametvā uddissa saraṃ khipati, āṇāpako aniyametvā āṇāpeti, āṇāpakassa yesaṃ kesañci maraṇepi kammabaddho, āṇattassa pana niyamitamaraṇeyevāti veditabbaṃ. Majjheti hatthino piṭṭhino majjhe. Etenāti adhiṭṭhahitvā āṇāpetītiādiṇāpāḷivacanena. Tatthāti āṇattikapayoge.

Kiñcāpi kiriyāviseso aṭṭhakathāsu anāgato, pāliyaṃ pana “evaṃ vijjha, evaṃ pahara, evaṃ ghātehī”ti kiriyāvisesassa parāmaṭṭhattā ācariyaparamparā āgataṃ kiriyāvisesampi pāḷisaṃsandanaṭo gahetvā dassento aparo nayotiādīmāha. Vijjhananti ususattiādīhi vijjhanam. Chedananti asiādīhi hatthapādādicchedanam. Bhedananti muggarādīhi sīsādibhedanam dvidhākaraṇam. Saṅkhamuṇḍakanti sīsakaṭāhe cammaṃ saha kesehi uppāṭetvā thūlasakkharāhi sīsakaṭāhaṃ ghaṃsitvā saṅkhavaṇṇakaraṇavasena saṅkhamuṇḍakammakaraṇam. Evamādīti ādi-saddena biḷaṅgathālikādiṃ saṅgaṇhāti. Ure paharivā piṭṭhiyaṃ paharivā gīvāyaṃ paharivātiādīnā sarīrāvayavappadesesu paharaṇavijjhanādiniamopi kiriyāviseseyeva saṅgayhati aṭṭhakathāsu saṅkhamuṇḍakādisarīrappadesavisayāyapi ghātanāya tattha pavesitattā, yaṃ pana sārattadīpaniyaṃ purato paharivā mārehītiādikassa aṭṭhakathāpāṭhassa “purimapassādīnampi vatthusabhāgato vatthuggaṇṇeneva gahaṇanti āha purato paharivātiādī”ti evamadhippāyakathanam, taṃ saṅkhamuṇḍakādikassa sarīrappadesa kammakāraṇākaraṇassa aṭṭhakathāya kiriyāvisesavisaye vuttattā na yujjati. Yathāṇattam muñcitvā puggalantaramāraṇameva hi vatthuvisaṃvādo, na paharituṃ āṇattam sarīrappadesavisamvādanam, tenāha “vatthuṃ visaṃ vādetvā...pe... tato aññaṃ māreti. Purato paharivā mārehīti vā...pe... natthi kammabaddho”ti, idaṃ pana yathāṇattavatthusmimpi kiriyāvisesavisāṅketena kammabaddhābhāvaṃ dassetuṃ vuttanti paññāyati. Tena “vatthuṃ avisaṃvādetvā mārenti”ti ettakameva avatvā “yathāṇattiyā”ti kiriyāvisesaniyamopi dassito, itarathā yathāṇattiyāti vacanassa niratthakatāpattito. Vatthuniddese ca “vatthūti māretabbo satto”ti ettakameva vuttaṃ, na pana “yathāṇattassa paharitabbasarīrappadesopi”ti vuttaṃ. Tasmā purato paharaṇādipi kiriyāvisese eva saṅgayhatīti amhākaṃ khanti, vīmaṃsitvā gahetabbam. Vatthuvisesenāti mātuādimatasattavisesena. Kammavisesoti ānantariyādikammaviseso. Āpattivisesoti pārājikādiāpattiviseso.

Yadā kadāci pubbaṇheti āṇattadivasato aññassapi yassa kassaci divasassa pubbaṇhe. Etaṃ gāme ṭhitanti gāmo puggalaniyamanattham vutto, na okāsanियamanattham, tasmā “yattha katthaci māreti, natthi visaṅketo”ti vuttaṃ, etena kālōkāsaāvudhaiyāpathakiriyāvisesānaṃ niyamicchāya asati yena kenaci pakārena maraṇameva icchantassa āṇāpakassa mukhāruḷhavasena vuttassa desakālādiniamassa visaṅketepi kammabaddhoyevāti ñāpitaṃ hoti. Yo pana cittena yattha katthaci yadā kadāci yena kenaci pakārena maraṇameva icchantopi kālādivisaṅketena akusalato codanato vā muccitukāmo lesena kālādiniamam karoti, tassa manussaviggahapārājikato pariyāyena amuccanato kālādivisaṅketepi kammabaddhovāti gahetvā vicāraṇato gahetabbam, keci panetaṃ na icchanti, vīmaṃsitabbam. Tuṇḍenāti aggakoṭiyā. Tharunāti khaggamuṭṭhinā. Etaṃ gacchantanti gamanena puggalova niyamito, na iriyāpatho, tenāha “natthi visaṅketa”nti.

“Dīgham mārehī”ti vuttepi dīghasaṇṭhānānaṃ bahubhāvato “itthannāmaṃ evarūpañca dīgha”nti aññesaṃ asādhāraṇalakkhaṇena aniddiṭṭhattā “aniyametvā āṇāpeti”ti vuttaṃ, tenevāha “yaṃ kiñci tādisaṃ māremī”ti.

Ettha ca cittena bahūsu dīghasaññhānesu ekaṃ niyametvā vuttepi vācāya aniyamitattā aññasmiṃ tādise mārīte natthi visaṅketoti vadanti. Attānaṃ muñcitvā parapāṇimhi pāṇasaññitālakkaṇassa aṅgassa abhāvato nevatthi pāṇātipātoti āha “āṇāpako muccatī”ti. Attānaṃ uddissa “asukaṭṭhāne nisinna”nti okāsaniyame tasmīṃ padese nisinnassa yassa kassaci jīvitindriyaṃ ārabba vadhakacittaṃ uppajjatīti vuttaṃ “neva vadhako muccati na āṇāpako”ti. Okāsañhi niyametvā niddisanto tasmīṃ okāse nisinnaṃ māretukāmo hoti, sayāṃ pana tadā tattha natthi, tasmā okāse saha tattha nisinnasseva jīvitindriyaṃ ārammaṇaṃ hoti, na attanoti gahetabbaṃ. Sace pana sayāṃ tattheva nisīditvā attano nisinnaṭṭhānameva niyametvā “mārehī”ti vuttepi añño tattha nisinnaṃ māriyati, tassāpi attanopi jīvitaṃ ārabba vadhakacetanā pavattati, parasmīṃ tattha mārīte āṇāpakassa kammabaddhoti gahetabbaṃ. Evarūpe ṭhāne cittappavattiniyamo buddhavisayo, na aññesaṃ visayoti āha “tasmā ettha na anādariyaṃ kātabba”nti.

Evaṃ āṇāpentassa ācariyassa tāva dukkaṭanti sace āṇattiko yathādhippāyaṃ na gacchati, ācariyassa āṇattikkhaṇe dukkaṭaṃ. Sace pana so yathādhippāyaṃ gacchati, yaṃ parato thullaccayaṃ vuttaṃ, āṇattikkhaṇe tadeva hoti. Atha so avassaṃ ghāteti, yaṃ parato “āpatti sabbesaṃ pārājikassā”ti vuttaṃ, tato imassa āṇattikkhaṇeyeva pārājikaṃ hoti, na dukkaṭathullaccayānīti gahetabbaṃ. Tesampi dukkaṭanti buddharakkhitādīnampi ārocanapaccayā dukkaṭaṃ, idaṃca yathāṇattivasena saṅgharakkhitassa jīvitā voropane asati yujjati, voropane sati tesampi ārocanakkhaṇeyeva pārājikaṃ. Paṭiggahitamatteti idaṃ avassaṃ paṭiggahaṇasabhāvadīpanatthaṃ vuttaṃ, na paṭiggahitakkhaṇeyeva thullaccayanti dassanatthaṃ. Sace hi so avassaṃ paṭiggahessati, kammaṃ pana na nipphādessati, tadā ācariyassa āṇattikkhaṇeyeva thullaccayaṃ hotīti datṭhabbaṃ.

Mūlaṭṭhasseva dukkaṭanti idaṃ mahāaṭṭhakathāyaṃ āgatanayadassanamattaṃ, na panetaṃ attanā adhippettaṃ, tenāha evaṃ santetiādi, evaṃ mahāaṭṭhakathāyaṃ vuttanayena atthe satīti attho. Paṭiggahaṇe āpattiyeva na siyāti vadhakassa “sādhū suṭṭhū”ti maraṇapaṭiggahaṇe dukkaṭāpatti neva siyā, evaṃ anolārikavisayepi tāva dukkaṭaṃ, kimaṅgaṃ pana maraṇapaṭiggahaṇeti dassanatthaṃ sañcarittapaṭiggahaṇādi nidassitaṃ. “Aho vata itthannāmo hato assā”ti evaṃ maraṇābhinandanadassanatthaṃ sañcarittapaṭiggahaṇādibhinandane dukkaṭe sati pageva “ahaṃ taṃ māressāmī”ti maraṇapaṭiggahaṇeti adhippāyo. Paṭiggaṇhantassevettaṃ dukkaṭanti avadhāraṇena saṅgharakkhitassa paṭiggahaṇapaccayā mūlaṭṭhassa nattheva āpattīti dasseti, visaṅketattā paṭthamaṃ āṇattadukkaṭamevassa hoti. Keci pana “mūlaṭṭhassāpi dukkaṭamevā”ti vadanti, taṃ na yuttaṃ ekena payogena dvinnaṃ dukkaṭānaṃ asambhavā. Purimanayeti samanantarātīte avisakkiyadūtaniddese. Etanti dukkaṭaṃ. Okāsābhāvenāti mūlaṭṭhassa thullaccayassa vuccamānattā paṭiggaṇhantassa dukkaṭaṃ na vuttaṃ okāsābhāvena, na pana āpattiabhāvatoti adhippāyo.

175. Sayam saṅghattherattā “upaṭṭhānakāle”ti vuttaṃ. Vācāya vācāya dukkaṭanti “yo koci mama vacanam sutvā imaṃ māretū”ti iminā adhippāyena avatvā kevalaṃ maraṇābhinandanavaseneva vuttattā corāpi nāma taṃ na hanantītiādivācāyapi dukkaṭameva vuttaṃ. Dvinnaṃ uddissāti dve uddissa, dvinnaṃ vā maraṇaṃ uddissa. Ubho uddissa maraṇaṃ saṃvaṇṇentassa payogasamuṭṭhāpikāya cetanāya ekattepi “dve pāṇātipātā”ti vattabbatāsaṅkhātāṃ balavabhāvaṃ āpajjitvā paṭisandhipavattīsu mahāvīpākattā “akusalarāsi”ti vuttaṃ, bahū uddissa maraṇasaṃvaṇṇanepi eseva nayo. Tattakā pāṇātipātāti yattakā saṃvaṇṇanaṃ sutvā marissanti, tattakānampi vattamānaṃ anāgatañca jīvitindriyaṃ sabbaṃ ālambitvāva cetanāya pavattanato tattakā pāṇātipātā honti, tattakāhi cetanāhi dātabbaṃ pavattivīpākaṃ ekāva sā cetanā dātuṃ sakkotīti attho, paṭisandhivīpākaṃ pana sayañca pubbāparacetanā ca ekekameva dātuṃ sakkotīti gahetabbaṃ.

176. Yesaṃ hatthatoti yesaṃ ñātakapavāritādīnaṃ hatthato, idañca bhikkhuno rūpiyamūlassa abhāvaṃ sandhāya vuttaṃ, attanova dhanañce, sayameva mūlaṃ gahetvā muñcati, mūlaṃ pana aggahetvāpi potthakassa potthakasāmino santakattāpādanamevettha pamāṇanti gahetabbaṃ. Lekhādassanakotūhalakāti sundarakkharaṃ disvā vā “kīdisaṃ nu kho potthaka”nti vā oloketukāmā.

Pāṇātipātassa payogattāti sarīrato pāṇaviyojanassa niṭṭhāpakapayogattā. Opātakhaṇanatthaṃ pana kudālādiatthāya ayobījasamuṭṭhāpanatthaṃ akappiyapathaviṃ vā kudāladaṇḍādīnaṃ atthāya bhūtagāmaṃ vikopentassa pācittiyameva. Pāṇātipātapayogattābhāvā adinnādānapubbapayaoge viya dutiyapariyesanādīsopi ettha dukkaṭaṭṭhāne dukkaṭaṃ, musāvādāpācittiyatṭhāne pācittiyamevāti gahetabbaṃ. Pamāṇeti attanā sallakkhite pamāṇe. Tacchetvāti unnatappadesaṃ tacchetvā. Paṃsupacchinti sabbantimaṃ paṃsupacchiṃ. Ettakaṃ alanti niṭṭhāpetukāmatāya sabbantimapayaogasādhikā cetanā sannīṭṭhāpakacetanā, mahāaṭṭhakathāyaṃ “ekasmiṃ divase avūpasanteneva payogena khaṇitvā niṭṭhāpentam sandhāya sabbantimā sannīṭṭhāpakacetanā vuttā, itarāsu pana aṭṭhakathāsu “imasmiṃ patitvā marantū”ti adhippāyena ekasmiṃ divase kiñci khaṇitvā aparasmimpi divase tato kiñci kiñci khaṇitvā niṭṭhāpentam sandhāya vuttanti evaṃ aṭṭhakathānaṃ aññamaññavirodho ñātabbo. Attano dhammatāyāti ajānitvā, pakkhalitvā vā. Arahantāpi saṅgahaṃ gacchantīti aññehi pātiyamānānaṃ amaritukāmānampi arahantānaṃ maraṇaṃ sambhavatīti vuttaṃ. Purimanayeti “maritukāmā idha marissantī”ti vuttanaye. Visaṅketoti maritukāmānaṃ māretukāmānañca uddissa khatattā amaritukāmānaṃ maraṇe kammabaddho natthīti attho.

Tattha patitaṃ bahi nīharitvāti idaṃ tattha patanapaccayā maraṇassa pavattattā vuttaṃ. Āvāṇe patitvā thokaṃ cirāyitvā gacchantaṃ gahetvā mārite tattha patitarogena pīlitassa gacchato pakkhalitvā pāsāṇādīsū patanenāpi maraṇepi opātakhaṇako na muccatīti veditabbaṃ. Amaritukāmā vāti adhippāyassa sambhavato opapātike uttaritū asakkuṇitvā matepi pārājikaṃ vuttaṃ. “Nibbattitvā”ti vuttattā patanaṃ na dissatīti ce? Tatthassa nibbattiyeva patananti natthi virodho. Yasmā mātuyā patitvā parivattitāliṅgāya matāya so mātughātaḥ hoti, na kevalaṃ

manussapurisaghātakō, tasmā patitasseva vasena āpattīti adhippāyena “patanarūpaṃ pamāṇa”nti vuttaṃ, idaṃ pana akāraṇaṃ “liṅge parivattepi ekasantānattassa avigatattā. Manussabhūtaṃ mātaraṃ vā pitaraṃ vā api parivattaliṅgaṃ jīvitaṃ voropentassa kammaṃ ānantariya”nti hi aṭṭhakathāyaṃ vuttaṃ. Yena pana sabhāvena sattā jāyanti, teneva maranti, sova tesāṃ rūpantaraggahaṇepi sabhāvoti “maraṇarūpameva pamāṇaṃ, tasmā pācittiya”nti vutto. Pacchimo vādo pamāṇaṃ, evaṃ sante pāliyaṃ “yakkho vā peto vā tiracchānagatamanussaviggaho vā tasmim patati, āpatti dukkaṭassa. Patite dukkhā vedanā uppajjati, āpatti dukkaṭassa. Marati, āpatti thullaccayassā”ti kasmā vuttanti ce? Nāyaṃ doso. “Yakkho vā peto vā”ti hi paṭhamāṃ sakarūpaṃ dassetvā rūpantaraṃ gahetvāpi ṭhiteyeva yakkhapete dassetuṃ “tiracchānagatamanussaviggaho vā”ti vuttaṃ. Tasmā tiracchānagataviggaho manussaviggaho vā yakkho vā peto vāti evamettha yojanā kātabbā. Keci pana “manussaviggahena ṭhitatiracchānagatānaṃ āveṇikaṃ katvā thullaccayaṃ vuttaṃ viya dissatī”ti vadanti, taṃ na yuttaṃ tiracchāno vā manussaviggahoti vattabbato, aṭṭhakathāsu ca imassa visesassa avuttattā. Yakkhapetarūpena matepi eseva nayoti iminā maraṇarūpasseva pamāṇattā thullaccayaṃ atidisati.

Mudhāti amūlena. So niddosoti tena tattha katapayogassa abhāvato, yadi pana sopi tattha kiñci karoti, na muccati evāti dassento evaṃ patitātiādimāha. Tattha evanti evaṃ mayā kateti attho. Na nassissantīti adassanaṃ na gamissantīti, na palāyissantīti adhippāyo. Suuddharā vā bhavissantīti idaṃ gambhīrassa opātassa pūraṇe payojanadassanaṃ. Uttāne kate opāte sīghaṃ amhehi gahetvā māretuṃ suuddharā bhavissantīti adhippāyo. Vipphaṇṣāre uppanneti mūlaṭṭhaṃ sandhāya vuttaṃ. Yadi pana pacchimopi labhitvā tattha vuttappakāraṃ kiñci katvā puna vipphaṇṣāre uppanne evaṃ karoti, tassāpi eseva nayo. Jātapathavī jātāti īdise puna aññaṇa opāte kate tadā muccatīti dassanatthaṃ vuttaṃ, jātapathavīsadisāṃ katvā puna suṭṭhu koṭṭetvā daḷhataṃ pūritepi muccatiyevāti gahetabbāṃ.

Thaddhataranti thirakaraṇatthaṃ aparāparāya pāsayaṭṭhiyā saddhiṃ bandhitvā vā tameva vā sithilabhūtapāsaṃ thaddhataṃ bandhitvā ṭhapeti. Khāṇukanti pāsayaṭṭhibandhanakhāṇukaṃ. Tatthajātakayaṭṭhiṃ chinditvā muccatīti idaṃ araṇṇe yathāṭṭhitameva daṇḍaṃ mūle acchinditvā pāsabandhanayoggaṃ katvā ṭhapitattā tattha aññaṇopi koci pāsaṃ bandheyya, mūlaṭṭho na muccati, taṃ pana mūlepi chinditvā khaṇḍākhaṇḍaṃ katvā muccatīti dassanatthaṃ vuttaṃ. Rajjuketi vākehi ekavāraṃ vaṭṭitarajjuke. Sayāṃ vaṭṭitanti tanukavaṭṭitaṃ diguṇatiguṇatāpādanena attanā vaṭṭitaṃ. Ubbatṭetvāti pākātikaṃ katvā. Gopentopīti hīraṃ hīraṃ katvā gopentopī.

177. Ālambanarukkho vāti tatthajātakāṃ sandhāya vuttaṃ. Tadattameva katvāti māraṇatthameva ayobijasaṃuṭṭhāpanādinā vāsiādim satthaṃ kāretvā. Pākātikanti aññaṇehi kataṃ pakatisatthameva labhitvā mūlaṭṭhena ṭhapitaṃ hotīti attho. Muccatīti mūlaṭṭho muccati. Visamaṇḍalanti mañcapīṭhādīsu ālittaṃ visamaṇḍalaṃ.

Vatvā asim upanikkhipatīti ettha mukhena avatvā manasāva cintetvā upanikkhipanepi eseva nayo. Purimanayenāti yesāṃ hatthato mūlaṃ gahitantiādinā. Visabhāgarogo nāma kuṭṭhādivirūpabhāvato, gaṇḍapīḷakādi vā

jīvitappavattiyā paccaṇīkattā.

178. Manāpiyepi eseṇa nayoti eteṇa manāpiyaṃ rūpaṃ upasaṃharatīti ettha yaṃ vā manāparūpaṃ, tassa samīpe t̥hapeti, attanā vā manāpiyena rūpeṇa samannāgato tiṭṭhatītiādi yojetabbanti dasseti. Alaṅkaritvā upasaṃharatīti “alābhakena sussitvā maratū”ti iminā adhippāyena upasaṃharati, teneva “sace uttasitvā marati, visaṅketo”ti vuttaṃ. Alābhakena sussitvā maratīti ettha pārājikoti pāṭhaseso daṭṭhabbo. Mahācacchu nāma valliphalaviseso, yassa majjārapādasseeva saṅghānaṃ dukkhasamphassāni sukhumalomāni ca honti. Haṃsapupphanti haṃsādīnaṃ pakkhalomaṃ sandhāya vadanti. Attano dhammatāya marati, anāpattīti pārājikaṃ sandhāya vuttaṃ dukkaṭā na muccanato.

179. Asañciccāti idaṃ maraṇasaṃvattanikaupakkamassa asallakkhaṇaṃ sandhāya vuttanti āha iminā upakkamenātiādi. Ajānantassāti idaṃ pana maraṇasaṃvattanikavisādiupakkamakaraṇassa ajānaṇaṃ sandhāya vuttanti āha iminā ayaṃ marissatītiādi. Na maraṇādhippāyassāti idaṃ dukkhuppādaṇaṃ upakkamanti jānantassāpi maraṇādhippāyassa abhāvaṃ sandhāya vuttanti āha maraṇaṃ anicchantassātiādi. Anuppabandhābhāvāti domanassavīthīnaṃ nirantarappavattiabhāvā.

Padabhājanīyavaṇṇanānayo niṭṭhito.

Vinītavatthuvaṇṇanā

180. Vohāravasenāti pubbabhāgavohāravasena, maraṇādhippāyassa sannitṭhāpakacetanākkhaṇe karuṇāya abhāvato kāruṇṇeṇa pāse baddhasūkaramocanaṃ viya na hotīti adhippāyo. “Yathāyunā”ti vuttamevatthaṃ “yathānusandhinā”ti pariyāyantaṇa vuttaṃ. Heṭṭhā kismiñci vijjamāne sātakaṃ valiṃ gaṇhātīti āha “yasmim̐ vali na paññāyati”ti. Paṭivekkhaṇaṇcetaṃ gihīnaṃ santake evāti daṭṭhabbaṃ. Pāḷiyaṃ musale ussiteti aññaṃaññaṃ upatthambhetvā dvīsu musalesu bhittim̐ apassāya t̥hapitesūti attho. Udukkhalabhaṇḍikanti udukkhalatthāya ānītaṃ dārubhaṇḍaṃ. Paribandhanti bhojanaparibandhaṃ, bhojanantarāyanti vuttaṃ hoti.

181. Aggākārikanti ettha kārika-saddassa bhāvavacanattā “aggakiriya”nti atthaṃ vatvāpi yasmā kiriyaṃ dātuṃ na sakkā, tasmā dānasaṅkhātāya aggakiriyaṃ yuttapiṇḍapātameva idha upacārayuttīyā aggakiriyaṃ gahetabbanti āha paṭhamāṃ laddhapiṇḍapātantiādi.

182-183. Daṇḍamuggaranikhādanavemādīnaṃ vasenāti ettha daṇḍo nāma dīghadaṇḍo. Muggaro nāma rasso. Vemaṃ nāma tantavāyānaṃ vatthavāyanaupakaraṇaṃ, yena vītaṃ tantaṃ ghaṭṭenti. Vibhattibiyattayenāti vibhattivipariṇāmena. Visesādhigamoti samādhi vipassanā ca. Visesādhigamanti lokuttaradhammapaṭilābhaṃ. Byākaritvāti ārocetvā, idaṇca visesassa adhigatabhāvadassanattthaṃ vuttaṃ. Adhigatavisesā hi diṭṭhānugatiāpajjanattthaṃ lajjībhiḅkkhūnaṃ avassaṃ adhigamaṃ byākaronti, adhigatavisesena pana abyākaritvāpi āhāraṃ upacchindituṃ na vaṭṭati, adhigamantarāyavinodanattthameva āhārūpacchedassa anuññātattā

tadadhigame so na kātabbova. Kiṃ panādhigamaṃ ārocetum vaṭṭatīti āha sabhāgānantiādi. Bhaṇḍakaṃ vā dhovantāti cīvaraṃ vā dhovantā. Dhovanadaṇḍakanti cīvaradhovanadaṇḍaṃ.

185. Maddāpetvā pātetī, visaṅketoti yathāṇattiyā akatattā vuttaṃ, yadi pana āṇāpako maddanampi maddāpanampi sandhāya vohāravasena “madditvā pātehī”ti vadati, visaṅketo natthīti veditabbaṃ. “Maraṇavaṇṇaṃ vā saṃvaṇṇeyyā”ti vuttattā āha “pariyāyo nāma natthī”ti, pariyāyena āpattimokkha na hotīti adhippāyo. Avijāyanatthāya gabbhaggahaṇato puretameva bhesajjaṃ dentassa kucchiyaṃ uppajjitvā gabbho vinassatīti iminā adhippāyena dinne tathāmarantānaṃ vasena kammabaddho, kucchiyaṃ na uppajjissatīti iminā adhippāyena dinne uppajjitvā maratu vā mā vā, nevatthi kammabaddho.

Sahadhammikānanti ekassa satthu sāsane sahasikkhamānadhammānaṃ, sahadhamme vā sikkhāpade sikkhanabhāvena niyuttānaṃ. Samasīlasaddhānantiādinā dussīlānaṃ bhinnaladdhikānañca akātumpi labbhatīti dasseti. Nātakapavāritaṭṭhānatoti attano tesaṃ vā nātakapavāritaṭṭhānato. Ariyehi akatā ayuttavasena akatapubbā viññatti akataviññatti.

Paṭiyādiyatīti sampādiyati. Akātuṃ na vaṭṭatīti ettha dukkaṭaṃ vadanti, ayuttatāvaseneva panettha akaraṇapaṭikkhepo yutto, na āpattivaseṇāti gahetabbaṃ. Yāva nātakā passantīti yāva tassa nātakā passanti.

Pitubhaginī pitucchā. Mātubhātā mātulo. Nappahontīti kātuṃ na sakkonti. Na yācantīti lajjāya na yācanti. “Ābhogaṃ katvā”ti vuttattā aññathā dentassa āpattiyeva. Keci pana “ābhogaṃ akatvāpi dātuṃ vaṭṭatī”ti vadanti, taṃ na yuttaṃ bhesajjakaraṇassa pāliyaṃ “anāpatti bhikkhu pārājikassa, āpatti dukkaṭassā”ti evaṃ antarāpattidassanavasena sāmāññato paṭikkhittattā, aṭṭhakathāyaṃ avuttappakārena karontassa sutteneva āpatti siddhāti daṭṭhabbā, teneva aṭṭhakathāyampi “tesaññeva santaka”ntiādi vuttaṃ. Aññesanti asālohitānaṃ, tenāha etesaṃ puttaparamparāyātiādi. Kulaparivaṭṭoti kulasmīṃ nātiparamparā. Bhesajjaṃ karontassāti yathāvuttavidhinā karontassa, “tāvakālikaṃ dassāmī”ti ābhogaṃ akatvā dentassāpi pana antarāpatti dukkaṭaṃ vinā micchājīvaṃ vā kuladūsaṇaṃ vā na hotiyeva, tenāha - “vejjakammaṃ vā kuladūsakāpatti vā na hotī”ti. Nātakānañhi santakaṃ yācitvāpi gahetuṃ vaṭṭati, tasmā tattha kuladūsaṇādi na siyā. Sabbapadesūti “cūḷamātuyā”tiādīsu sabbapadesu.

Upajjhāyassa āharāmāti idaṃ upajjhāyena “mama nātakānaṃ bhesajjaṃ āharathā”ti āṇattehi kattabbavidhidassanattaṃ vuttaṃ, iminā ca sāmaṇerādīnaṃ apaccāsāyapi parajanassa bhesajjakaraṇaṃ na vaṭṭatīti dasseti. Vuttanayena pariyesitvāti iminā “bhikkhācāravattena vā”ti iminā, “ñātisāmaṇerehī”ti iminā ca vuttamatthaṃ atidisati. Apaccāsīsantenāti āgantukacorādīnaṃ karontenāpi “manussā nāma upakārakā hontī”ti attano tehi lābhaṃ apatthayantena. Paccāsāya karontassa pana vejjakammakuladūsaṇādidoso hotīti adhippāyo. “Evaṃ upakāre kate sāsanaḡuṇaṃ nātvā pasīdanti, saṅghassa vā upakārakā hontī”ti karaṇe pana doso natthi. Keci pana “apaccāsīsantena āgantukādīnaṃ

paṭikkhittapuggalādīnampi dātum vaṭṭatī”ti vadanti, taṃ na yuttaṃ kattabbākattabbaṭṭhānavibhāgassanirattakattappasaṅgato “apaccāsīsantena sabbesaṃ dātum kātuṅca vaṭṭatī”ti ettakamattasseva vattabbato. Apaccāsīsanaṅca micchājīvakuladūsanādidosanisedhanatthameva vuttaṃ bhesajjakaraṇasaṅkhatāya imissā antarāpattiyā muccanatthaṃ āgantukacorādīnaṃ anuññātānaṃ dāneneva tāya āpattiyā muccanatoti gahetabbaṃ. Teneva apaccāsīsantenāpi akātabbaṭṭhānaṃ dassetuṃ saddhaṃ kulantiādi vuttaṃ. Pucchantīti iminā diṭṭhadiṭṭharogīnaṃ pariyāyenāpi vatvā vicaraṇaṃ ayuttanti dasseti. Pucchitassāpi pana paccāsīsantassa pariyāyakathāpi na vaṭṭatīti vadanti.

Samullapesīti apaccāsīsanto evaṃ aññamaññaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesi. Ācariyabhāgoti vinayācāraṃ akopetvā bhesajjācikkhaṇena vejjācariyabhāgoti attho. Pupphapūjanatthāya sampañcchiyamānaṃ rūpiyaṃ attano santakattabhajanena nissaggiyamevāti āha “kappiyavasena gāhāpetvā”ti, “amhākaṃ rūpiyaṃ na vaṭṭati, pupphapūjanatthaṃ pupphaṃ vaṭṭatī”tiādinaṃ paṭikkhipitvā kappiyena kammena gāhāpetvāti attho.

Yadi “parittaṃ karoṭhā”ti vutte karonti, bhesajjakaraṇaṃ viya gihikammaṃ viya hotīti “na kātabba”nti vuttaṃ. “Parittaṃ bhaṇathā”ti vutte pana dhammajhesanattā anajjhīṭṭhenapi bhaṇitabbo dhammo, pageva ajjhīṭṭhenāpīti “kātabba”nti vuttaṃ. Cāletvā suttaṃ parimajjitvāti idaṃ “parittānaṃ ettha pavesemī”ti cittena evaṃ kate parittānā tattha pavesitā nāma hotīti vuttaṃ. Vihārato...pe... dukkaṇanti idaṃ aññātakagahaṭṭhe sandhāya vuttanti vadanti. Pādesu udakaṃ ākiritvāti idaṃ tasmiṃ dese cārittasena vuttaṃ. Vuttañhi “tattha pāḷiyā nisinnānaṃ bhikkhūnaṃ pādesu rogavūpasamanādiatthāya udakaṃ siñcitvā parittaṃ kātum suttaṅca ṭhapetvā ‘parittaṃ bhaṇathā’ti vatvā gacchanti. Evañhi kariyamāne yadi pāde apanenti, manussā taṃ avamaṅgalanti maññanti, rogo vā na vūpasamissatī”ti. Tenāha “na pādā apanetabbā”ti. Matasarīradassane viya kevalaṃ susānadassanepi “idaṃ jātānaṃ sattānaṃ khayagamanaṭṭhāna”nti maraṇasaññā uppajjatīti āha “sīvathikadassane...pe... ‘maraṇassatiṃ paṭilabhissāmā”ti kammaṭṭhānasīseṇa gantum vaṭṭatī”ti. Lesakappaṃ akatvā samuppannasuddhacittena “parivāratthāya āgacchantū”ti vuttepi gantum vaṭṭati.

Anāmaṭṭhapiṇḍapātoti aggahitaaggo, aparibhuttoti attho. Kahāpaṇagghanaṃ hotīti iminā dāyakehi bahubyañjanena sampādetvā sakkaccaṃ dinnabhāvaṃ dīpeti. Thālaketi saṅghike kaṃsādimaye thālake, pattopi ettha saṅgayhati. Na vaṭṭatīti iminā dukkaṇanti dasseti. Dāmarikacorassāti rajjaṃ patthentassa pākaṭacorassa. Adīyamānepi “na dentī”ti kujjhantīti sambandho. Āmisassa dhammassa ca alābhena attano parassa ca antare sambhavantassa chiddassa ca vivarassa paṭisantharaṇaṃ pidhanaṃ paṭisanthāro, so pana dhammāmisavasena duvidho. Tattha āmisapaṭisanthāraṃ sandhāya “kassa kātabbo, kassa na kātabbo”ti vuttaṃ. “Āgantukassa vā...pe... kattabbo yevā”ti saṅkhepato vuttamatthaṃ pākaṭaṃ kātum āgantukaṃ tāvātiādimaṃ. Khīṇaparibbayanti iminā agatibhāvaṃ kāruññabhājanataṅca dasseti, tena ca tabbidhurānaṃ samiddhānaṃ dāyakādīnaṃ āgantukattepi dātum na vaṭṭatīti siddhaṃ hoti. Taṇḍulādimhi dātabbe sati “avelāyaṃ...pe... na vattabbo”ti

vuttaṃ. “Apaccāsīsentenā”ti vatvā paccāsīsanappakāraṃ dassetuṃ manussā nāmātiādi vuttaṃ. Ananuññātānaṃ pana apaccāsīsentenāpi dātuṃ na vaṭṭati saddhādeyyavinipātattā, paccāsīsāya pana sati kuladūsanampi hoti.

Ubbāsetvāti samantato tiyojanaṃ vilumpante manusse palāpetvā.
Varapotthakacittattharaṇanti anekappakāraitthipurisādiuttamarūpavicittaṃ attharaṇaṃ.

187. Sattarasavaggiyesu pubbe ekassa aṅgulipatodakena māritattā sesesu soḷasajanesu udaraṃ āruhitvā nisinnamekaṃ ṭhapetvā “sesāpi pannarasa janā”ti vuttaṃ. Adūhalapāsāṇā viyāti adūhale āropitapāsāṇā viya.
Kammādhippāyāti tajjanīyādikammakaraṇādhippāyā.

Āvāhetvāti āvisāpetvā. Rūpaṃ katvā hatthapādādīni chindantīti tasmim piṭṭhādimaye rūpe amanussaṃ āvāhetvā tassa hatthapādādīni chindanti.
Sakkaṃ devarājānaṃ māreyyāti idaṃ sambhāvanavasena vuttaṃ. Na hi tādīsā mahānubhāvā yakkhā satthaghātārahā honti devāsura yuddhepi tesāṃ satthappahārena maraṇābhāvā.

188. Pahāro na dātabboti sambandho. Amanussaṃ kodhacittena paharantassa dukkaṭameva. Cīkicchādhippāyena paharantassa anācāroti gahetabbo. Tālappaṇṇaṃ...pe... bandhitabbanti amanussā tālappaṇṇabandhanena palāyantīti katvā vuttaṃ, idaṃca gihīnaṃ vejjakammavasena kātuṃ na vaṭṭati.

189. Yo rukkhena otthatopi na maratītiādīsu yaṃ vattabbaṃ, taṃ bhūtagāmasikkhāpadaṭṭhakathāyaṃ sayameva vakkhati, taṃ tattheva gahetabbaṃ.

190. Dabbūpakaraṇānīti kehici chinditvā ṭhapitāni sapariggahitāni sandhāya vuttaṃ. Tattha hi ṭhānācāvanābhāvena vināsādhippāyassa dukkaṭaṃ vuttaṃ. Khiddādhippāyenāpi dukkaṭanti sukkhatiṇādīsu aggikaraṇaṃ sandhāya vuttaṃ, allesu pana kīlādhippāyenapi karontassa pācittiyameva.
Paṭipakkhabhūto, paṭimukhaṃ gacchanto vā aggi paṭaggi, tassa allatiṇādīsūpi dānaṃ anuññātaṃ, taṃ dentena dūrato āgacchantaṃ dāvaggiṃ disvā vihārassa samantato ekakkhaṇe adatvā ekadesato paṭṭhāya vihārassa samantato saṇikaṃ jhāpetvā yathā mahantopi aggi vihāraṃ pāpuṇituṃ na sakkoti, evaṃ vihārassa samantā abbhokāsaṃ katvā paṭaggi dātabbo, so dāvaggino paṭipathaṃ gantvā ekato hutvā tena saha nibbāti. Parittakaraṇanti samantā rukkhatiṇādicchedanaparikhākhāṇanādiārakkhakaraṇaṃ, tenāha tiṇakuṭikānaṃ samantā bhūmitacchanantiādi.

191. Khetameva otiṇṇattā pārājikanti dvīsu ekassāpi antogadhattā “dvīhi”ti vuttakhette ekassāpi otiṇṇattā pārājikaṃ, “dvīhi eva mārehi na ekenā”ti niyamite pana ekeneva mārite natthi pārājikanti vadanti, evaṃ dve eva purisātiādīsūpi. Pubbe katasīśacchedapayogato añño payogo jīvitindriyupacchedako na upalabbhati, paṭhamena payogenassa jīvitindriyaṃ upacchijjatīti “sīśacchedakassā”ti vuttaṃ, yaṃ pana sārattadīpaniyaṃ “jīvitindriyassa avijjamānattā”ti kāraṇaṃ vuttaṃ, taṃ akāraṇaṃ jīvitindriyasannissitacittasantatiṃ vinā ukkhipanasannirujjhanādivasappavattassa gamanassa asambhavato. Na hi

vāyuvegena paṇṇapaṭādayo viya kāyo gacchati, na ca ukkhipane pavattāva cittajaviññattiādayova nikkhipanādinopi hetubhūtāti sakkā vattuṃ vicchinditvā pavattanato. Pubbe anāhitavegāpi hi kāci sarīsapajāti dvidhā chinnā chedanamattā dvīhi vibhāgehi katipayakkhaṇaṃ dvīsu disāsu gacchati, tattha ca yasmiṃ bhāge hadayavatthu tiṭṭhati, tatraṭṭhaṃ pañcadvārāvajjanacittaṃ dvīsupi bhāgesu kāyappasāde ghaṭṭitaṃ phoṭṭhabbaṃ ālambitvā uppajjati, tato tadārammaṇameva yathārahamekasmiṃ bhāge ekadā aññasmiṃ aññadāti evaṃ pariyāyena kāyaviññāṇaṃ uppajjati, tato hadayavatthusmiṃyeva sampañcicchanādivīthiccittāni bhavaṅgantaratitāni manodvāravīthiviññāṇāni ca viññattijanakāni uppajjanti, ye hi ubhayabhāgā gacchanti vā calanti vā phandanti vā. Cittassa pana lahuparivattiyā ekakkhaṇe ubhayabhāgāpi calantā viya upaṭṭhahanti, seyyathāpi nāma kukkuḷādinarakesu nimuggasakalasarīrassa sattassa ekasmiṃ khaṇe sakalasarīrepi kāyaviññāṇadukkhaṃ uppajjamānaṃ viya upaṭṭhāti, evaṃsampadamidaṃ daṭṭhabbaṃ, tato pana yasmiṃ bhāge jīvitindriyaṃ sasesakammajarūpaṃ nirujjhati, tattha kāyaviññāṇaṃ nappavattati, hadayavatthusahitabhāgeyeva yāva jīvitindriyanirodhā pavattati.

Nanu narakādīsū ekābaddhe sarīre sabbattha pariyāyena kāyaviññāṇasamuppatti yuttā hotu, dvidhā hutvā vicchinne pana bhāgadvaye kathanti? Nāyaṃ doso. Sarīre hi ekābaddhatā nāma paramatthadhammabyatirittā kāci natthi paravādīnaṃ avayavādi viya, kammādiekakāraṇapuñjāyattatāya bahūnaṃ sahuppattiyeva ekābaddhatā. Tattha ca satthappahārādiviruddhapaccayopanipātena vibhinnānampi kammādiekakāraṇānaṃ puñjāyattatā na vigacchati, yāva sā na vigacchati, tāva avicchinnāva tattha viññāṇappavatti. Vibhinnānaṃ pana kammajarūpānaṃ aññesañca sesatisantatirūpānañca upatthambhanabhāvena ciraṃ pavattituṃ na sakkonti, yāva ca dharanti, tāva viññāṇapaccayā honti, viññāṇena ca tesāṃ calanagamanādidesantaruppatti. Tasmā kabandhassapi dhāvakkhaṇe saviññāṇajīvitindriyaṃ attheva, tañca sīsacchedakappayogeneva sīghaṃ patati, tato aññappayogassa sarīre visesuppādanato puretameva paṭhameneva kiccanipphattito sīsacchedakasseva kammabaddhoti gahetabbo. Evarūpānīti kabandhavatthusadisāni. Imassa vatthussāti āghātanavatthussa. Atthadīpaneti ekena purisena payogena vā māritatāsāṅkhātassa atthassa dīpane.

192. Pānaparibhogena vaṭṭatīti sambandho. Evaṃ pana vuttattā “loṇasovīraṇaṃ yāmakālika”nti keci vadanti, keci pana “gilānānaṃ pākātikameva, agilānānaṃ pana udakasambhinna”nti vuttattā “guḷaṃ viya sattāhakālika”nti.

Iti samantapāsādikāya vinayaṭṭhakathāya vimativinodaniyaṃ

Tatīyapārājikavaṇṇanāyaya nīṭṭhito.

4.

Catutthapārājikaṃ

Vaggumudātīriyabhikkhuvatthuvaṇṇanā

193. Adhiṭṭhemāti saṃvidahāma. Iriyāpathaṃ saṇṭhapetvāti padhānānurūpaṃ katvā. Anāgatasambandhe pana asatīti bhāsito bhavissatīti pāṭhasesaṃ katvā anāgatasambandhe asati. Bhāsitoti atītavacanaṃ kathaṃ anāgatavacanena sambandhamupagacchatīti āha lakkhaṇaṃ panātiādi. Īdise hi ṭhāne dhātusambandhe paccayāti iminā lakkhaṇena dhātvatthasambandhe sati ayathākālavihitāpi paccayā sādhavo bhavantīti saddasatthavidū vadanti.

194. Vaṇṇavāti iminā abhinavuppannavāṇṇatā vuttā. Pasannamukhavaṇṇāti iminā mukhavaṇṇassa atipaṇītata vuttā. Vipprasannacchavivaṇṇāti iminā pakatisarīravaṇṇasseva yathāvuttanayena vipprasannatā vuttā. Yasmā indriyānaṃ upādārūpattā nissayavaseneva pīṇananti āha “abhiniviṭṭhokāsassa paripuṇṇattā”ti. Pañcappasādānaṃ viya hadayarūpassāpi paripuṇṇatā vuttāyevāti āha “manacchaṭṭhānaṃ indriyāna”nti. Uddesaṃ paripucchaṃ anuyuñjantā imaṃ sarīrasobhaṃ neva pāpuṇiṃsūti sambandho. Yathā tanti ettha tanti nipātamattaṃ. Catucakkanti ettha pavattanaṭṭhena iriyāpathova cakkanti vutto.

195. Upalabbhantīti dissanti, ñāyantīti attho. Pacantoti pīlento, gehādīni vā sayamaṃ ḍahanto, aññehi vā pācento. Uddhateti uddhaccapakatike. Unnaḷeti uggatanaḷasadisena uggatatucchamānena sahite. Capaleti pattacīvamaṇḍanādīnā cāpallena yutte. Mukhareti kharavacane. Pākatindriyeti asaṃvutattā gihikāle viya pakatiyaṃ ṭhitindriye. Iriyāpathasaṇṭhapanādīnīti ādi-saddena paccayapaṭisevanasāmantaṃ jappānaṃ gahaṇaṃ veditabbaṃ. Paramasallekhavuttīhi mahāariyavaṃsehi bhikkhūhi nivutthasenāsanāni lokasammata senāsanāni nāma. Paripācetunti vimhāpanavasena pariṇāmetuṃ. Bhikkhācāre asampajjamāneti idaṃ janapadacārikaṃ carantīti iminā sambandhitabbaṃ, na pana pāḷiṃ vācentotiādīhi, tāni pana padāni attano nirantaravāsaṭṭhānēpi janapadesupi kattabbakiccadassanavasena vuttāni, tāni ca te vattasīsenā karonti, na lābhanimittaṃ, tenāha tantītiādi. Kicchenāti imasseva vevacanaṃ kasirenāti. Tadubhayampi pāramīpūraṇavāyāmaṃ sandhāya vuttaṃ. Sādhāraṇaparikkhārabhāvenāti saṅghikaparikkhārabhāvena. Tathābhāvato thenetvāti avissajjiyaavebhaṅgiyabhāvato thenetvā, na ṭhānācāvanavasenāti adhippāyo, tenāha “kuladūsakadukkaṭaṃ āpajjati”ti. Asantanti imassa abhūtanti idaṃ kāraṇavacanaṃ, anuppannattā avijjamānanti attho. Kitavassevāti kitavassa sakuṇagahaṇamiva. Kerāṭikassāti saṭṭhassa. Samaṇoti gottamattaṃ anubhonti dhārentīti gotrabhuno, nāmamattasamaṇāti attho. Dujjānaparicchedanti anantadukkhattā “ettakaṃ dukkha”nti saṅkhyāvasena paricchinditvā ñātuṃ sabbaññutaññāṇenāpi dukkaraṃ, na pana sarūpavasena ñātuṃ buddhaññāssa avisayabhāvā.

Adhimānavatthuvaṇṇanā

196. Arahatteti aggaphale. Ñāṇacakkhunāti paccavekkhaṇaññāsaṅkhātena cakkhunā, atha vā phalacittasampayutteneva ñāṇacakkhunā. Attanā sampayuttenāpi hi ñāṇena asammohato sayamaṃ diṭṭhaṃ nāma hoti, tathā tasmiṃ adiṭṭheti attho. Sabbesaṃ kilesānaṃ pahāyakavasena ājānāti, samantato sabbena vā pakārena jānātīti “aññā”ti aggamaggo vuccati,

tadupacārena pana tapphalampīti āha “aññaṃ byākarimsūti arahattaṃ byākarimsū”ti. Antarā t̥hapetīti sekhabhūmiyaṃ adhimāno t̥hapeti. Kilesasamudācāraṃ apassantoti purimamaggattayavajjhānaṃyeva kilesānaṃ vasena vuttaṃ, na bhavarāgādīnaṃ.

Savibhaṅgasikkhāpadavaṇṇanā

197. Pakatimanussehi uttaritarānaṃ buddhādiuttamapurisānaṃ adhigamadhammo uttarimanussadhammoti āha uttarimanussānantiādi. Pāḷiyaṃ “atthi ca me ete dhammā mayī”ti ettha meti idaṃ padapūraṇamattaṃ. Adhigantabbato adhigamasaṅkhātassa jhānādino pucchā adhigamapucchā, sā ca jhānādīsu sāmāññato pavattāti idāni tattha paṭhamajjhānaṃ vā dutiyādīsu aññataraṃ vā tatthāpi kasiṇādiārammaṇesu kataramārammaṇaṃ jhānaṃ vā lokuttaresu ca sotāpattimaggaṃ vā sakadāgāmimaggādīsu aññataraṃ vā tatthāpi suññatavimokkhaṃ vā appaṇihitavimokkhādīsu aññataraṃ vāti evaṃ paccekaṃ bhedaniddhāraṇavasena pucchanākāraṃ dassetuṃ pāḷiyaṃ “puna katamesaṃ tvaṃ dhammānaṃ lābhī”ti ayaṃ pucchā dassitāti datṭhabbā, tenāha paṭhamamaggādīsūtiādi. Yāya anukkamaapaṭipattiyā lokuttaro adhigamo āgacchati, sā pubbabhāgaapaṭipatti āgamanapaṭipadā. Na suj̣jhatīti pucchiyamāno paṭipattikkamaṃ ullaṅghitvā katheti. Apanetabboti tayā vuttakkamenāyaṃ na sakkā adhigantunti adhigatamānato apanetabbo. Sannihitesu kappiyesupi catūsu paccayesu alaggattā “ākāse paṇisaṃmena cetasā”ti vuttaṃ. Vuttasadisāṃ byākaraṇaṃ hotīti yojanā. Khīṇāsavapaṭipattisadisā paṭipadā hoti suvikkhambhitakilesattā. Idaṃca arahattaṃ paṭijānantassa vasena vuttaṃ, tenāha khīṇāsavassa nāmātiādi. Evaṃ suvikkhambhitakilesassa vattanasekkhadhammapaṭijānanaṃ iminā bhayuppādanena, ambilādidassane kheḷuppādādīnā ca na sakkā vīmaṃsitum, tasmā tassa vacaneneva taṃ saddhātappaṃ. Ayaṃ bhikkhu sampannabyākaraṇoti idaṃ na kevalaṃ abhāyanakameva sandhāya vuttaṃ ekaccassa sūrajātikassa puthujjanassāpi abhāyanato, rajjanīyārammaṇānaṃ badarasāḷavādiambilamaddanādīnaṃ upanayanepi kheḷuppādādītaṇhāpavattarahitaṃ sabbathā susodhitameva sandhāya vuttanti gahetappaṃ.

Asantaguṇasambhāvanalakkaṇā pāpicchāti āha yā sā idhekaccotiādi. Ādi-saddena assaddhotiādi pāṭhaṃ saṅgaṇhāti. Sāmāññaṃ dupparāmaṭṭhanti samaṇadhammasaṅkhātaṃ sāmāññaṃ khaṇḍasīlādītāya dupparāmaṭṭhaṃ duṭṭhu gahitaṃ nirayāya nirayadukkhāya taṃ puggalaṃ tattha niraye upakaḍḍhati nibbattāpetīti attho. Sithiloti olīyitvā karaṇena sithilagāhena kato, sathena vā sāṭheyyena ādiṇṇo sithilo. Paribbajoti samaṇabhāvo. Bhiyyoti pubbe vijjāmānānaṃ rāgarajādīnaṃ upari aparampi rajaṃ ākiratīti attho. Bhikkhubhāvoti adhammikaapaṭiññāmatasiddho bhikkhubhāvo. Ajānamevāti ettha eva-saddo avadhāraṇe ajānanto evāti, “ajānameva”ntipi pāṭho, tattha pana evaṃ jānāmi evaṃ passāmīti yojetappaṃ.

Padabhājanīyavaṇṇanā

199. Evanti ca paṭhamajjhānādiparāmasanaṃ paṭhamajjhānaṃ jānāmi dutiyādhīhānanti. Asubhajjhānādīnīti ādi-saddena kāyagatāsatiijhānaṃ kasiṇajjhānaṃ kasiṇamūlakāni āruppajjhānāni ca saṅgaṇhāti. Vimokkhoti catubbidho maggo, tassa saguṇato suññatādināmaṃ dassento āha so panāyantiādi. Maggo hi nāma pañcahi kāraṇehi nāmaṃ labhati sarasena vā paccanīkena vā saguṇena vā ārammaṇena vā āgamanena vā. Sace hi saṅkhārupekkhā aniccato saṅkhāre sammāsītṭvā vuṭṭhāti, maggo animittavimokkheṇa vimuccati. Sace dukkhato sammāsītṭvā vuṭṭhāti, appaṇihitavimokkheṇa vimuccati. Sace anattato sammāsītṭvā vuṭṭhāti, suññatavimokkheṇa vimuccati, idaṃ sarasato nāmaṃ nāma. Yasmā panesa saṅkhāresu aniccānupassanāya niccānimittaṃ pajahanto āgato, tasmā animitto. Dukkhānupassanāya sukhasaññaṃ paṇidhiṃ patthanaṃ pahāya āgatattā appaṇihito. Anattānupassanāya attasaññaṃ pahāya attasuññatādassanavasena suññatā hoti, idaṃ paccanīkato nāmaṃ nāma. Rāgādīhi panesa suññatattā suññato, rūpanimittādīnaṃ, rāganimittādīnaṃ eva vā abhāvena animitto, rāgaṇidhiādīnaṃ abhāvato appaṇihitoti vuccati, idaṃ assa saguṇato nāmaṃ. Rāgādisuññaṃ animittaṃ appaṇihitañca nibbānaṃ ārammaṇaṃ karotīti suññato animitto appaṇihitoti vuccati, idamassa ārammaṇato nāmaṃ. Āgamaṇaṃ pana duvidhaṃ vipassanāgamaṇaṃ maggāgamaṇaṃ. Tattha magge vipassanāgamaṇameva, phale pana maggānantare maggāgamaṇaṃ, phalasamāpattiyaṃ vipassanāgamaṇampi. Anattānupassanāvasena maggo suññato aniccadukkhānupassanāhi animitto appaṇihitoti evaṃ vipassanā attano nāmaṃ maggassa deti, maggo phalassāti idaṃ āgamanato nāmaṃ.

Suññattāti vivittattā. Rāgādayova patitṭhānaṭṭheṇa paṇidhīti āha “rāgadosamohapaṇidhīna”nti. Imissā vijjāyāti dibbacakkhuvijjāyātiādīnā ekekavijjaṃ sandhāya vadanti. Evaṃ ekissāpi nāmaṃ aggahetvāpi tā eva sandhāya “vijjānaṃ lābhimi”ti bhaṇantopi pārājiko hotīti saṅkhepaṭṭhakathāyaṃ adhippāyo. Vatthuvijjādīni pana sandhāya vadanto na hoti. Ekekakoṭṭhāsavasenāti mahāaṭṭhakathāyaṃ vuttanayena lokuttaravisesaṃ akatvā kevalaṃ “satipaṭṭhānānaṃ lābhī”ti ekekakoṭṭhāsavasenāti adhippāyo. Tatthāti tesu koṭṭhāsesu. Kilesānaṃ pahānaṃ nāma abhāvamattampi lokuttarakiccattā lokuttaranti samatthetumaṃ panātiādi vuttaṃ. Rāgā cittaṃ vinīvaraṇatāti rāgato cittassa vinīvaraṇatā, tato rāgato vimuttattā eva vītarāgaṇīvaraṇatāti attho, yā ca pañca vijjāti yojetabbamaṃ. Na āgatāti idha padabhājane “ñāṇanti tisso vijjā”ti vuttattā sesā pañca vijjā na āgatāti attho. Nibbattitalokuttarattāti lokiyadhammasādhāraṇasaṅkhatassāpi abhāvā lokiyeḥi sabbathā asammissalokuttarattā. Aññanti saṅkhepaṭṭhakathādiṃ vadanti, tampi tattheva paṭikkhittanti sambandho.

200. Puna ānetvā paṭhamajjhānādīhi na yojitanti ettha “paṭhamajjhānenāti pāṭho”ti keci vadanti, taṃ yuttameva ādi-saddena gahetabbassa jhānassa abhāvā. Paṭhamajjhānamūlakañhi ekameva khaṇḍacakkaṃ. Kattusādhanopi bhaṇita-saddo hotīti āha atha vātiādi. Yena cittaṇa musā bhaṇati, teneva cittaṇa na sakkā “musā bhaṇāmī”ti jānituṃ, antaranāraṇa pana aññāhi manodvāravāṭhīhi “musā bhaṇāmī”ti jānātīti vuttaṃ “bhaṇantassa hoti musā bhaṇāmī”ti. Ayamettha attho dassitoti tīhi aṅgehi samannāgato musāvādoti

ayamattho dassito. Davāti sahasā. Ravāti aññaṃ vattukāmassa khalitvā aññabhaṇaṇaṃ. Taṃ jānātīti taṃñāṇaṃ, tassa bhāvo taṃñāṇatā, ñāṇassa visayavisayābhāvena attasaṃvedananti attho. Ñāṇasamodhānanti bahūnaṃ ñāṇaṇaṃ ekasmiṃ khaṇe samodhānaṃ, sahuppattīti attho. Yena cittaena “musā bhaṇissa”nti jānātīti idaṃ pubbabhāgacetanañca sannitṭhānacetanañca ekato katvā vuttaṃ. Yena cittaena pubbabhāgacetanābhūtena sannitṭhānacetanābhūtena ca visaṃvāditabbasattasaṅkhāre jānāti, yena cittaena musā bhaṇissanti attho. Teneva...pe... pariccajitabbāti teneva cittaena “evaṃ ahaṃ musā bhaṇāmi”ti vā “bhaṇita”nti vā tadeva musāvādacittamārammaṇaṃ katvā bhikkhu jānātīti evaṃ pubbāparasannitṭhānacetanākkhaṇesu tīsu ekeneva cittaena ñāṇavisayañca ñāṇaṇcāti ubhayampi ekakkhaṇe puggalo jānātīti ayaṃ taṃñāṇatā pariccajitabbā visayasassa tadā pakāsanatoti adhippāyo, tenāha na hītiādi. Yadi ñāṇassa attano sarūpaṃ na ñāyati, kathaṃ pacchimaṃ cittaṃ jānātīti āha purimaṃ purimantiādi. Tattha bhaṇissāmītiādinā tīsu kālesu uppannaṃ purimapurimacittaṃ attānaṃ visayaṃ katvā uppajjamānassa pacchimassa pacchimassa cittassa tathā uppattiyā paccayo hotīti attho. Tenāti yena kāraṇena tīsu khaṇesu cittāni tadevaññeheva cittehi jānitabbāni, tāni ca purimapurimacitteneva avassaṃ uppajjanti, tena kāraṇenāti attho. Tasmīṃ satīti bhaṇissāmīti pubbabhāge satī. Sesadvayanti bhaṇāmi, bhaṇitanti idaṃ dvayaṃ na hessatīti etaṃ natthīti yojanā hotiyevāti attho. Ekaṃ viya pakāsatīti bhinnakkhaṇānampi nirantaruppattiyā “tadeveda”nti gahetabbataṃ sandhāya vadati.

Balavadhammavinidhānavasenāti balavagāhassa vinidhānavasena.

Dubbaladubbalānanti dubbaladubbalānaṃ gāhānaṃ.

Sakabhāvapariccajanavasenāti attano santakabhāvassa pariccajanavasena.

207. Uttāsitattāti bhayaṃ janetvā viya palāpitattā. Evaṃ palāpito na puna taṃ ṭhānaṃ āgacchatīti āha “puna anallīyanabhāvadassanavasenā”ti. Kheṭṭa-saddaṃ saddatthavidū uttāsatthe paṭhantīti āha svāyamatthotiādi. Aṇu eva aṇusahagataṃ, aṇuttena vā yuttanti attho.

Vattukāmaṇṇakathāvaṇṇanā

215. Kevalañhiyanti kevalañhi ayaṃ vāroti ajjhāharitabbāṃ. Taṅkhaṇaṇṇeva jānātīti pakatiyā vacanānantaraṃ vijānanaṃ sandhāya vuttaṃ. Evaṃ pana vacābhedaṃ akatvā “yo imamahā āvāsā paṭhamāṃ pakkamissati, naṃ mayaṃ ‘arahā’ti jānissāmā”ti evaṃ katasaṅketā vihārā paṭhamāṃ pakkamanena tasmīṃ khaṇe avitvattepi nikkhantamattepi pārājikaṃ aññataro bhikkhu “maṃ ‘arahā’ti jānantū”ti tamhā āvāsā paṭhamāṃ pakkāmīti āgatavattumhi viya. Viññattipatheti kāyavacāviññattinaṃ gahaṇayogge padese, tena viññattipathaṃ atikkamitvā ṭhito koci dibbena cakkhunā kāyavikāraṃ disvā dibbāya sotadhātuyā vacābhedañca sutvā jānāti, na pārājikanti dīpeti. Pāḷiyaṃ “paṭivijānantassa āpatti pārājikassā”ti imasmīṃ paṭivijānavāre yasmiṃ akkhare vā uccārite kāyappayoge vā kateyeva ayaṃ paṭhamajjhānaṃ samāpannotiādiatthaṃ paro vijānāti, tato purimesu

akkharuccāraṇādippayogesū thullaccayaṃ āpajjitvā pacchimeva
paṭivijānanapayogakkhaṇe pārājikaṃ āpajjatīti veditabbaṃ
thullaccayassevettha sāmāntattā, teneva buddhadattācariyena -

“Dukkaṭṭaṃ paṭhamasseva, sāmāntamīti vaṇṇitaṃ;
Sesānaṃ pana tiṇṇampi, thullaccayamudīrita”nti -

Vuttaṃ, ayañcattho “na paṭivijānantassa āpatti thullaccayassā”ti iminā
suttena saṅgahitoti daṭṭhabbo. Uggahaparipucchādivasenātiādinā
jhānasamādhīdisaddānamatthesu pubbe akataparicayattā sutvā “atthaṃ
īdisa”nti ajānitvā kevalaṃ “visiṭṭho koci samaṇaguṇo anena laddho”ti parena
ñātepi pārājikamevāti dasseti.

Anāpattibhedakathāvaṇṇanā

220. Anullapanādhippāyassāti “evaṃ vutte uttarimanussadhammo mayā
pakāsito hotī”ti amanasikatvā “nāhaṃ, āvuso, maccuno bhāyāmī”tiādikaṃ
kathentassa. Evaṃ kathento ca vohārato aññaṃ byākaronto nāma hotīti
vuttaṃ “aññaṃ byākarontassā”ti. Bhāyantoti “ñatvā garahanti nu kho”ti
bhāyanto.

Padabhājanīyavaṇṇanānayo niṭṭhito.

Vinītavatthuvaṇṇanā

223. Sekkhabhūmiyanti iminā jhānabhūmimpi saṅgaṇhāti. Tiṇṇaṃ vivekānanti
kāyacittaupadhivivekānaṃ. Piṇḍāya caraṇassa bhojanapariyosānatāya vuttaṃ
“yāva bhojanapaayosāna”nti. Antaraghare bhutvā āgacchantassāpi
vuttanayeneva sambhāvanicchāya cīvarasaṇṭhāpanādīni karontassa
dukkaṭṭameva, pāliyaṃ pana dukkarādivatthūsu “anāpatti
anullapanādhippāyassā”ti idaṃ thullaccayenāpi anāpattidassanatthaṃ
vuttaṃ. Ullapanādhippāyassāpi hi “nāvuso, dukkaraṃ aññaṃ byākātu”nti
vutte thullaccayameva attupanāyikattābhāvatoti daṭṭhabbaṃ.

227. Na dānāhaṃ tattha gamissāmīti puna tattha vasitaṭṭhāne na gamissāmi,
evaṃ sati paṭhamaṃ gato ayaṃ puna ca nāgato, tasmā arahāti maññissantīti
adhippāyo. Taṃ ṭhānanti āvāsaṃ vātiādinā pubbe paricchinnatṭhānaṃ.
Padasā gamanaṃ sandhāya katikāya katattā yānenātiādi vuttaṃ.
Vijjāmayiddhiṃ sandhāya “iddhiyā”ti vuttaṃ ullapanādhippāyassa
abhiññiddhiyā asambhavato. Aññaṃaññaṃ rakkhantīti ullapanādhippāye
satipi ekassāpi paṭhamagamaṇābhāvā rakkhanti. Sace pana katikaṃ katvā
nisinnesu ekaṃ dve ṭhapetvā avasesā ullapanādhippāyena ekato gacchanti,
gatānaṃ sabbesaṃ pārājikameva. Tesu yassa ullapanādhippāyo natthi, tassa
anāpatti. Etanti heṭṭhā vuttaṃ sabbaṃ katikavattaṃ. Nānāverajjakāti
nānājanapadavāsino. Saṅghalābhoti yathāvuḍḍhaṃ pāpuṇanakakoṭṭhāso.
Ayañca paṭikkhepo avisesetvā karaṇaṃ sandhāya kato, visesetvā pana
“ettako asukassā”ti paricchinditvā apaloketvā dātuṃ vaṭṭati.

228. Dhammadhātūti sabbaññutaññānaṃ, dhammānaṃ sabhāvo vā.
Upapattīti attabhāvaṃ sandhāya vadati. Dussaddhāpayā hontīti puthujjane
sandhāya vuttaṃ, na lakkhaṇattherādi ke ariyapuggale. Vituḍḍentīti vinivijjhivā

ḍenti gacchanti, phāsuḷantarikāyo chiddāvachiddaṃ katvā tāhi gacchantīti nissakkavasena attho. Vitudentīti pāṭhe phāsuḷantarikāhīti ādhāratthe nissakkavacanaṃ. Lohatuṇḍehīti kāḷalohamayehi tuṇḍehi. Acchariyaṃ vatāti garahitabbatāya accharaṃ paharitaṃ yuttarūpaṃ. Cakkhubhūtāti lokassa cakkhu viya bhūtā sañjātā, cakkhusadisāti attho. Tasseva kammaṣāti yena goghātakakammeneva niraye nibbatto, tassevāti atthe gayhamāne ekāya cetanāya bahupaṭisandhiyo hontīti āpajjati, na cetam yuttaṃ ekassa ambādibījassa aneḷḷakuruppatti viyāti taṃ pariharanto āha tassa nānācetanāhi āyūhitassātiādi, tena goghātakakammakkhaṇe pubbacetanā aparacetanā sannitṭhāpakacetanāti ekasmimpi pāṇātipāte bahū cetanā honti, nānāpāṇātipātesu vattabbameva natthi. Tattha ekāya cetanāya narake pacitvā tadanācetanāsu ekāya aparāpariyacetanāya imasmiṃ petattabhāve nibbattoti dasseti, tenāha “avasesakammaṃ vā kammanimittaṃ vā”ti. Ettha ca kammaṣarikkhavipākuppattiṃ sandhāya kammakammanimittānameva gahaṇaṃ kataṃ, na gatinimittassa, tenāha “atṭhirāsiyeva nimittaṃ ahoṣī”ti. Pāḷiyaṃ vitacchantīti tuṇḍehi tacchento viya luṇḍanti. Virājentīti vilikhanti.

229. Vallūravikkayenāti sukkhāpitamaṃsavikkayena. Nippakkhacammaṃ vigatapakkhalomacamma. Ekaṃ miganti dīpakamigaṃ. Kāraṇāhīti ghātanāhi. Ūtvāti kammaṭṭhānaṃ ūtvā.

230. Maṅganasena ulatīti maṅguli, virūpabībhacchabhāvena pavattatīti attho. Cittakeḷinti cittaruciyaṃ anācārakīḷaṃ.

231. Nissevālapaṇakakaddamoti tilabījakādisevālena nīlamaṇḍūkapiṭṭhivaṇṇena udakapiṭṭhe udakaṃ nīlavaṇṇaṃ kurumānena paṇakena kaddamena ca virahito. Uṇhabhāvena tapanato tapaṃ udakaṃ assāti tapodakāti vattabbe ka-kāralopaṃ katvā “tapodā”ti vuccati. Petalokoti pakaṭṭhena akusalakammena sugatito duggatiṃ itānaṃ gatānaṃ loko samūho, nivāsaṭṭhānaṃ vā. Katahatthāti dhanusippe suṭṭhu sikkhitatthā, avirajjhanalakkhavedhāti attho. Sippadassanavasena rājakulādīsu rājasamūhaṃ upecca kataṃ asanaṃ sarakkhepo etesanti katupāsanaṃ, sabbattha dassitasippāti attho. Pabhaggoti pabhaṇjito, parājito attho.

232. Āneṇjasamādhinti arūpasamāpattiyaṃ niruddhe satipi saddakaṇṭakena utṭhānāraho rūpāvacarasamādhiyeva idha vattabboti āha anejaṃ acalantiādi. Samādhiparipanthaketi vitakkādike sandhāya vadati, idaṃ pana paṭhamabodhiyaṃ uppannampi vatthuṃ anācāramattavasena bhikkhūhi coditepi bhagavatā “anāpatti, bhikkhave, moggallānassā”ti evaṃ āyatiṃ attanā paññapiyamānapārājikānugunaṃ tadā eva vinīṭanti dhammasaṅgāhakattherehi pacchā paññattassa imassa sikkhāpadassa vinīṭavattubhāvena saṅgahamāropitanti daṭṭhabbaṃ. Sāvakaṇaṃ uppaṭipāṭiyā anussaraṇābhāvaṃ dassetuṃ “na uppaṭipāṭiyā”ti vuttaṃ. Dukkaraṃ katanti anantare pañcakappasatike kāle viññāṇasantatiṃ adisvāpi asammuyhitvā parato tatiyattabhāve diṭṭhacuticittena saddhiṃ vattamānabhavapaṭisandhiyā anumānenāpi kāriyakāraṇābhāvagahaṇaṃ nāma sāvakaṇaṃ dukkarattā vuttaṃ. Paṭividdhāti paṭividdhasadisā. Yathā nāma sattadhā phālitaṃ cāmaravāḷalomassa ekāya aggakoṭiyā aparassa vāḷalomaṃsuno koṭiṃ dūre ṭhatvā vijjheyya āvunanto viya paṭipādeyya, evameva imināpi dukkaraṃ katanti vuttaṃ hoti. Etadagganti eso aggo.

Yadidanti yo ayaṃ.

Nigamanavaṇṇanā

233. Idhāti bhikkhuvibhaṅge. Uddiṭṭhapārājikaparidīpananti sikkhāpadesu pātimokkhuḍdesavasena uddiṭṭhapārājikaparidīpanaṃ, na pana sabbasmiṃ pārājikavibhaṅge āgataāpattiparidīpanaṃ tattha thullaccayādīnampi āgatattā teneva uddiṭṭha-saddena vuttavibhaṅgassa niddesattā. Bhikkhunīnaṃ asādhāraṇāni cattārīti ubbhajāṇumaṇḍalikā vajjappaṭicchādikā ukkhittānuvattikā aṭṭhavatthukāti imāni bhikkhūhi asādhāraṇāni bhikkhunīnaṃ eva paññattāni pārājikānīti attho. Vatthuvipannāti pabbajjupasampadānaṃ vatthubhāvo vatthu nāma, tena vatthumattena vipannā, vipannavatthukāti attho. Ahetukapaṭisandhikāti maggānuppattikāraṇamāha. Kiñcāpi duhetukānampi maggo nuppajjati, te pana pabbajjupasampadāsu ṭhatvā āyatiṃ maggaḥetuṃ sampādetuṃ sakkonti, ahetukā pana parisuddhe catupārisuddhisīle ṭhatvā sampādetuṃ na sakkonti, tasmā te tampi paṭicca vatthuvipannāvāti veditabbā. Pārājikāti kammavipattiyā paṭisandhikkhaṇe yeva parājayaṃ āpannā. Theyyasamvāsakādīnaṃ gihibhāve ṭhatvā vipassanāya vāyamantānampi tasmiṃ attabhāve magguppattiabhāvato “maggo pana vārito”ti vuttaṃ. Dīghatāya lambamānaṃ aṅgajātaṃ lambaṃ nāma, taṃ yassa atthi so lambī. So ettāvatā na pārājiko, taṃ pana dīghaṃ aṅgajātaṃ attano mukhe vā vaccamagge vā sevanādhippāyena pavesentova pārājiko, idha pana vaccamagge pavesentova adhippeto mudupiṭṭhikeneva mukhe pavesanassa vuttattā. Sopi hi kataparikkamatāya mudubhūtāya piṭṭhiyā onamitvā attano aṅgajātaṃ mukhena gaṇhantova pārājiko hoti, na kevalo. Yo pana mukhena attano vaccamaggaṃ vā paresaṃ vaccamaggamukhaṃ vā itthīnaṃ passāvamaggaṃ vā gaṇhāti, tassa ca purisanimittena purisanimittam chupantassa ca maggena maggapaṭipādanepi pārājikaṃ na hoti purisanimittena taditaramaggasampaṭipādaneneva methunadhammavohārato. Parassa aṅgajāte abhinisīdatīti parassa uttānaṃ sayantassa kammaniye aṅgajāte attano vaccamaggaṃ pavesento tassūpari nisīdati, idaṅca upalakkhaṇamattaṃ paresaṃ aṅgajātaṃ vaccamagge pavesento sādīyantopi pārājikova, balakkārena pana vaccamagge vā mukhe vā parena pavesiyamāno yadi na sādīyati, anāpattikova. Ettha asādīyanaṃ nāma dukkaraṃ virajjitabbato. Ettha ca anupasampannabhāve ṭhatvā mātupituarahantesu aññataraṃ ghātento bhikkhuniṃ dūsento ca sāmaṇerapabbajjampi na labhatīti dassanattamaṃ visuṃ gahitattā mātughātakādīnaṃ catunnaṃ tatiyapaṭhamapārājikesu antogadhatā veditabbā. Yathā ettha, evaṃ gihibhāve ṭhatvā lohituppādaṃ karonto lohituppādakovāti gahetabbaṃ. Etena pariyāyenāti ubhinnaṃ rāgapariyuṭṭhānasaṅkhātena pariyāyena. Dutiyavikappe kacci atthāti padacchedo veditabbo.

Iti samantapāsādikāya vinayaṭṭhakathāya vimativinodaniyaṃ

Catutthapārājikavaṇṇanānayo niṭṭhito.

Niṭṭhito ca pārājikakaṇḍavaṇṇanānayo.

ABOUT THIS TRANSLATION

This translation is part of the PaliVerse Project - the first complete, unified English translation of the Pāli Canon together with its Commentaries (Aṭṭhakathā) and Subcommentaries (Tīkā), accompanied by interactive study tools. PaliVerse is an ongoing project. The AI translations are continuously improved through experts' revisions and feedback. This text is the latest translation as of the date of download.

PDF Creation Date: 10 August 2026

HOW TO CITE

*PaliVerse (2026). Subcommentaries. 2. The Canon of Discipline - Subcommentaries. 09. Subcommentary on the Vimativinodanī-
1. 1. Pārājikakaṇḍo Retrieved from paliverse.org*

© 2026 The PaliVerse Project · All Rights Reserved
Centre for Study and Practice of Theravāda Buddhism
Civic Non-Profit Company registered in Greece
This PDF may be freely distributed for study and practice.

PaliVerse.org